

**KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE SANAL
KAYTARMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ
İLİŞKİDE GELİŞMELERİ KAÇIRMA
KORKUSUNUN (GKK) ROLÜ**

Hamid Murad ÖZCAN

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2019

**KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ
İLE
SANAL KAYTARMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ
İLİŞKİDE
GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSUNUN (GKK)
ROLÜ**

Hamid Murad ÖZCAN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir, 2019

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Hamid Murad ÖZCAN tarafından hazırlanan “Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun (GKK) Rolü” başlıklı bu çalışma 11.06.2019 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Ayşe Çiğdem KIREL

Üye Doç. Dr. Umut KOÇ
(Danışman)

Üye Prof. Dr. Deniz TAŞCI

Üye Dr. Öğr. Üy. Özlem YENİLMEZ

Üye Dr. Öğr. Üy. Musa Said DÖVEN

ONAY

Prof. Dr. Mesut ERŐAN

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Hamid Murad ÖZCAN

ÖZET

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE SANAL KAYTARMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSUNUN (GKK) ROLÜ

ÖZCAN, Hamid Murad

Doktora - 2019

İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Umut KOÇ

Sanal kaytarma, yıllardır araştırmacıların ilgiyle takip ettiği alanlardan biri olup nedenleri ve sonuçlarıyla geniş anlamda incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda kişiliğin sanal kaytarmayı etkileyen etkenlerden biri olduğu savunulmuş ve söz konusu çalışmalarda kişilik genellikle beş faktör kişilik özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Ancak, bu çalışmaların sonuçları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu nedenle sanal kaytarma ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi netleştirebilmek adına gelişmeleri kaçırma korkusu (GKK) çalışmaya dahil edilmiştir. Bu bağlamda, beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişkide GKK'nın rolünün araştırıldığı çalışmada bankacılık sektöründe çalışanlar incelenmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'deki kamu bankaları ve özel bankalarda çalışan 443 çalışandan anket yoluyla veri toplanmıştır. Çalışmada kullanılan anketler; bankacılık sektöründe çalışanların demografik özelliklerini, kişilik özelliklerini, sanal kaytarma davranışlarını ve GKK düzeylerini öğrenmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Çalışma için oluşturulan hipotezleri test etmek için verilere regresyon analizi uygulanmıştır.

Çalışmanın sonuçları; beş faktör kişilik özelliklerinin boyutlarından sorumluluk ile sanal kaytarma arasında olumsuz bir ilişki olduğunu, GKK'nın bu ilişkide tam aracılık rolünü üstlendiğini göstermektedir. Yine beş faktör kişilik özelliklerinin boyutlarından sorumluluk ve duygusal dengelilik ile GKK arasında olumsuz bir ilişki tespit edilmiş olup, GKK ile sanal kaytarma arasında da olumsuz bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sanal kaytarma, kişilik özellikleri, beş faktör kişilik özellikleri, gelişmeleri kaçırma korkusu, GKK, üretkenlik karşıtı davranışlar, sosyal medya.

ABSTRACT

THE ROLE OF FEAR OF MISSING OUT (FoMO) IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSONALITY TRAITS AND CYBERLOAFING

ÖZCAN, Hamid Murad

Ph.D. Business Administration – 2019

Department of Business Administration

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Umut KOÇ

Cyberloafing is one of the areas that researchers have been following with interest and has been extensively studied with its causes and results. In the studies conducted, it has been argued that personality is one of the factors affecting cyberloafing and in these studies personality is generally discussed in terms of five factor personality traits. However, the results of these studies differ from each other. Therefore, the fear of missing out (FoMO) was included in the study in order to clarify the relationship between cyberloafing and five factor personality traits. In this context, in the study which researched the role of FoMO in the relationship between five factor personality traits and cyberloafing, the employees in the banking sector were examined.

In this study, data were collected through questionnaires from 443 employees working in state-owned banks and private banks in Turkey. The questionnaires in this study consist of questions about the demographic characteristics, personality traits, cyberloafing behaviors and FoMO levels of the employees in the banking sector. To test the hypotheses of study, data were analysed using regression analysis.

The results of the study show that there is a negative relationship between the responsibility of the five factor personality traits and the cyberloafing while FoMO has a mediating effect in this relationship. Besides a negative relationship was found between responsibility and emotional stability dimensions of five factor personality traits and FoMO. The existence of a negative relationship between FoMO and cyberloafing was also demonstrated.

Key words: Cyberloafing, personality traits, five factor personality traits, fear of missing out, FoMO, counterproductive work behaviors, social media.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
TABLOLAR LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KİŞİLİK

1.1. KİŞİLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	6
1.1.1. Biyolojik ve Genetik (Kalıtsal) Faktörler	6
1.1.2. Ailesel Faktörler	7
1.1.3. Sosyal ve Kültürel Faktörler	7
1.1.4. Psikolojik Faktörler	8
1.1.5. Coğrafi ve Fiziki Faktörler	8
1.2. KİŞİLİK KURAMLARI	9
1.2.1. Gordon W. Allport: Ayırıcı Özellik Kuramı	9
1.2.2. Raymond B. Cattell: Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı	10
1.2.3. Hans J. Eysenck: Biyoloji Temelli Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı	10
1.2.4. Robert R. McCrae ve Paul T. Costa: Beş Faktör Kuramı	11

1.3. BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ÜRETKENLİK KARŞITI DAVRANIŞLAR İLE İLGİLİ BAZI AKADEMİK ÇALIŞMALAR.....	17
--	----

2. BÖLÜM

SANAL KAYTARMA

2.1. SANAL KAYTARMA TÜRLERİ	22
2.2. SANAL KAYTARMAYA NEDEN OLAN ETKENLER	24
2.2.1. Örgütsel Etkenler	24
2.2.2. İş ile İlgili Etkenler.....	25
2.2.3. Kişisel Etkenler	27
2.3. SANAL KAYTARMANIN SONUÇLARI	28
2.3.1. Tükenmişliğe Etkisi	28
2.3.2. İş Performansına Etkisi	29
2.3.3. İş Yükümlülüğüne Etkisi	29
2.4. SANAL KAYTARMA İLE İLGİLİ YURTDIŞINDA YAPILMIŞ BAZI AKADEMİK ÇALIŞMALAR.....	29
2.5. SANAL KAYTARMAYLA İLGİLİ YURTİÇİNDE YAPILMIŞ BAZI AKADEMİK ÇALIŞMALAR.....	33

3. BÖLÜM

GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSU (GKK)

3.1. GKK İLE İLGİLİ YURTDIŞINDA YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR.....	40
3.2. GKK İLE İLGİLİ YURTİÇİNDE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR	43

4. BÖLÜM

YÖNTEM, BULGULAR VE YORUM

4.1. ARAŞTIRMA VE ANKET TASARIMI.....	45
4.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	47
4.3. HİPOTEZLER VE ARAŞTIRMA MODELİ.....	47
4.4. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	51
4.5. KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, GKK VE SANAL KAYTARMA ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	55
SONUÇ	63
KAYNAKÇA.....	70
EKLER.....	85

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	51
Tablo 2. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı	52
Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	52
Tablo 4. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı.....	53
Tablo 5. Katılımcıların Görev Pozisyonuna Göre Dağılımı.....	53
Tablo 6. Katılımcıların Çalıştıkları Bankadaki Görev Süresine Göre Dağılımı	54
Tablo 7. Katılımcıların Çalıştıkları Bankanın Sahiplik Türüne Göre Dağılımı	54
Tablo 8. Korelasyon Matrisi.....	55
Tablo 9. Kişilik Özellikleri ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-1.....	57
Tablo 10. Kişilik Özellikleri ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-2.....	58
Tablo 11. Kişilik Özellikleri ile GKK Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-1.....	58
Tablo 12. Kişilik Özellikleri ile GKK Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-2.....	59
Tablo 13. GKK ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Regresyon Analizi.....	60
Tablo 14. Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları-1	60
Tablo 15. Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları-2.....	61
Tablo 16. Hipotez Sonuçları.....	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Modeli.....	50
--------------------------------	----

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Anket Formu.....	85
-------------------------------	-----------

ÖNSÖZ

Doktora sürecimde bana yol gösteren, desteğini ve emeğini esirgemeyen, tecrübelerinden faydalandığım başta tez danışmanım Doç. Dr. Umut KOÇ olmak üzere kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ayşe Çiğdem KIREL ve Prof. Dr. Deniz TAŞCI'ya ve çalışma sürecindeki desteklerinden dolayı değerli arkadaşım Arş. Gör. Dr. Volkan DOĞAN'a en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca özellikle tezim için veri toplama aşamasında bana çok yardımcı olan Ulaş İPER BAYDAR'a ve Nurullah ERAVCI'ya çok teşekkür ederim.

Sadece bu çalışma sürecimde değil, doğduğum günden bugüne her koşulda yanımda olan, kararlarımı destekleyen, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, akademisyen olmam için beni teşvik eden, beni ben yapan aileme; babam Salih ÖZCAN'a ve aynı zamanda ilk öğretmenim olan annem Nazlı ÖZCAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ve tabii ki hayatıma girdiği andan itibaren bana her zaman destek olan, moral veren, motive eden, düştüğümde kaldıran, iş ve aile hayatımdaki dengeyi sağlamamda bana her zaman yardımcı olan sevgili eşim Tuba ERAVCI ÖZCAN'a çok teşekkür ederim.

Hamid Murad ÖZCAN

GİRİŞ

Bilgi ve teknoloji çağının getirdiği yeniliklerle internet insan hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Hayatın her alanında olduğu gibi iş yerinde de hemen hemen her sektörde çalışanların işlerini kolaylaştıran internet, akıllı telefonların da iyiden iyiye yaygınlaşmasıyla artık her zaman ve her yerde ulaşılabilir olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılı verilerine göre; hanelerde internet erişim oranı % 83,8'ken işletmelerde internet erişim oranı % 95,3 seviyelerine ulaşmış durumdadır (TÜİK, 22 Nisan 2019).

İnternetin örgütler için getirdiği sayısız faydanın yanı sıra birtakım zararlarının da olabileceği varsayılmaktadır. Çalışanların internet kullanımlarının; örgüte ait önemli bilgilerin güvenliği, verimlilikte yaşanabilecek kayıplar ve sorumlulukların yerine getirilmesinde yaşanabilecek aksaklıklar gibi hususlarda etkisinin olabileceği düşünülmektedir (Lim ve Teo, 2005). İş yerinde çalışanların kişisel amaçları için iş dışı internet kullanımları iş yerindeki verimliliği olumsuz yönde etkilemekte ve problemlili internet kullanımı olarak adlandırılmaktadır (Garrett ve Danziger, 2008).

Problemlili internet kullanımının mesai saatleri içerisinde ve iş yerlerinde yapılması da çalışanların işten kaytarmak için izledikleri yollardan birisi olan ve üretkenlik karşıtı davranışlar arasında gösterilen sanal kaytarma kavramını işaret etmektedir. Sanal kaytarma; en basit tabirle çalışanların mesai saatleri içerisinde işleri yerine internet ve telefonlarıyla meşgul olmaları anlamına gelmektedir (Blanchard ve Henle, 2008). Sanal kaytarmanın çalışanın tükenmişlik yaşammasının önüne geçmesi gibi olumlu olarak kabul edilen sonuçlarının yanında iş performansı ve iş verimliliğini düşürmesi, akabinde maddi zararlara yol açması gibi olumsuz sonuçları da mevcuttur (Doorn, 2011).

Özellikle dikkat ve odaklanma isteyen, zamanın büyük önem arz ettiği bazı sektörlerde sanal kaytarma davranışının, hem örgütlere hem de bireysel olarak çalışanlara büyük maddi zararlar getirmesi olasıdır. Bankacılık sektörünün de bu sektörlerden birisi olduğu göz önünde bulundurulursa sanal kaytarma davranışında bulunan bankacılık sektöründeki çalışanların hem kendilerini hem de çalıştıkları

kurumu zarara uğratabilecekleri düşünülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılında meslek gruplarına göre internet kullanımını araştırdığı çalışmanın verilerine göre profesyonel meslek mensuplarının internet kullanım oranı % 99,8'dir (TÜİK, 22 Nisan 2019). Neredeyse internet kullanmayan kimsenin olmadığı bu kategoride bankacılık sektöründe çalışanlar da yer almaktadır.

Geçmişte örgütler ve özellikle bankalar; çalışanların iş yerinde kullandıkları bilgisayarlarına iş ile ilgisiz sitelere girmelerini engelleyen filtreler koyarak sanal kaytarmanın önüne geçmeyi hedeflemiş olsalar da, günümüzde hemen hemen herkesin cebinde olan akıllı telefonların varlığı bu yöntemi etkisiz kılmıştır (Özkalp vd., 2011). Özellikle kurumsal örgütlerde beyaz yakalı çalışanların şahsi telefonlarını denetlemek mümkün olmadığından dolayı işverenler artık sanal kaytarmayı engelleyebilmek adına farklı çözümler aramak zorunda kalmışlardır.

Sanal kaytarmanın önüne geçebilmek için sanal kaytarmaya neden olan unsurlar literatürde araştırılmaya başlanmış ve hem akademisyenlere hem de uygulamacılara yönelik birtakım öneriler getirme çabasına girilmiştir. Literatürde sanal kaytarmaya neden olan çok sayıda etken olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur ve örgütsel etkenler, iş ile ilgili etkenler ve kişisel etkenler olarak gruplandırılmıştır (Akca, 2013).

Bu çalışmada da incelenen kişisel etkenlerden kişilik özellikleri, kişisel internet kullanımı gibi üretkenlik karşıtı davranışlara ilişkin öngörüler sunmaktadır (Doorn, 2011). Zaman içinde değişmeyen, bireyin davranışlarının nedenlerini açıklayan psikolojik nitelikteki özellikler olarak tanımlanan kişiliği farklı araştırmacılar farklı şekillerde incelemişlerdir (Mount vd., 2005:448).

Bu çalışmada McCrae ve Costa'nın "Beş Faktör Kişilik Kuramı" ve sanal kaytarma arasındaki ilişki incelenmiştir. 1932'de McDougall'ın tohumlarını ektiği kurama bugün kullanılan son hali 1987'de verilmiştir (McCrae ve Costa, 1987). Literatürde dışadönüklük, uyumluluk, duysal dengesizlik, yeniliğe açıklık ve sorumluluk faktörlerinden oluşan beş faktör kişilik özellikleri ile üretkenlik karşıtı davranışlar arasındaki ilişkinin incelendiği çok sayıda çalışma mevcuttur (Salgado, 2002; Sackett vd., 2006; Sezici, 2015). Üretkenlik karşıtı davranışlardan doğrudan sanal kaytarma davranışı ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında ise çalışmaların sonuçları birbirleriyle tutarlılık

göstermemektedir. Bu nedenle bu iki değişken arasındaki ilişkide farklı değişkenlerin de rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda kişiliği de oluşturan faktörler de incelendiğinde olgunlaşma ve değişme isteği, bireysel bağımsızlık kazanma isteği, olumlu sosyal ilişkiler kurma isteği, mutlu olma isteği gibi unsurları bünyesinde barındıran psikolojik faktörler dikkate alınmıştır.

Giderek daha fazla sosyal bilgi sağlayan, bireyleri internet kullanmaya teşvik eden sosyal medya araçlarının sayısının artması gelişmeleri kaçırma korkusu (GKK) olarak adlandırılan yeni bir olguyu ortaya çıkarmıştır. İngilizcesi “fear of missing out” (FoMO) olan bu olgu; bireyin kendisinin bulunmadığı ortamda, başkalarının daha doyurucu deneyimler yaşayacaklarından duyduğu endişeyi tanımlamakta ve birey bu endişe sonucunda başkaları ve onların yaptıklarıyla sürekli bağlantıda kalmayı arzulamaktadır (Przybylski, 2013). GKK hisseden bireyler için sosyal medya hesaplarına katılmak ve sosyal ağlarda zaman geçirmek son derece önemlidir (Ellison vd., 2007). Bu bireyler sosyal ağlarda geçirdikleri zaman dışında kendilerini çok yalnız hissettiklerini belirtmekte (Hato, 2013) ve bu nedenden ötürü sosyal ağlara katılmak onlar için oldukça çekici olabilmektedir (Dossey, 2014). Sosyal medya bağılılığı ve GKK’nın karşılıklı olarak birbirini tetikleyen kavramlar olduğu düşünülürse (Abel vd., 2016), GKK’nın internet ve akıllı telefon kullanımını da artırdığını söylemek yanlış olmayacaktır (Hato, 2013; Hoşgör vd., 2017). Hatta bazı araştırmacılar daha ileri giderek GKK’nın problemleri internet kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığına yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır (Chaudhry, 2015; Elhai vd., 2016; Stead ve Bibby, 2017; Blachnio ve Przepiorka, 2018; Gezgin vd., 2017). Ayrıca araştırmanın değişkenlerinden beş faktör kişilik özellikleri ile GKK arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalar da mevcut olup; kişiliğin boyutlarından duygusal dengesizliğin GKK’nın bir öncülü olduğu sonucuna varılmıştır (Blackwell vd, 2017).

Bütün bu bulguların ışığında bu çalışmada beş faktör kişilik özellikleri, GKK ve sanal kaytarma arasındaki ilişkiyi irdelemek amaçlanmıştır. Bu çalışma, bu üç değişkenin bir arada incelendiği literatürdeki ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Bankacılık sektöründe çalışanların araştırma kapsamında ele alındığı çalışmada; beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişkide GKK’nın bir rolü olup olmadığı incelenmiş ve elde edilecek bulgularla hem

uygulayıcılara yol göstermek hem de gelecek çalışmalar için akademisyenlere ışık tutmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda üç temel araştırma problemi ortaya çıkmaktadır:

Beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasında nasıl bir ilişki vardır ve bu ilişki üzerinde GKK'nın rolü nasıldır?

Beş faktör kişilik özellikleri ile GKK arasında nasıl bir ilişki vardır?

GKK ile sanal kaytarma arasında nasıl bir ilişki vardır?

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde kişiliğin tanımı, kişiliği etkileyen faktörler ve kişilik kuramlarından kısaca bahsedilecek; beş faktör kişilik kuramının tarihsel gelişimi ve kişiliğin boyutları hakkında bilgi verilecektir. Bölümün sonunda beş faktör kişilik özellikleri ile üretkenlik karşıtı davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen akademik çalışmalara yer verilecektir.

İkinci bölümde sanal kaytarma, sanal kaytarmanın türleri, sanal kaytarmaya neden olan faktörler ve sanal kaytarmanın sonuçları yer alacaktır. Daha sonrasında sanal kaytarma ile ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılan bazı akademik çalışmalar anlatılacaktır.

Üçüncü bölümde GKK, GKK'nın temeli, GKK'yı oluşturan etkenler, GKK'nın sonuçları hakkında bilgi verilecek ve GKK ile ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılan bazı akademik çalışmalara yer verilecektir.

Dördüncü bölümde yöntem kısmı yer alacaktır. Bu bölümde araştırma ve anket tasarımı, evren ve örneklemden bahsedilecek, araştırmaya dair hipotezler belirtilecek ve araştırma modeli kurulacaktır.

Beşinci ve son bölüm bulgular ve yorumu içermektedir. Bu bölümde araştırmadan elde edilen veriler analizlere tabi tutulacak, bu analizlerin sonuçları raporlanacak, hipotezlerin desteklenip desteklenmediği anlatılacak ve elde edilen sonuçlar yorumlanacaktır.

1. BÖLÜM

KİŞİLİK

Kişilik, birbirinden farklı durumlardaki davranışı açıklayan duygusal, kişiler arası, deneyimsel ve güdüye dayalı biçimler olarak da açıklanabilir. Zaman içinde değişmeyen, bireyin davranışlarının nedenlerini açıklayan, psikolojik nitelikteki özelliklerdir. Bu özellikler, bireylerin kim olduğunu gösterirler ve duygusal, davranışsal ve bilişsel biçimleri ortaya koyarlar (Mount vd., 2005:448).

Davranış bilimcilerin ve psikologların birçoğu için kişilik, bireylerin karakteristik özelliklerini ve bu özellikler arasındaki ilişkilerin, kişinin diğer insanlara ve durumlara uyum gösterme durumlarının incelenmesini kapsamaktadır. Kişilik, bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün çevreye uyum biçiminin özelliklerini içeren bir terimdir (Baymur, 1994:254'ten akt. Yıldırım, 2014).

Cüceloğlu (2005:404), kişiliği bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak tanımlamıştır.

Allport'a göre ise kişilik, kişilerin karakteristik davranış ve düşüncesini belirleyen psiko-fizik sistemlerin dinamik bir organizasyonudur (Robbins ve Judge, 2013:139).

Bir diğer tanıma göre kişilik, bireyin karakteristik düşünce, duygu ve davranış biçimi olarak tanımlanmıştır (Funder, 1997).

Kişilik kişilerin yaşayış şekli olarak tanımlanabilir. Fakat bu yaşayış şekli; kişinin yeteneklerini, arkadaşlık ilişkilerini, kişisel özelliklerini ve zihinsel tarafını da içerir. Bütün bu faktörlerin hepsi kişiliği belirler. Bir bireyin zihinsel ve fiziksel özelliklerinde görülen farklılıklar ve bunların kişinin düşünce ve davranışlarına yansımaları biçimi olarak tanımlanabilir (Erdoğan, 1991:236).

Kişilik, hem doğuştan var olan ve hem de sonradan edinilen eğilimlerin tamamından meydana gelmiş olup, kazanılan bu eğilimlerin düzenlenmesi yani çevreye uydurulmasıdır (Eren, 2001:85). Örneğin otoriter kişilik, yetkililer boyun eğme, kendinden farklı bireylere karşı saldırgan olma ve geleneksellik ile nitelendirilmektedir. Fakat ilginçtir ki bu özelliği yüksek olan Ruslar, "bırakınız

yapsınlar” bireyciliğini reddederken, bu özelliği yüksek olan Amerikalılar bu tür bireyciliği desteklemektedir. Bireyciliği reddetmek Rus gelenekselciliği ile tutarlıken, bireyciliği desteklemek Amerikan gelenekselciliği için tutarlıdır (McFarland vd., 1992).

Kişilik ile ilgili bu tanımlardan bir sonuç çıkarmak gerekirse, kişiliğin oluşmasında insanın doğuştan gelen özellikleri ve içinde yer aldığı çevrenin etkisini bir arada görmek mümkündür. Buna göre çevrenin etkisini göz önünde bulundurarak kişiliğin; bireye özgü özelliklerinin yanında biraz içinde yaşanılan insan topluluğunun, biraz da herkeste ortak olan birtakım özellikleri yansıttığı söylenebilir (Tınar, 1999’dan akt. Yelboğa, 2006:198).

1.1. KİŞİLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kişilik üzerine araştırmalarda bireyin kişiliğinin kalıtımın mı yoksa çevrenin mi sonucu olduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Net bir şekilde cevabı verilemeyen bu konuda kişiliğin hem kalıtımsal hem de çevresel etkenlerin bir sonucu olduğu görülmektedir (Robbins ve Judge, 2013:135). Bireylerin kişilik yapılarını etkileyen birçok faktör vardır. Kişiliğin yapısı tüm bu faktörlerin doğrultusunda gelişmektedir. Bu faktörler genel olarak şu şekilde ele alınabilir (İlgaz Yıldırım, 2014);

- Biyolojik ve genetik (kalıtımsal) faktörler,
- Ailesel faktörler
- Sosyal ve kültürel faktörler
- Psikolojik faktörler
- Coğrafi ve fiziki faktörler

1.1.1. Biyolojik ve Genetik (Kalıtımsal) Faktörler

Genetik, birey ana rahmine düştüğünde ortaya çıkan etkenleri ifade eder. Kalıtım yaklaşımı, bireyin kişiliğinin bireyin kromozomlarındaki genlerin yapısıyla açıklanabileceğini savunmaktadır (Robbins ve Judge, 2013:135).

Genetik araştırmaların artan sayısı ile biyolojik mekanizmalar tanımlanmış, kişiliğin genetik (kalıtımsal) yönüne katkılar sağlanmış ve bu durumla birlikte günümüz araştırmacıları, biyolojik yapının etkisi konusunda klasik görüşlere karşı çıkmışlardır. Bununla beraber biyolojik yapının etkisi çevresel koşullara göre değişmekte olup, aynı biyoloji farklı koşullarda, bambaşka kişilik yapılarının oluşumuna sebep olmaktadır (Cloninger, 2004:7).

Önemli olan; kişiliğin oluşmasında çevrenin mi yoksa genetiğin mi etken olduğunu tartışmak yerine, genetik etkenlerle çevresel etkenlerin etkileşimi sonucu kişiliğin gelişimine odaklanmaktır (Özkalp vd., 2003:243).

1.1.2. Ailesel Faktörler

Bireylerin kişilik yapılarının oluşmasında en önemli ve etkili çevresel faktör ailedir. Bireylerin sosyal değerleri öğrenmeye ilk başladıkları yerin aileleri olduğu düşünülürse ebeveynlerin, çocuklarının gözünde sosyalleşmenin ilk modelleri oldukları söylenebilir. Çocuklar, hem sosyal değerleri ve tutumları hem de bazı özel davranış biçimlerini geliştirirken ebeveynlerini örnek alırlar. Örneğin, ebeveynler çocuklarına olumlu ve sıcak davranışlar sergilediğinde çocuklar sosyalleşebilirler, duygusal olarak daha istikrarlı ve daha yüksek özgüven sahibi olup, kendilerini daha yeterli hissederler ve bunun sonucunda da dünya görüşleri olumlu yönde etkilenir. Aksine ebeveynler çocuklarına olumsuz tavırlar sergilerse, çocuklar düşmanca, tepkisiz ve nevrotik yetişkinler haline gelir ve dünya görüşleri bu durumdan olumsuz yönde etkilenir (Triandis ve Suh, 2002).

1.1.3. Sosyal ve Kültürel Faktörler

Kişilerin davranışlarının çoğunda çevredeki kültürün yansıması vardır. Dili kullanma tarzı, dinî inanışlar ve değerler, giyim tarzı, çalışma şekli kültürün etkisi altında kalır. Toplumlarda ortak bir kültürden söz edilse de, çeşitli faktörlere bağlı olarak gelişen çeşitli alt gruplar ve bu grupların da kendilerine has kültürleri vardır.

Bu alt kültürün üyelerinde farklı kişilik özellikleri gözlemlenebilir (Kulaksızoğlu, 1998:110).

Bireyler toplumun kültürel özelliklerini seçemezler. Bu nedenle bireyler toplumun dayattığı kültür kalıbını da olduğu gibi benimsemek durumundadır. İnsanın akli çok kıvrak ve esnek olduğundan dolayı karşılaştığı durumlar tarafından yönlendirilmeye çok müsaittir. Bireyleri en çok değiştiren sosyal etki ise içinde bulunduğu toplumdan gelmektedir (Güney, 2000:259). Kültür, aynı dönemde yaşayan insanların ortak bir dille iletişim kurabildiği ve birbirlerini etkilemek için yeterince yakın oldukları koşullarda dil ve davranış modellemesi ile aktarılır (Triandis ve Suh, 2002). Bu yakın ilişki ve etkileşim süreciyle birlikte de öğrendikleri doğrultusunda davranışları şekillenir.

1.1.4. Psikolojik Faktörler

Bireylerin kişisel gelişimini etkileyen psikolojik etkenler de mevcuttur. Bunlar; bireyin motivasyonunu, edinilen ilgi alanlarını, tutumlarını, iradelerini ev karakterlerini, algılama, gözleme, hayal etme, düşünme ve akıl yürütme yetenekleri gibi zekâyı oluşturan unsurları ifade eden entelektüel kapasitelerini içerir (Kuravatti ve Malipatil, 2017). Bu faktörler bireylerin çeşitli durumlardaki tepkilerini belirler ve böylece bireyin kişiliğini, büyümesini ve gidişatını etkiler. Örneğin kararlılığı daha yüksek olan bir kişi, kararları diğerlerinden daha hızlı alabilir.

1.1.5. Coğrafi ve Fiziki Faktörler

Bireyin içinde yetiştiği arazi yapısı, dağlar, plato veya ovalar, nehirler, göller vb. coğrafi konum ve iklim şartlarına ek olarak bulunduğu yerin florası ve faunası da evrimleşme sürecinde olan kişiliğin yapısını ve değişim sürecini etkiler. Bunların yanı sıra bireyin yaşadığı evin mimarisi ve büyüklüğü, hijyenik şartlar, havalandırma, evin temizliği vb. unsurların hepsi orada yaşayan bireylerin kişiliğinin gelişimi ile ilişki içindedir (Zel, 2001).

1.2. KİŞİLİK KURAMLARI

Kişilik kuramları; psikanalitik yaklaşım, davranışçı ve bilişsel kişilik kuramları, insancıl/varoluşçu kuramlar ve araştırma odaklı kuramlar olarak ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Çalışmada konu edilen beş faktör kişilik özellikleri kuramının da içinde bulunduğu araştırma odaklı kuramlara bakıldığında; ayırıcı özellik kuramı, analitik ayırıcı özellik kuramı ve biyoloji temelli faktör analitik ayırıcı özellik kuramı öne çıkan diğer kuramlardır. Araştırma odaklı ayırıcı özellik yaklaşımı, kişilik psikolojisinde yaygın olarak kabul görmüş bir yaklaşımdır (İlgaz Yıldırım, 2014). Alandaki ilk çalışmalar 1921’de Gordon Allport tarafından gerçekleştirilmiştir. Psikolog olan abisi Floyd ile beraber “Kişilik Özellikleri: Sınıflandırılması ve Ölçümü” adlı çalışmayı ortaya koyan Allport, bu yaklaşımı Freud’un bilinçdışı süreçler üzerindeki çalışmalarına bir tepki olarak geliştirmiştir (İnanç ve Yerlikaya, 2012:241).

1.2.1. Gordon W. Allport: Ayırıcı Özellik Kuramı

Allport’a göre her insanın özellikleri diğer insanlardan farklı olup Allport’un kişilik teorisinin temelini bu farklılıklar oluşturmaktadır. Allport, insanların davranış şekillerine, algılama tarzlarına ve nasıl hissettiklerine ilişkin Webster sözlüğünde yaklaşık 18.000 betimleyici sıfat olduğunu ileri sürmüştür. Geçici ruh durumlarını yansıtan sosyal değerlemelerin ve fiziksel niteliklerin çıkarılmasının ardından 4500 kelime kalmıştır (Baysal ve Tekarslan, 2004:125). Bu sözlükte, “alçak gönüllülük”, “sosyallik”, “dürüstlük” ve “samimilik” gibi özellikler mevcuttur (Güney, 2008:201).

Allport, teorisini ortak özellikler ve kişisel eğilimler arasındaki farkların üzerine kurmuştur. Allport’a göre, kişiliği oluşturan ortak özelliklerin yanında tamamen eşsiz ve kişiye özgü olan özellikler de mevcuttur. Bu kişiye özgü özelliklere kişisel eğilimler adını veren Allport, daha çok insan kişiliğinin karmaşıklığı ve eşsiz özellikleri üzerinde durmaktadır (Güney, 2008:201).

1.2.2. Raymond B. Cattell: Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı

Cattell'in kişilik yapısını saptarken kullandığı teknik faktör analizi olmuştur. Günlük hayat kayıtları, mülakatlardan elde edilen veriler ve bireylerin yanıtlarının karşılaştırıldığı nesnel testler olmak üzere üç ayrı veri kaynağı kullanan Cattell, kişilik ölçümü ile ilgili olarak yaptığı araştırmaların sonucunda insanların gözlenebilir davranışları açısından üç önemli gruba ayrılabilceğini öne sürmüştür (Weiner vd., 2012:142). Kişiliği binlerce kelimeyle tanımlamak mümkünse de Cattell, benzer anlamda olan nitelikleri elemine ederek 171 özellekle kişiliği tanımlamaya çalışmıştır (Güney, 2008:201). Cattell, daha sonra 16 birincil faktör, 8 ikincil dereceden faktör kullanarak yüzeysel ve kaynak özellikler arasında bir ayırım yapmıştır. İkinci çalışmasının karmaşıklığından dolayı çok eleştirilen Cattell birbirine yakın ve uyum içinde olan yüzeysel kişilik özellikleri belirlemiştir (Digman, 1990). Cattell, araştırmalarının sonucunda 12 kaynak özellik tespit etmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: İyi huyluluk ve güvenilirlik, kritik ve şüpheli tutumlar, olgunluk ve gerçeklik, hamlık ve kaypaklık, uysallık ve baş eğmezlik, bastırılmış ve zapt edilmiş duygular, neşeli ve enerjik (Güney, 2008:201).

1.2.3. Hans J. Eysenck: Biyoloji Temelli Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı

Kişilik kavramını basamaksal olarak açıklayan Cattell ve Eysenck kuramının temeli, kişiliği oluşturan faktörlerin sıralanması veya belirli bir hiyerarşi içinde oluşması esasına dayanır (İlgaz Yıldırım, 2014).

Yapısal faktör temsiliyle bilimsel alanda ortak paydada bulunmanın imkânsız olduğunu, kısmen de olsa alternatif faktör çıkarma ve döndürme yöntemlerinin farklı faktörler üreteceğini belirten Eysenck, kişiliği hiyerarşik açıdan açıklayarak teorisini geliştirmiştir (Goldberg, 1990). Eysenck, kişiliği dört düzeyde ele almaktadır. Birinci düzey, kişiliğin en alt basamağıdır ve çok özel tepkileri içerir. Bazı uyarıcılara tepkiler gösterilmesi ve kalımsal olarak bireyin bazı özellikler taşıması bu düzeyle yakından ilgilidir (Güney, 2008:201).

İkinci düzey, bireyin içinde yaşadığı çevreden kazandığı alışkanlıklara dayalı olan niteliklerle ilgilidir. İnsanlar toplumsal yaşamda zamanla benzer durumlarda benzer davranışlarda bulunmayı öğrenirler. Bu düzeyde kişiliğin devamlılık kazanması söz konusudur (Güney, 2008:201).

Üçüncü düzey, bireyin eğilimlerinden oluşmaktadır. Dar anlamda kişilik kalıpları belirir. Bazı genetik özellikler ve alışılmış davranışların sonucu eğilimler oluşur. Bu düzeyde kişiliğin; süreklilik, değişmezlik, bireysel dengesizlik, doğruluk ve heyecanlılık özellikleri ortaya çıkar (Güney, 2008:201-202).

Kişiliğin dördüncü düzeyi, tip aşamasıdır. Yani bu aşamada belirli tipler oluşur. Eysenck'e göre, tipin oluşumunda her bireyin baskın faktörlerinin etkisi vardır (Güney, 2008:202).

1.2.4. Robert R. McCrae ve Paul T. Costa: Beş Faktör Kuramı

Kişiliğin sınıflandırılması çabaları ilk olarak McDougall'ın 1932'de yaptığı zekâ, karakter, mizaç, yaratılış ve huy şeklindeki 5'li ayırımla ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında Cattell 1943'ten 1948'e kadar olan çalışmalarında, 16 birincil ve 8 ikincil faktörler olmak üzere 24 faktörden oluşan nispeten daha kompleks bir sınıflandırma geliştirmiştir. Sonrasında farklı araştırmacıların yaptıkları çalışmalarda da beş faktörlü modeli destekler nitelikte olmuştur. 1961'de Tupes ve Christal, Cattell'in çalışmasını yeniden incelemişler ve beş faktörlü modeli destekleyen bulgular elde etmişlerdir. Bu faktörleri; surgency (dışadönüklük), emotional stability (duygusal denge), agreeableness (uyumluluk), dependability (güvenilebilirlik) ve culture (kültür) olarak belirlemiştir. Günümüzde kabul edilen beş faktör modelindeki faktörlerle karşılaştırıldığında da benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir (Barrick ve Mount, 1991). Tupes ve Christal'ın modeli de daha sonrasında birçok farklı araştırmacı tarafından desteklenmiştir. Özellikle Norman'ın (1963) çalışmasından ortaya çıkan bulgular son derece kayda değerdir. Çünkü faktörlere onun verdiği isimler; extraversion (dışadönüklük), emotional stability (duygusal denge), agreeableness (uyumluluk), conscientiousness (sorumluluk) ve culture (kültür) literatürde sıkça kullanılmış ve "Norman'ın Büyük Beşlisi" ya da "Büyük Beşli (Big Five)" olarak anılmıştır (Digman, 1990).

Geçtiğimiz yüzyılda beş faktör modelini destekleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Beş faktör kişilik kuramının öncülerinden birisi de Goldberg'dir. Goldberg (1981), sözlükteki sıfatlardan yola çıkarak yaptığı çalışmada kişilik özelliklerini açıklayan beş güçlü faktör olduğunu belirtmiş ve kişilik araştırmalarının bu beş güçlü faktör çerçevesinde yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. McCrae ve Costa 1985'e kadar üç faktörlü modeli savunsa da 1983-1985 yılları arasında yaptıkları çalışmalar sonucunda kişiliğin beş temel boyutu olduğunu öne sürmüşlerdir (McCrae ve Costa, 1985). Sonrasında çok sayıda araştırmacının yaptıkları çok sayıda çalışmada genel olarak faktörlerin sayısının beş olması gerektiği konusunda paralellik olsa da araştırmacılar bu sefer de faktörlerin isimlendirilmesinde ayrılığa düşmüşlerdir. Aslında incelendiğinde farklı farklı isimlendirmeler yapılırsa da, anlam olarak bakıldığında bütün belli bir faktör için yapılan farklı isimlendirmelerin aynı şeyi işaret ettiği görülmektedir. Günümüzde geçerli olan isimlendirmeyi ise ilk olarak McCrae ve Costa (1985; 1987); dışa dönüklük, nevrozizm, yeniliğe açıklık, sorumluluk ve uyumluluk olarak yapmışlardır. Araştırmacılar bu çalışmada duygusal dengenin karşıtı olan nevrozizmi kullanmışlardır. Digman da (1990) McCrae ve Costa'nın (1987) çalışmasını destekleyerek, isimlendirmeyi aynı şekilde yapmış fakat nevrozizmin olumlu halini yani duygusal denge durumunu kullanmıştır. Aslına bakıldığında bu çok da önem arz eden bir durum değildir çünkü hâlihazırda beş faktörlü bu modelin faktörleri birbirine zıt iki kutuptan oluşmaktadır. Söz gelimi nevrozizmin diğer ucunda duygusal denge, sorumluluğun diğer ucunda sorumsuzluk, uyumluluğun diğer ucunda uzlaşmazlık bulunmaktadır (McCrae ve Costa, 1987). Kısaca günümüzde kullanılan modelin isim babasının W.T. Norman; modele son halini veren araştırmacının ise John M. Digman olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Faktörlerin Türkçe isimlendirmesi konusunda da Somer ve Goldberg'in (1999) Türk dili üzerindeki çalışmaları yol gösterici olmuştur.

Beş Faktör Kişilik Özellikleri Kuramının Boyutları

FAKTÖR	YÜKSEK PUAN TANIMLAMASI	DÜŞÜK PUAN TANIMLAMASI
Dışadönüklük	Konuşkan, istekli, atılgan, baskın, sosyal	Sessiz, duygusuz, pasif
Uyumluluk	İyi huylu, yufka yürekli, güven verici	Alıngan, acımasız, şüpheli
Duygusal Dengesizlik	Kaygılı, duygusal, savunmasız, endişeli	Sakin, duygusal olmayan, öz denetimli, kendine güvenen
Yeniliğe açıklık	Yaratıcı, farklılıkları tercih eden, hayal gücü kuvvetli	Yaratıcı olmayan, pratik, rutini tercih eden
Sorumluluk	Bilinçli, çalışkan, hırslı, sorumlu	İhmalkâr, tembel, amaçsız, sorumsuz

Kaynak: Cloninger, 2004:242

Beş faktör kişilik modelinde yer alan her boyut birbirine zıt iki kutuplardan oluşmuştur. Her boyut ise, bir takım çoklu alt kategorilerden oluşmuştur. Örneğin, dışadönüklük boyutu, içedönük ve dışadönük olmak üzere iki yöne sahiptir. Ayrıca, dışadönüklük boyutu sessiz-konuşkan, soğuk-cana yakın, utangaç-spontan ve çekingen-atılgan alt boyutlarını kapsamaktadır (Mischel, 1999:160).

Dışadönüklük

Bu kişilik tipi; sosyal, eğlenmeyi seven, sevecen, cana yakın, doğal, konuşkan ve samimi kişiliği ifade eder. Bu kişilik tipine sahip olan kişiler; kalabalık ortamlarda bulunmayı severler, heyecan ararlar ve çevrelerindeki faaliyetlere katılmak isterler. Çevrelerine olumlu enerji yayarlar ve daha olumlu bir ruh hali içerisindeyler (McCrae ve Costa, 1987).

McCrae ve Costa (1987), bu boyuttaki özelliklerden hangilerinin merkezde, hangilerinin çevrede olduğuna dair farklı görüşlerin olduğunu belirtmektedirler. Eysenck, sosyallik ve tepkisellik (impulsivity) özelliklerini ayırmanın doğru olacağını düşünürken; Hogan ise bu faktörün sosyallik ve girişkenlik olarak ikiye

ayrılmasının modeli güçlendireceğini öne sürmektedir (Barrick ve Mount, 1991). Goldberg'e göre, baskınlık ve faaliyet dışadönüklük faktörünün en temel belirleyicileri arasındadır (Goldberg, 1993'ten akt. Ilgaz Yıldırım, 2014). Watson ve Clark (1997)'a göre; dışa dönük bireyler, içinde buldukları durumlarda belirli bir oranda abartıya meyilli, hırslı, tutkulu ve baskın tiplerdir.

Somer ve Goldberg'in (1999) Türk dili üzerindeki çalışmalarında; atak, girişken, atılgan, girişimci, konuşkan, neşeli, şen canlı, hareketli, dinamik, deli dolu, faal, aktif, mutlu, sosyal, maceracı, hazırcevap, şakacı, baskın gibi sıfatların bu faktörü tanımladıkları görülmüştür. Düşük dışadönüklük puanı olan bireyleri ise; çekingen, sıkılgan, içe dönük, durgun, pasif, suskun, sessiz, tutuk, ürkek, hüzünlü, kendi halinde, sosyal olmayan, kendine güvensiz, dikkat çekmeyen gibi sıfatlar tanımlamaktadır.

Uyumluluk

Bu kişilik tipi, esnekliği, alçakgönüllülüğü, duygusal yakınlığı, bireyler arası ilişkilerde ayırım yapmamayı, kendine odaklılığı, kindarlığı, kıskançlığı ifade eder. Uyumlu bireyler; kibar, güvenilir, iyi görünümlü, hoşgörülü, uzlaşıcı, yardımsever, çatışma karşıtı bireylerdir (Ilgaz Yıldırım, 2014). Uyumluluk özelliği düşük olan bireylerde ise; asabılık, merhametsizlik, bencillik, kabalık, duyarsızlık ve kindarlık gibi özellikler görülmektedir (McCrae ve Costa, 1987). Bu özelliklere sahip bireyler, bir başka deyişle uyumlu olmayan bireyler, uzlaşmaz olarak da adlandırılmaktadır (McCrae ve Costa, 1987; Goldberg, 1990).

Türk dilinde bu kişilik faktörünü tanımlayan sıfatlara bakıldığında; yumuşak, uysal, iyi huylu, barışçı, uzlaşıcı, merhametli, uyumlu ve ılımlı gibi kelimeler ortaya çıkmaktadır (Somer ve Goldberg, 1999). Uyumluluk özelliği düşük olan bireyleri ise; acımasız, ukala, dik başlı, katı, huysuz, aksi, kibirli, uyuşulmaz, tehlikeli, kavgacı ve bencil gibi sıfatlar tanımlamaktadır.

Duygusal Dengesizlik (Nevrotiklik)

Duygusal dengesizlik kişilik faktörü; endişeli, güvensiz, gergin ve kaygılı bireyleri tanımlar (Macdonald, 1995).

Duygusal dengesizlik faktörü, nevrotiklik ya da nörotisizm olarak da adlandırılmaktadır. Nevrotikliğin temelinde anksiyete, depresyon, kızgınlık, kaygınlık, sıkıntı, güvensizlik gibi duygular yatmaktadır (McCrae ve Costa, 1987).

Araştırmacılar; nevroitik bireylerin aşırı yemek yeme, sigara içmek, aşırı alkol tüketimi gibi fevri davranışlarda bulunma eğilimlerinin olduğu bulgusuna varmışlardır (Costa ve McCrae, 1980'den akt. McCrae ve Costa, 1987). Yine bazı çalışmalarda araştırmacılar, nevroitiklikle yersiz inançları ve bir şeylerin üstesinden gelememe gibi davranışlarla bağdaştırmışlardır (Vestre, 1984; McCrae ve Costa, 1986). Yüksek derecede nevroitik bireyler, sigarayı bırakmakta diğerlerine nazaran daha çok zorlanırlar. Çünkü yoksun kalmanın verdiği stres onlar için çok fazladır. Aynı şekilde düşmanca tavırlar sergilemeye meyilli ve hüsnükuruntulu bireyler oldukları söylenebilir. Daha önceki deneyimlerinden yola çıkarak başlarına gelenlerden kendilerini suçlamak gibi yersiz düşüncelere kapılabilirler. Nevrotiklik aynı zamanda duygusal sıkıntıyla beraber gelen rahatsız düşünceler ve davranışları da tanımlamaktadır (McCrae ve Costa, 1987).

Nevrotik bireyler, uzun süreli olumsuz duygular yaşayabilirler, başkalarıyla ilişki kurarken ve daha sonrasında bu ilişkileri sağlıklı bir şekilde yürütürken sıkıntı çekerler. Nevrotiklik boyutu yüksek bireyler duygusal dengesizlik yaşarlar ve endişe, korku, suçluluk, üzüntü, öfke, utanç ve nefret gibi duygulara sahiptirler. Nevrotiklik boyutu düşük bireyler ise, duygusal olarak dengede, soğukkanlı, rahat ve sakin bireylerdir. Aynı zamanda stresli durumlarla daha rahat başa çıkabilirler (Bruck ve Allen, 2003).

Türk dili üzerindeki sıfat çalışmalarına bakıldığında nevroitikliği en iyi tanımlayan sıfatların; endişeli, gergin, telaşlı, kaygılı, evhamlı, karamsar, heyecanlı, alıngan, tedirgin, kıskanç, asabi gibi sıfatlar olduğu ortaya çıkmıştır. Duygusal dengeliliği en iyi tanımlayan sıfatlar ise; sakin, serinkanlı, kuruntusuz, endişesiz, rahat, kaygısız, sakin, alıngan olmayan, huzurlu, problemsiz, kıskanç olmayan, iyimser gibi sıfatlardır (Somer ve Goldberg, 1999).

Yeniliğe Açıklık

Yeniliğe açıklık faktörünü en iyi tanımlayan özellikler; orijinallik, yaratıcılık, ilgi alanı genişliği, cesurluk, değişiklik yanlılığı, açık fikirlilik, meraklılık gibi özelliklerdir (McCrae ve Costa, 1987). Goldberg'e (1990) göre; orijinal, objektif, bilge, düşünceli ve sanata eğilimli bireyler yeniliğe açık bireylerken, anlayışsız, değişime karşı direnç gösteren, yeni fikirlere kapalı olan ve tutucu bireyler bu kategoriye girmemektedirler. Bu bireyler, daha muhafazakâr, katı olmakla birlikte

yeniliğe açıklık kişilik özelliklerinin daha düşük olduğu kabul edilmektedir (İlgaz Yıldırım, 2014).

Somer ve Goldberg'in (1999) Türk dili üzerindeki sıfat çalışmasına bakıldığında, bu kişilik özelliğini Türkçede en iyi tanımlayan sıfatların; değişikliğe açık, yenilikçi, okumayı seven, geniş görüşlü, sanata meraklı, gelişimci, modern, araştırmacı, inceleyici, sorgulayıcı, çok yönlü, ilgileri geniş gibi sıfatlar olduğu görülmektedir. Bu kişilik özelliğinin düşük olduğu bireyleri ise; muhafazakâr, tutucu, sanata ilgisiz, dar görüşlü, okumayı sevmeyen, bilmediği işe kalkışan, bilinçsiz, ilgi alanı dar, hazırcı, ezberci, yüzeysel, geleneksel ve tek düze gibi sıfatlar tanımlamaktadır.

Sorumluluk

Sorumluluk faktörünün vicdandan mı yoksa özenlilikten mi türediği konusunda psikologlar zamanında ikiye bölünmüş olsalar da daha sonrasında sorumluluk özelliği yüksek olan bireyin çalışkan, işine saygılı, dikkatli, hırslı ve azimli bireyler olduklarında hemfikir olunmuştur (McCrae ve Costa, 1987).

Sorumluluk faktörü artık günümüzde öz disiplin ve işe/göreve bağlılık olarak tanımlanmaktadır (İlgaz Yıldırım, 2014). Sorumluluk duygusu yüksek olan bireyler, daha planlı ve disiplinli bireylerdir. Sorumluluk duygusu düşük olanlara göre; görevlerinin gereklerine daha bağlıdırlar, kurallara uyarlar, sorumluluk alırlar ve inisiyatif kullanmaktan çekinmezler (Witt vd., 2002).

Goldberg (1990)'e göre, sorumluluk boyutundaki güvenilirlik, ciddiyet gibi sıfatlar, bu boyutu olumlu olarak tanımlarken; unutkanlık, tembellik ve bencillik gibi sıfatlar bu boyut ile olumsuz yönde bir ilişkiye sahiptir.

Somer ve Goldberg'in (1999) çalışmalarında sorumluluk özelliği yüksek olan bireyleri Türkçede en iyi tanımlayan sıfatların; programlı, işi sıkı tutan, çalışkan, iradeli, düzenli, kendini kontrol eden, disiplinli, prensip sahibi, sorumluluk sahibi, tedbirli, titiz, itinalı, özenli, hırslı, kurallara uyan, otoriter ve kararlı gibi sıfatlar olduğu ortaya çıkmıştır. Sorumluluk özelliği düşük bireyleri tanımlayan sıfatlar ise; programsız, tembel, prensipsiz, disiplinsiz, dağınık, tedbirsiz, itinasız, özensiz, gevşek, iradesiz, hırssız, sorumsuz, umursamaz ve vurdumduymaz gibi sıfatlardır.

Beş faktör kişilik özellikleri ile ilgili literatür incelendiğinde, beş faktör kişilik özelliklerinin çok farklı değişkenlerle ilişkilendirilip araştırmalara konu

edildiği görülmektedir. Bu çalışmada beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişki inceleneceğinden dolayı yalnızca bu bağlamdaki araştırmalara yer verilecektir. Sanal kaytarmanın örgütsel davranış literatüründe üretkenlik karşıtı davranışların bir boyutu olduğu düşünülürse, beş faktör kişilik özelliklerinin üretkenlik karşıtı davranışlara olan etkisinin ele alınması yerinde olacaktır.

1.3. BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ÜRETKENLİK KARŞITI DAVRANIŞLAR İLE İLGİLİ BAZI AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Salgado'nun (2002) çalışmasında, beş faktör kişiliğin boyutlarıyla üretkenlik karşıtı davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; sorumluluk boyutu sapkın davranış ve işten ayrılmayı açıklarken, dışa dönüklük, yeniliğe açıklık, uyumluluk ve duygusal denge boyutu işten ayrılma kriterlerinin yordayıcısıdır. Araştırma sonuçlarına göre beş faktör kişiliğin hiçbir boyutu işe gelmeme ve iş kazalarını açıklamamaktadır.

Ones vd. (2003)'nin meta analiz çalışmalarında üretkenlik karşıtı davranışlardan işe gelmemeyi önlemek için personel seçimi yaklaşımının benimsenmesi ve beş faktör kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi önerilmiştir.

Dalal'ın (2005) meta analizinde ise sorumluluk ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasındaki ilişki incelenmiş ve iki kavram arasındaki ilişkinin yüksek düzeyde ve olumsuz yönde olduğu tespit edilmiştir.

Sackett vd. (2006), yaptıkları çalışmada örgütsel vatandaşlık ve üretkenlik karşıtı davranışları beş faktör kişilik özellikleri bağlamında incelemişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; beş faktör kişilik boyutlarından her biri örgütsel vatandaşlık ile olumlu bir ilişkiye sahipken, anlamlı bir korelasyon göstermeyen yeniliğe açıklık boyutu dışındaki bütün boyutları üretkenlik karşıtı davranışıyla olumsuz ilişkilidir.

Berry vd. (2007)'nin yapmış oldukları meta analiz çalışmasında kişilik özellikleri ile üretkenlik karşıtı iş davranışları arasında güçlü bir ilişkinin varlığını ortaya çıkartmışlardır. Uyumluluk, sorumluluk ve duygusal denge boyutu kişiler arası sapkınlık ve örgütsel sapkınlık ile olumsuz yönde ilişkilidir.

Krishnan vd. (2010), araştırmalarında beş faktör kişilik özellikleriyle sanal kaytarma davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Singapur'daki bir yönetim kursundaki 213 üniversite öğrencisi üzerinde çalışılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre; uyumluluk boyutu sanal kaytarmayla olumsuz yönde bir ilişkiye sahipken, dışa dönüklük sanal kaytarmayı artırmaktadır. Dışa dönüklük ve sanal kaytarma arasındaki bu olumlu ilişki bireyin sorumluluk düzeyine bağlıdır. Bu olumlu ilişkinin gücü sorumluluk düzeyi düşük olan bireylerde daha kuvvetlidir ve bireyin sorumluluk düzeyi arttıa ilişkinin gücü zayıflamaktadır.

Beş faktör kişilik özellikleriyle sanal kaytarma davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada demografik değişkenlerin sabit tutulduğu analizler sonucunda; duygusal dengeliliğin ve sorumluluğun sanal kaytarmayı olumsuz yönde, dışadönüklüğün ise olumlu yönde etkilediği bulguları elde edilmiştir (Jia vd., 2013). Çalışmada örneklemler olarak işlerinde internet kullanan 147 çalışan seçilmiştir.

Wolff ve Kim (2012); 176 Alman, 175 İngiliz vatandaşıyla yaptıkları çalışmada ağ kurma davranışları ile beş faktör kişilik boyutları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre; dışa dönüklük ve yeniliğe açıklık boyutları genel olarak ağ kurma davranışlarıyla olumlu yönde ilişkidedir. Uyumluluk boyutu içsel ağ kurmayla olumlu yönde ilişkiliyken, dışsal ağ kurmayla ilişkide değildir. Sorumluluk ve duygusal denge boyutlarının da ağ kurma davranışlarıyla ilişkisi görülmemiştir.

Mark ve Ganzach (2014), ortalama yaşları 26 olan 6900 kişilik geniş bir örneklemler kitlesi üzerinde yaptıkları çalışmada kişilik ve internet kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Doğrudan sanal kaytarma kavramının kullanılmadığı çalışmanın sonuçlarına göre; internet kullanımı ile nevroitiklik, dışadönüklük ve sorumluluk özellikleri arasında olumlu yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer sanal kaytarma çalışmalarına zıt olarak sorumluluk ve internet kullanımı arasında çıkan olumlu ilişkiyi araştırmacılar; sorumluluk özelliği yüksek olan bireylerin planlı, programlı yaşadıklarını ve bu yüzden interneti daha sık kullandıklarını belirterek açıklamışlardır.

Sosyal medya kullanımı ve kişilik özelliklerinin incelendiği bir başka çalışmada 959 Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı örneklemler olarak seçilmiştir (Correa vd., 2010). Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; kişilik özelliklerinden

dışadönüklük ve yeniliğe açıklık faktörleri sosyal medya kullanımı ile olumlu yönde ilişkililikten, duygusal dengelilik faktörü sosyal medya kullanımı ile olumsuz bir ilişkidir.

Abidin ve arkadaşlarının (2014) Malezya'da 384 memur üzerinde, beş faktör kişilik özellikleriyle sanal kaytarma davranışı arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarının sonucunda sorumluluk ve uyumluluk boyutlarının sanal kaytarma davranışıyla olumsuz yönde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Buna göre sorumluluk ve uyumluluk düzeyi yüksek bireyler, daha az sanal kaytarma eğiliminde olacaktır.

Kim vd. (2015) çalışanların ne zaman sanal kaytarma yaptıkları sorusuna cevap aradıkları çalışmalarında, sanal kaytarmanın yordayıcıları olarak kişiliği, algılanan adaleti ve personel güçlendirmeyi (yetkilendirmeyi) araştırmaya dâhil etmişlerdir. İş yerinde bilgisayar kullanan 247 beyaz yakalı çalışandan elde edilen bulgulara göre; sorumluluk ve duygusal dengelilik boyutları sanal kaytarmayla olumsuz ilişkilidir. Ayrıca sorumluluk düzeyi yüksek çalışanlar, yüksek derecede örgütsel adalet algıladıkları durumlarda çok daha az sanal kaytarma davranışında bulunmaktadır. Yine sorumluluk düzeyi yüksek olan çalışanlar daha düşük düzeyde yetkilendirildiklerinde daha az sanal kaytarma davranışı sergilemektedirler.

Türkiye'de yapılan bir çalışmada üretkenlik karşıtı davranışlar üzerinde kişilik özelliklerinin rolü araştırmaya konu edilmiştir (Sezici, 2015). 228 üniversite öğrencisi örnekleminde yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; beş faktör kişilik özellikleri üretkenlik karşıtı davranışları yordamaktadır. Özellikle sorumluluk faktörü, üretkenlik karşıtı davranışların bütün boyutlarıyla olumsuz ilişkilidir. Uyumluluk faktörü, üretkenlik karşıtı davranışların sabote etme boyutuyla, yeniliğe açıklık faktörü ise, üretkenlik karşıtı davranışların kötüye kullanma ve üretimden sapma boyutlarıyla olumsuz ilişkili olduğu görülmektedir. Dışadönüklük faktörünün, sabote etme ve hırsızlık boyutlarıyla olumlu yönde ilişkili olduğunun dikkat çektiği çalışmada, duygusal denge faktörüyle üretkenlik karşıtı davranışların herhangi bir boyutu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Kayış vd. (2016), beş faktör kişilik özellikleri ve internet bağımlılığı bağlamında bir meta analiz çalışması gerçekleştirmişlerdir. Beş faktör kişilik özelliklerinin hepsinin internet bağımlılığıyla anlamlı ilişki gösterdiği çalışmadan

araştırmacıların elde ettikleri diğer bulgular şoyledir: Nevrotiklik internet bağımlılığıyla olumlu yönde ilişkideyken, yeniliğe açıklık, sorumluluk, uyumluluk ve dışadönüklük internet bağımlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Gültaş ve Tüzüner (2017)'in çalışmasında üretkenlik karşıtı davranışlar ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Özel bir bankada çalışan 147 gişe görevlisi örnekleminde yapılan çalışma sonucunda kişilik boyutlarından sorumluluk bilincinin, üretkenlik karşıtı iş davranışının kötüye kullanma ve fiziksel çekilme alt boyutlarında yer alan davranışlarla olumsuz yönde; dışadönüklüğün, fiziksel çekilme boyutunda olumlu yönde, nevrotkliğin ise kötüye kullanma boyutunda yer alan verimlilik karşıtı iş davranışlarıyla olumlu yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Tan ve Demir (2018), kişilik özellikleri ve sanal kaytarma davranışı arasındaki ilişkinin incelendiği en yeni çalışmalardan birisini gerçekleştirmişlerdir. 400 otel çalışanı örnekleminde yürütölen araştırmanın sonucunda şu bulgular elde edilmiştir: Dışadönüklük faktörü ile sanal kaytarmannın bütün boyutları arasında olumlu yönlü bir ilişki bulunmaktayken, sorumluluk ve uyumluluk faktörleri ile sanal kaytarmannın bütün boyutları arasında olumsuz yönlü bir ilişki mevcuttur. Yeniliğe açıklık faktörü; öğrenme amaçlı ve düzensiz sanal kaytarmayla olumlu yönde ilişki içerisindeyken, sosyal amaçlı ve bağımlılık boyutlu sanal kaytarmayla olumsuz yönde ilişkidedir. Son olarak duygusal dengelilik faktörü, öğrenme amaçlı sanal kaytarmayla olumsuz yönlü bir ilişkiye sahipken, sanal kaytarmannın diğer boyutlarıyla olumlu yönlü bir ilişki içerisindedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SANAL KAYTARMA

İnternet kullanımının yaygınlaşması, örgütlere çok sayıda avantaj sağlamış olsa da, son yıllarda çözüm aranan önemli problemlerden birinin de kaynağı olmuştur: Sanal kaytarma (Özkalp vd., 2011). İngilizcesi “cyberloafing” olan ve aynı zamanda da “cyberslacking”, “cyberbludging”, “on-line loafing”, “internet deviance”, “problematic internet use”, “personel web usage at work”, “internet dependency”, “internet abuse”, “internet addiction” ve “internet addiction disorder” olarak da bilinen sanal kaytarma; çalışanların iş yerlerindeki interneti ya da şahsi cep telefonlarını iş dışı kullanmaları ve mesai saatlerinde işleri yerine internet ve telefonlarıyla ilgilenmeleri anlamına gelmektedir (Lim, 2002; Blanchard ve Henle, 2008; Vitak vd., 2011; Kim ve Bryne, 2011:2271; Ugrin vd., 2013).

Geçmiş yıllarda çalışanların bilgisayarlarına işle ilişkisi olmayan sitelere girmelerini engelleyici filtreler koymak sanal kaytarma sorununa çözüm olmuşsa da, günümüzde akıllı cep telefonlarının da piyasaya çıkması ve ceplere girmesiyle cep telefonlarına kadar sıçrayan internet kullanımı ile birlikte bu yöntem de büyük oranda etkisiz hale gelmiş gözükmemektedir (Özkalp vd., 2011). İş yerinde internetle yapılan her iş sanal kaytarma sayılamayacağı gibi, bilişim teknolojisinin üretkenliği düşürdüğü çok sayıda örnek de mevcuttur. Çalışanların işlerine ayırmalarının beklendiği sürenin önemli bir kısmını internette gezinmeye ayırmalarına ek olarak, iş yerlerinde internet üzerinden müzik indirmeleri ve film izlemeleri, çalıştıkları kurumun bilişim sisteminin performansını düşürmekte ve elektronik haberleşme ağlarında tıkanmalara neden olmakta, verimlilik bu yönden de dolaylı olarak zarar görmektedir (Varoğlu ve Sığı, 2013).

Sanal kaytarma iş ortamında bilişim teknolojisinin suistimaline bir örnek olup, “çalışanların mesai saatleri süresince örgütün internet erişimini, kişisel elektronik postalarını kontrol etmek ve iş ile doğrudan ilgili olmayan web sayfalarını ziyaret etmek amacıyla kötüye kullanma yönündeki gönüllü davranışları” (Lim, 2002) şeklinde tanımlanabilir. Yaşanan teknolojik gelişmeler dikkate alındığında, sanal kaytarmanın sadece örgütün internet erişim olanakları ile değil, hem örgütsel

hem de bireysel internet erişimi sağlayan tüm araçlarla yapılan kaytarma davranışlarını kapsaması gerektiği söylenebilir (Kaplan ve Öğüt, 2012).

2.1. SANAL KAYTARMA TÜRLERİ

Sanal kaytarma faaliyeti ile ilgili yazında farklı sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Örneğin, bir kişinin çalışma ortamında elektronik postalarına bakması veya elektronik posta göndermesi, bir başka kişinin iş ortamında yetişkin içerikli sitelere girmesinden veya internet üzerinden kumar oynamasından farklı bir durumu ifade etmektedir (Özkalp vd., 2012). Robinson ve Bennett (1995) sanal kaytarmayı önemli (major) ve önemsiz (minor) olmak üzere iki boyutta ele almaktayken, Lim (2002) sanal kaytarma faaliyetlerini web faaliyetleri (browsing activities) ve elektronik posta faaliyetleri (e-mailing activities) şeklinde sınıflandırmıştır. Aynı şekilde Blau vd. (2006), web sitesi ile ilgili faaliyetler, işle ilgisiz elektronik posta faaliyetleri ve interaktif sanal kaytarma faaliyetleri şeklinde bir gruplandırma yoluna gitmişlerdir. Blanchard ve Henle de (2008) sanal kaytarmayı; önemsiz (minor) ve ciddi (serious) sanal kaytarma faaliyetleri olarak iki boyutta incelemiştir. Önemsiz sanal kaytarma; işle ilgisiz elektronik posta faaliyetleri, internette haber ve spor sitelerini ziyaret etme gibi faaliyetleri içermekteyken, ciddi sanal kaytarma; yetişkin içerikli siteleri ziyaret etme, sohbet odalarına katılma, bahis oynama ve müzik indirme gibi faaliyetlerden oluşmaktadır. Anandarajan vd. (2004) üç tür sanal kaytarma olduğunu ifade etmektedirler.

Bunlar;

- 1. Zarar verici veya bozucu sanal kaytarma (Disruptive Cyberloafing)**
- 2. Yaratıcı ve boş zamanları doldurucu sanal kaytarma (Recreational Cyberloafing)**
- 3. Öğretici sanal kaytarma (Personal Learning Cyberloafing)**

Birinci tür bozucu veya zarar verici sanal kaytarmaya yetişkin içerikli sitelere girme ve çevrimiçi oyunlar oynama örnek verilirken, ikinci tür sanal kaytarma olan boş zaman faaliyetlerine ise çevrimiçi alışveriş ve amaçsız olarak internette dolaşma örnek verilmektedir. Üçüncü türde görülen öğretici sanal kaytarma ise tartışma

gruplarına katılma ve örgüt hakkında internet üzerinde bilgi toplama gibi faaliyetleri içermektedir. (Anandarajan vd, 2004).

Sanal kaytarmayla ilgili bir başka sınıflandırmayı Li ve Chung (2006) yapmıştır. Araştırmacılar sanal kaytarma faaliyetlerini işlevlerine göre 4 kategoride incelemişlerdir:

1. Sosyal İşlev: Arkadaşlarla iletişim kurmak için internet kullanımı
2. Bilişim İşlevi: Araştırma yapmak için internet kullanımı
3. Eğlence İşlevi: Eğlenmek amacıyla internet kullanımı
4. Sanal Duygusal İşlev: Kumar/bahis ya da flört amacıyla internetin kullanımı.

Alan yazında sanal kaytarmanın olumlu ya da olumsuz bir davranış olarak ele alınması konusunda farklı görüşler mevcuttur. Lim (2002), sanal kaytarmanın zamanı verimsizleştirdiğine ve çalışanların işlerini yapmalarına engel olduğu gerekçesiyle sapkın ve üretkenlik karşıtı bir davranış olarak nitelendirmektedir. Seymour ve Nadasen (2007), çalışanların internette bilgiye ulaşarak, örgütün verimliliğine ve çalışanların ve örgütün performansına katkıda bulunabileceğini öne sürmektedir. Araştırmacıların büyük çoğunluğu sanal kaytarmayı olumsuz ve verimliliği azaltıcı bir davranış olarak görmektedir (Greengard, 2000; Ugrin ve Pearson, 2013; Greenfield ve Davis, 2002; Lim ve Teo, 2005; Liberman vd., 2011; Blau vd., 2006; Zoghbi, 2007; Whitty ve Carr, 2006; Wagner vd., 2012; Vitak vd., 2011; Sheikh vd., 2015; Russell, 1999; Piotrowski, 2012; Parry, 2003; O'Neill vd., 2014; Kim vd., 2015; Kim, 2012; Jia vd., 2013; Jandaghi vd., 2015; Eddy vd., 2010; Debruyne vd., 2014; Askew vd., 2014).

Bazı araştırmacılar ise sanal kaytarmanın düşünüldüğü gibi olumsuz sonuçlara değil, uygun kullanıldığında bilgiye ulaşmayı sağlayan, verimliliği artırabilecek, çalışanlara yenilenme fırsatı sağlayabilecek olumlu sonuçlara yol açabilecek bir davranış olduğunu öne sürmektedir (König ve Guardia, 2014; Doorn, 2011; Anandarajan vd., 2004; Block, 2001; Greenfield ve Davis, 2002; Stanton, 2002; Blanchard ve Henle, 2008; Köse vd., 2012; Seymour ve Nadasen, 2007).

Bazı çalışmalarda ise araştırmacılar iki görüşü de tam anlamıyla kabul etmeyip, sanal kaytarmanın türlerine ve makul sürelerce yapılıp yapılmamasına göre

olumlu ya da olumsuz etkiler ortaya koyabileceği bulgusuna varmışlardır (Lim ve Chen, 2012; Fathonah ve Hartijasti, 2014).

Sanal kaytarma, örgüt ve çalışanlara farklı şekillerde ve olumsuz sonuçlara yol açabileceği için, çalışanları sanal kaytarma davranışında bulunmaya iten sebeplerin saptanması son derece önemlidir. Sanal kaytarmanın öncülleri olarak literatürde; algılanan örgütsel adalet (Ahmadi vd., 2011; Blau vd., 2006; Lim, 2002; Zoghbi, 2009), işe bağlılık, içsel bağlılık, iş yerinde internet kullanım politikaları, mesai arkadaşlarının sanal kaytarması (Lieberman vd., 2011), algılanan örgütsel kontrol ve kurum tarafından cezai yaptırımlara uğrama endişesi gibi (Zoghbi vd., 2006) değişkenler incelenmiştir.

2.2. SANAL KAYTARMAYA NEDEN OLAN ETKENLER

Sanal kaytarmaya neden olan etkenler literatürde örgütsel etkenler, iş ile ilgili etkenler ve kişisel etkenler olarak şöyle sıralanmıştır:

Örgütsel etkenler olarak: örgütsel politikalar, işyerinde internet kullanım politikaları, esnek çalışma koşulları; iş ile ilgili etkenler olarak: iş ile ilgili talepler ve imkânlar, iş yükü, iş ve özel yaşamın birbiri içine geçmesi; kişisel etkenler olarak: kişilik özellikleri, kişisel ahlaki normlar, psikolojik bağımlılık, psikolojik direnç, tükenmişlik, kişinin sanal kaytarmaya ilişkin tutumu, kişinin yönetici davranışlarına ilişkin tutumu, kişinin siber denetime ilişkin tutumu, işyerindeki can sıkıntısı, görev süresi ve görev pozisyonu (Akca, 2013).

2.2.1. Örgütsel Etkenler

Örgütsel etkenler adı altında ele alınacak etkenlerden örgütsel politikalara bakıldığında; işyerindeki internet kullanım politikası, çalışanların işyerinde kendine ait bilgisayar kullanabilme özgürlüğü ve esnek çalışma koşulları öne çıkmaktadır (Doorn, 2011). İşyerindeki internet kullanımının düzenlenmesinin sanal kaytarmanın önüne geçeceğini düşünen araştırmacıların (Lim ve Teo, 2005) yanında, örgütsel

politikaların sanal kaytarma davranışını engelleyemeyeceğini savunan araştırmacılar da (Blanchard ve Henle, 2008) mevcuttur.

Çalışanların işyerinde kendi şahsi bilgisayarlarını kullanabilmelerine olanak sağlayan örgüt politikaları da mevcuttur. Bu politika da denetime kapalı olmasından dolayı sanal kaytarmaya yol açan etkenler arasında düşünülmektedir (Doorn, 2011). Günümüzde akıllı telefonların da artık birer mini bilgisayar haline gelmesiyle birlikte, çalışanlar işyerlerinin sağladığı bilgisayarları kullansalar dahi yanlarında kendi şahsi donanımlarını taşıyabilmektedirler.

Esnek çalışma koşullarına bakıldığında, çalışanların işyeri dışında, evlerinde çalışmalarına olanak sağlayan mekânsal esneklik kavramı öne çıkmaktadır. Bu tip durumlar performans izleme, denetim eksikliği gibi sorunları beraberinde getirdiğinden dolayı çalışanların sanal kaytarma davranışlarında bulunmasına olanak sağlayabilmektedir (Doorn, 2011).

2.2.2. İş ile İlgili Etkenler

İş ile ilgili etkenler üç ana başlık altında sıralanabilir. Bunlar; iş ile ilgili talepler ve imkânlar, iş yükü ve iş hayatı ile özel yaşam arasındaki sınırların kaybolmasıdır.

İş ile İlgili Talepler ve İmkânlar

İş ile ilgili talepler (gereksinimler), çalışma ortamının sürekli olarak bilişsel, duygusal ya da fiziksel çabayı ne derece gerektirdiğini bir başka ifadeyle iş yükünün derecesini ifade etmektedir. İş ile ilgili imkânlar ise bireyin stresle mücadelede yararlanabileceği kaynaklar olarak tanımlanmaktadır (Doorn, 2011). Yüksek iş talepleri ve düşük imkânların birleşimi sapkın davranışlara neden olabilmektedir (Larose, 2010).

İş ile ilgili talepler ve imkânları açıklamak için oluşturulan modele göre; yüksek iş talepleri ve yüksek iş imkânlarının bir arada olması etkin bir gelişmeye ve öğrenmeye olanak tanımaktadır. Genellikle hem iş ile ilgili taleplerin hem de iş ile ilgili imkânların yüksek olması çalışanlar ve yöneticiler tarafından da faydalı

bulunmaktadır. İş ile ilgili taleplerin yüksek, iş ile ilgili imkânların yüksek olduğu durumlarda ise huzursuzluklar yaşanması olasıdır (Doorn, 2011).

Sanal kaytarmayla birlikte düşünüldüğünde, araştırmalara göre düşük iş talepleri olan çalışanların daha yüksek derecede sanal kaytarma davranışında buldukları sonucuna varılmıştır (Henle ve Blanchard, 2008). Bu durum çalışanın boş zamanından kaynaklanmaktadır. Çalışanın eğer yapacak yeterince işi yoksa zaman geçirmek için sanal kaytarma faaliyetlerine yönelmesi kaçınılmazdır. Henle ve Blanchard (2008) aynı zamanda yüksek iş taleplerinin de sanal kaytarma olasılığını artırdığını ileri sürmektedir. İş taleplerinin çok yüksek ya da çok düşük olması sanal kaytarmayı artıran bir durumdur. Bu nedenle sanal kaytarma davranışının minimum düzeye indirgenmesi açısından çalışana verilecek iş yükü düzeyinin iyi ayarlanması gerekmektedir (Henle ve Blanchard, 2008).

İş Yükü

İş yükü, işin iki boyutu olan işin talepleri ve imkânları ile ilgili bir kavramdır (Frese ve Zapf, 1994'ten akt. Doorn, 2011; Schaufeli ve Bakker, 2004). En genel anlamıyla iş yükü, bir çalışandan istenen iş hacmini ifade eder (Spector ve Jex, 1998). Zaman ve kişi başına düşen işin çalışana baskı altına alması anlamına da gelebilen iş yükü fiziksel, zihinsel ve çevresel iş yükü olarak ifade edilebilir (Dağdeviren vd., 2005). Yapılan çalışmalarda aşırı iş yükü ve fazla mesainin çalışanlarda duygusal çöküntüye sebep olduğu ve bu durumun da çalışma hayatının kalitesini olumsuz yönde etkilediği bulguları ortaya konulmuştur (Sirgy vd., 2001).

Hokues vd. (2003)'nin bankacılık sektöründe çalışanlar örnekleminde yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre; zorlayıcı iş yükü iş motivasyonunu olumsuz etkilemekte ve tükenmişliğe yol açmaktadır.

Çalışanların şahsi internet kullanımı örgütte yerine getirmekle mükellef oldukları iş yoğunluğuna bağlı olarak değişebilir. Teoride iş yükünün sanal kaytarma üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir. İş yükünün hacmi ve özellikleri sanal kaytarma davranışlarına eğilimli olma algısı yaratabilir (Akca, 2013). Sanal kaytarma düzeyini iş yükünü algılamadaki farklılık da etkileyebilir. Aynı iş yükü farklı kişilerce farklı şekilde algılanabilir (Spector ve Jex, 1998).

Sanal kaytarma üzerinde iş yükü iki şekilde etkilidir. İş yükü sanal kaytarmayı engellediği gibi bireyi buna teşvik de edebilir. Yapılan araştırmalarda

çalışanın iş yükü ne kadar fazla olursa aynı oranda sanal kaytarma sıklığının da azalacağını öne sürülmüştür (Lee vd., 2004'ten akt. Özdemir, 2016). Sanal kaytarma faaliyetinde bulunma sıklığını yüksek iş yükünün azaltacağı düşünülse de çalışanlar ilk fırsatta sanal kaytarma davranışında bulunma eğiliminde olabilirler. Farklı bir bakış açısıyla ise çalışanlar yüksek iş yükünün verdiği yorgunluktan dolayı dinlenmek ve zihinlerini boşaltmak amacıyla sanal kaytarma davranışında bulunabilirler (Debruyne, 2008).

Özel Yaşam ile İş Hayatı Arasındaki Dengesizlik

Özel yaşam ve iş hayatı arasındaki denge, özel yaşam ve iş alanlarına ilişkin sorumlulukların uyumlu bir biçimde yönetilmesi anlamına gelmektedir. Zaman zaman bu dengesizlik durumunda ortaya çıkan farklı roller bireyi zorlayabilmektedir (Aydemir, 2008).

Sanal kaytarmaya neden olan etmenlerden birisi de özel yaşam ve iş hayatı arasındaki sınırların kaybolmasıdır. Günümüzde bireylerin hem iş hayatında hem de özel yaşamında internetin yerinin artmasıyla birlikte bireyler evlerinde de çalışmalarının yanı sıra, isteyken de özel hayatı ile ilgili internet kullanabilmektedir. İş ile ilgili yüksek talepler iş ve özel yaşam dengesini olumsuz etkilemenin yanında bireyin tükenmişlik yaşaması riskini de artırmaktadır. İş ile ilgili etkenlere bakıldığında bireyin iş ve özel yaşamındaki rolü, birey üzerinde baskı yaratabilmekte ve iş ve özel yaşamdaki dengesizlik durumunun da sanal kaytarmayı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebileceği düşünülmektedir (Janssen vd., 2004).

2.2.3. Kişisel Etkenler

Sanal kaytarma çalışmalarında kişilik özellikleri ile internet kullanımı arasındaki ilişki göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalardan biridir. Çünkü kişilik özellikleri şahsi internet kullanımı gibi üretkenlik karşıtı davranışlara ilişkin karakteristik öngörüler sunmaktadır (Doorn, 2011). Landers ve Lounsbury (2006) çalışmalarında, Beş Faktör Kişilik Kuramı (Big Five) olarak bilinen kişilik sınıflandırması ile internet kullanımı arasındaki ilişki incelemiştir. İnternet kullanımı ile duygusal dengesizlik ve yeniliğe açıklık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ancak uyumluluk, sorumluluk ve dışadönüklük ile internet kullanımı

arasında olumsuz ilişki olduğu bulguları elde edilmiştir. Bu çalışmada da Beş Faktör Kişilik Kuramı bağlamında kişilik özellikleri ve sanal kaytarma arasındaki ilişki incelenecektir. Ayrıca çalışmada iş ile ilgili etkenlerden iş yükü de kontrol değişkeni olarak analize tabi tutulacaktır.

Kişilik özelliklerinin yanı sıra kişisel ahlaki normlar, psikolojik bağımlılık, psikolojik direnç, tükenmişlik, bireyin sanal kaytarmaya yönelik tutumu, bireyin yönetici davranışlarına yönelik tutumu, can sıkıntısı, görev süresi, görev pozisyonu gibi etkenler de sanal kaytarmayı etkileyen kişisel etkenler arasında gösterilebilir (Akca, 2013).

2.3. SANAL KAYTARMANIN SONUÇLARI

Sanal kaytarmanın doğuracağı sonuçlar örgütsel ve kişisel etkileriyle üç kategoride incelenebilir: tükenmişliğe etkisi, iş performansına etkisi ve iş yükümlülüğüne etkisi (Doorn, 2011).

2.3.1. Tükenmişliğe Etkisi

İş taleplerinin, işin sağladığı imkânlardan daha fazla olduğu durumlarda, tükenmişliğin önüne geçmek için çalışanın dinlenmesi gereklidir. Sanal kaytarma böyle durumlarda çalışanın kendini toparlaması ve daha iyi hissetmesi için küçük bir mola görevi üstlenebilir. Bireyin çalışma aralarında oyunlar oynaması, kendini toparlamasına ve deşarj olmasına faydası olabilir (Reinecke, 2009). Bu şekilde bakıldığında sanal kaytarmanın, çalışanın tükenmişlik yaşamasının önüne geçtiğini ve bunun da sanal kaytarmanın sağladığı faydalardan olduğu söylenebilir (Doorn, 2011).

2.3.2. İş Performansına Etkisi

Sanal kaytarma faaliyetleri işteki verimsizliğin anlamlı bir yordayıcısı olarak kabul edilmektedir. Ramayah (2010) sanal kaytarma faaliyetlerini dört kategoride incelemiş ve bunlardan kişisel veri indirme, kişisel e-ticaret ve kişisel bilgi arama faaliyetlerinin işteki verimsizlik ile olumlu ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Bunun yanında kişisel iletişimin verimsizlik ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir. Ayrıca araştırmalar, elektronik posta kullanımının ve çevrimiçi sohbetin bağımlılık yapması ve çalışanlar tarafından sıklıkla yapılmasından dolayı iş verimliliği ile olumsuz ilişkili olduğunu göstermektedir (Li ve Chung, 2006).

2.3.3. İş Yükümlülüğüne Etkisi

İş yükümlülüğü, örgütsel amaçların devamlılığını sağlamak adına, çalışan ve işveren arasındaki iki yönlü ve her iki tarafın çıkarına olan bir ilişki olarak tanımlanmaktadır (Fine vd., 2010). Lim ve Chen (2009)'in araştırmasının sonuçlarına göre sanal kaytarma faaliyetlerinin iş yükümlülüğü üzerinde etkili bir rol oynadığı söylenebilir. Araştırmacılara göre; tarama (browser) faaliyetleri iş yükümlülüğünü olumlu yönde etkilerken, elektronik posta (e-mailing) faaliyetleri ise iş yükümlülüğünü olumsuz yönde etkilemektedir.

2.4. SANAL KAYTARMA İLE İLGİLİ YURTDIŞINDA YAPILMIŞ BAZI AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Piotrowski (2012), yaptığı çalışmada literatürde sanal kaytarmayla ilgili olan çalışmaları taramış ve bibliyografik bir çalışma yapmıştır. Araştırmacıların öncelikle araştırmaya konu ettiği alanların başında işyerinde denetim, tipolojik kaygılar, nedensel faktörler, örgütsel adalet ve caydırıcılık politikaları gelmektedir. İhmal edilen alanlar arasında ise kişilik faktörleri, etik terbiye, örgütsel bağlılık, evden çalışma ve örgütsel kültür ve değerler bulunmaktadır. Tabi ki bu çalışmanın 2012 yılına kadar olan çalışmaları kapsadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Önceki çalışmalara bakıldığında bireylerin işyerindeyken kişisel işleriyle ilgilenmelerinin altında yatan nedenlerin incelendiği D'Abate'nin (2005) çalışması göze çarpmaktadır. Doğrudan sanal kaytarma kavramı kullanılmasa da araştırmanın bulgularında bireyin ev ve iş hayatları arasındaki dengeyi korumak adına bu davranışlarda buldukları ve bu davranışları bir şekilde meşrulaştırma yoluna gittikleri sonucuna varılmıştır. Çalışmada belli mesai saatleri içerisinde ofiste çalışan beyaz yakalı çalışanlar örneklem olarak seçilmiştir.

Bir başka çalışmada bir işte yarı zamanlı ya da tam zamanlı olarak çalışan İşletme yüksek lisansı öğrencileri örneklem olarak ele alınmış, sanal kaytarma davranışı işverenler gözünden değerlendirilmiş ve hangi sanal kaytarma davranışlarına göz yumulabileceği, hangilerinin hoş karşılanmayacağı konuları araştırılmıştır (Blanchard ve Henle, 2008). Araştırmanın sonucuna göre işverenlerin kişisel elektronik posta göndermek gibi önemsiz sayılan sanal kaytarma davranışlarına yönelik algısı olumluysen; kumar oynamak, yetişkin içerikli sitelerde gezinmek gibi ciddi sanal kaytarma davranışları işverenler tarafından uygun görülmemektedir.

Lieberman ve arkadaşlarının çalışmasında (2011) çalışanların işlerine yönelik tutumları, sanal kaytarma davranışına yönelik tutumları ve örgütsel özellikler sanal kaytarmenin nedenleri olarak incelenmiştir. Farklı sektörlerde çalışan bireylerden elde edilen bulgulara göre çalışanlar işlerini benimsedikçe daha az sanal kaytarma davranışında bulunmaktayken, örgütte internet kullanımına dair kurallar olmaması sanal kaytarma davranışını artıran bir durum olarak göze çarpmaktadır.

İspanya'daki bir üniversitede çalışan öğretim üyelerinin örneklem olarak seçildiği bir diğer çalışmada örgütsel adalet ve sanal kaytarma arasındaki ilişki incelenmiştir. Örgütsel adalet ve sanal kaytarma arasında olumsuz ilişki ve bu ilişkide iş anomisinin aracılık rolü tespit edilmiştir (Zoghbi, 2007).

Askew vd. (2014) çalışmalarında bilgisayar başında çalışan bireyleri incelemeye tabi tutmuşlar ve sanal kaytarma ile planlı davranış teorisi arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Planlı davranış teorisi, davranışın üç öncülü olduğunu öne sürmektedir: subjektif sosyal normlar, tutumlar ve algılanan davranışsal kontrol.

Eddy vd. (2010) çeşitli işlerde çalışan bireyleri inceledikleri çalışmalarında çalışanların sanal kaytarma davranışlarını rasyonelleştirmek adına can sıkıntısı ve

elverişlilik (internete ulaşma kolaylığı) kavramlarını ön plana çıkardıkları bulgusuna ulaşmışlardır.

Fathonah ve Hartijasti'nin (2014) Endonezya'da yaptıkları çalışmada da algılanan örgütsel adaletsizliğin kişisel internet kullanımına yol açtığı ve bunun da üretkenliği düşürdüğü sonucuna varılmıştır. Çeşitli sektörlerde çalışanlardan veri toplanılan bu çalışmada kişisel internet kullanımı örgütün gözünde üretkenlik karşıtı bir davranışken, çalışanların gözünde ise can sıkıntısından doğan kısa süreli mola olarak değerlendirilmiştir.

Glassman vd. (2015) 6 ay boyunca 275 çalışanın şirketteki internet kullanım verilerini inceledikleri çalışmalarında sanal kaytarmanın önüne geçilmesi için internette sınırlandırmayı ve çalışanların denetlenmesini önermişlerdir.

Jia vd. (2013)'nin çalışan yetişkinleri örneklem olarak seçtikleri çalışmalarında beş faktör kişilik özelliklerinin ve işyeri faktörlerinin sanal kaytarma üzerindeki etkilerini incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; sorumluluk, duygusal denge ve internet kullanım prosedürlerinin varlığı sanal kaytarmayı olumsuz yönde etkilerken, dışadönüklük ile sanal kaytarma arasında olumlu yönde bir ilişki mevcuttur.

Krishnan vd. (2010)'nin Singapur'da bir üniversitede yönetim kursunda yer alan üniversite öğrencilerinin araştırmaya konu edildiği çalışmalarında da yine beş faktör kişilik özelliklerinin sanal kaytarma üzerindeki etkilerini araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; uyumluluk sanal kaytarmayı olumsuz yönde etkilerken, dışadönüklük ile sanal kaytarma arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada öğrencilerin kurs süresince internette geçirdikleri süre bilgisi bilgisayarlarındaki günlük dosyalarından elde edilmiştir.

König ve Guardia (2014), ofis çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmada sanal kaytarmanın olumlu yönlerini ortaya çıkarmak istemişlerdir. Çalışmanın sonuçları iş/aile sınırı teorisini kısmen desteklemektedir. Özel taleplerin bir kısmı ve işyerinde çalışma ile özdeşleşme kişisel internet kullanımının önemli yordayıcılarındandır.

Yapılan diğer çalışmalardan elde edilen bulgulara göre işlerinde tatminsizlik hisseden çalışanlar (O'Neill vd., 2014), genç çalışanlar, erkekler (Vitak vd., 2011) ve eğitim düzeyi, gelir düzeyi yüksek olan ve daha üst statüde bir işte çalışan bireyler

(Garrett ve Danziger, 2008) diğerlerinden daha sık sanal kaytarma davranışında bulunmaktadırlar.

Erkekler kadınlara göre gün içinde daha uzun sürelerle ya da gün içinde çok sık olarak internette zaman geçirmektedirler (Fallows, 2005; Ono ve Zavodny, 2003; Teo ve Lim, 2000).

Lim ve Chen (2012) erkek ve kadınların işyerindeki sanal kaytarma davranışlarında anlamlı farklılıklar saptamıştır. İnternet kullanımındaki cinsiyetten doğan farkı açıklamak için yapılan çoğu çalışmada erkeklerin kadınlara göre eğlence ve boş zaman faaliyetleri için internet kullanımında daha kendinden emin oldukları bulgusuna varılmıştır (Hargittai ve Shafer, 2006; Jackson vd., 2001; Weiser, 2000; Broos, 2005; Schumacher ve Morahan-Martin, 2001).

Diğer bazı çalışmalar cinsiyete ek olarak; iş durumu, gelir ve eğitim düzeyi, işyeri durumu gibi algılanan otonominin (Garrett ve Danziger, 2008); kabul edilebilir kullanım koşulları ve caydırıcılık mekanizmasının (Ugrin ve Pearson, 2013); süreç adaletinin (Henle vd., 2009; Lim, 2002); sosyal normların (Askew vd., 2014; Blanchard ve Henle, 2008; Liberman vd., 2011, Mahatankoon, 2006); kontrol odağının (Blanchard ve Henle, 2008); sanal kaytarmaya olan tutumun ve sanal kaytarmayı gizlemedeki algılanan becerinin (Askew vd., 2014; Liberman vd., 2011); işi benimsemeye, içsel sahiplenmeye ve internette olmayan kaytarma davranışlarına olan tutumun da sanal kaytarmanın anlamlı göstergeleri olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan ve 1000'i çalışan 2134 bireyin incelendiği çalışmada gençlerin, erkeklerin ve azınlık ırklara mensup kişilerin daha sık sanal kaytarma davranışında buldukları bulgusuna ulaşılmıştır (Vitak vd., 2011).

Andreassen vd. (2014)'nin Norveç'te 11018 çalışan üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında sosyal ağ sitelerinin işyerinde kullanımının arkasında yatan nedenler araştırılmıştır. Demografik özellikler, kişilik özellikleri ve iş ile ilgili değişkenler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre yaş, var olan internet kullanım politikaları, kişilik özelliklerinden sorumluluk, işteki zorluk ve iş yükü sanal kaytarma davranışı ve tutumuyla olumsuz yönde ilişkiliyken; erkeklerin, bekârların, eğitim düzeyi daha yüksek olanların daha fazla sanal kaytarma

eğiliminde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca sosyal ağ sitelerine erişim ile kişilik özelliklerinden dışadönüklük ve nevroitiklik değişkenlerinin sanal kaytarma ile olumlu yönde ilişkide oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.

Sanal kaytarma konusunda yapılan en yeni çalışmalardan birisi de Pindek vd. (2018)'nin Amerika Birleşik Devletleri'nde bir üniversitede farklı işlerde çalışanlar üzerinde yaptıkları araştırmadır. Sanal kaytarma ile az iş yükü ve can sıkıntısı arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmanın sonuçlarına göre; az iş yükü ile can sıkıntısı arasında ve can sıkıntısı ile sanal kaytarma arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Can sıkıntısı ile sanal kaytarma arasındaki ilişkinin can sıkıntısı ile üretkenlik karşıtı davranış arasındaki ilişkiden daha güçlü olduğunun tespit edildiği çalışmada, sanal kaytarmanın can sıkıntısının üstesinden gelmek için yapılan bir davranış olduğu ve üretkenlik karşıtı bir davranış olarak düşünülmemesi gerektiği öne sürülmüştür.

2.5. SANAL KAYTARMA İLGİLİ YURTIÇİNDE YAPILMIŞ BAZI AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Özkalp vd. (2012), özel sektör ve kamu sektöründe çalışanlar üzerinde yaptıkları araştırmada önemsiz sanal kaytarma davranışlarının önemli sanal kaytarma davranışlarına göre daha sık görüldüğü, özel sektörde sanal kaytarmanın daha nadir olduğu bulgularına ulaşılmışlardır

Köse vd. (2012)'nin bir üniversitedeki araştırma görevlileri örnekleminde yaptıkları çalışmanın sonucunda katılımcılarının çoğunun iş yerinde interneti sosyalleşme amaçlı kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda yine katılımcıların çoğu ofislerinde bir çalışma arkadaşının varlığının sanal kaytarma yapmalarının önüne geçtiğini belirtmişlerdir.

Kaplan ve Öğüt (2012), üniversite hastanesi çalışanları üzerinde yaptıkları çalışmada algılanan örgütsel adalet ile sanal kaytarma arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; dağıtım adaleti, işlemsel adalet ve etkileşim adaleti ile önemsiz sanal kaytarma faaliyetleri arasında olumsuz yönlü bir ilişki vardır. Ayrıca dağıtım adaleti hem önemli hem de önemsiz sanal kaytarma faaliyetlerini olumsuz olarak etkilemektedir.

Akca (2013), yüksek lisans tezinde okul yöneticilerinin sanal kaytarma davranışlarını incelemiştir. Sanal kaytarma davranışlarını yaş ve cinsiyet etkilememekteyken, internet kullanım becerisi, eğitim düzeyi ve kurumdaki görev süresi arttıkça sanal kaytarma davranışında bulunma sıklığı da artmaktadır.

Sanal kaytarma davranışının demografik değişkenlerin bağlamında incelendiği bir başka çalışmada akademik ve akademik olmayan üniversite personeli örneklem olarak seçilmiştir (Örücü ve Yıldız, 2014). Araştırmadan elde edilen bulgular şöyledir: Bekâr çalışanlar evlilerden, akademik personel diğer personelden, gençlerin yaşlılardan, gelir ve eğitim düzeyi yüksek olanların düşük olanlardan daha sık sanal kaytarma faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Kaplan ve Çetinkaya (2014) da sanal kaytarmayı demografik değişkenler bağlamında inceleyen araştırmacılarıdır. Otel çalışanları üzerinde yapılan araştırmada eğitim düzeyinin ve çalışılan kademenin sanal kaytarma faaliyetlerini olumlu yönde etkiledikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Baturay ve Toker (2015), lise öğrencileri üzerinde sanal kaytarma ve demografik özellikler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre; erkekler, deneyimli internet kullanıcıları, interneti her gün kullananlar daha sık sanal kaytarma davranışında bulunmaktadır.

Keklik vd. (2015), sanal kaytarma davranışının örgütsel öğrenme kapasitesi üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla bir üniversitede çalışan 104 idari personele anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda; sanal kaytarmanın örgütsel öğrenmeyi olumlu yönde etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Yıldız vd. (2015), örgütsel adaletin sanal kaytarmanın yordayıcısı olup olmadığını incelemişler ve bir üniversitede çalışan 151 akademik ve idari personeli örneklem olarak seçmişlerdir. Araştırmacılar, örgütsel adaletin sanal kaytarmayı açıklamadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Yıldız vd. (2016), farklı sektörlerden 154 çalışan üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre; psikolojik sözleşme algısının sanal kaytarma davranışlarını olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Bir üniversitedeki 213 memur ve akademisyenin örneklem olarak seçildiği bir yüksek lisans tezinden elde edilen bulgulara göre; kişisel öğrenme amaçlı sanal kaytarma iş tatminini olumlu yönde etkilemekteyken, suistimale açık internet

kullanımı ve belirsiz internet kullanımı iş tatminini olumsuz yönde etkilemektedir (Özdemir, 2016).

Amarat vd. (2018), kuşaklar arasındaki sanal kaytarma davranışlarının belirlenmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bir kamu hastanesinde çalışan X ve Y kuşağı bireylerin incelendiği çalışmada; Y kuşağının X kuşağına göre daha fazla sanal kaytarma davranışında buldukları bulgusu elde edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİŞMELERİ KAÇIRMA KORKUSU (GKK)

Sosyal medya araçları, giderek daha fazla sosyal bilgi sağlamaktadır. Bu ortamlar, çeşitli sosyal ağlarda gerçekleşen faaliyetler ve sohbetler hakkında gerçek zamanlı bilgiye kolaylıkla erişme imkânı tanımaktadır. Bu dijital ortam, gelişmeleri kaçırma korkusu (fear of missing out) olarak adlandırılan nispeten yeni bir olguyu gün yüzüne çıkarmıştır. Kısaca İngilizcede FoMO olarak, Türkçede ise GKK olarak adlandırılan bu olgu; bireyin kendisinin bulunmadığı ortamda, başkalarının doyurucu deneyimler yaşayacaklarından duyduğu endişeyi tanımlamakta ve birey bu endişe sonucunda başkaları ve onların yaptıklarıyla sürekli bağlantıda kalmayı arzulamaktadır (Przybylski, 2013).

Gelişmeleri kaçırma korkusu (GKK) duyanlar için Facebook, Twitter, Swarm gibi sosyal medya hesaplarına katılmak çok önemlidir ve bu kişilere daha yüksek seviyelerde sosyal ilişki sağlar (Ellison vd., 2007).

Öz denetim teorisine göre öz düzenleme ve psikolojik sağlık 3 temel psikolojik gereksinmenin tatminiyle sağlanır: yeterlilik (dünyada etkili bir biçimde rol alma kapasitesi), özerklik (kendi yolunu çizme ya da kişisel inisiyatif) ve ilişki (başkalarıyla olan yakınlık ya da bağlanmışlık) (Przybylski vd., 2013).

Yapılan bazı çalışmalardan yola çıkılarak GKK'nın psikolojik gereksinme tatminindeki durumsal ya da kronik eksikliklerden ortaya çıkan bir öz düzenleyici belirsizlik durumu olduğu söylenebilir (Przybylski vd., 2013).

Bu bilgiler ışığında düşük düzeydeki temel gereksinme tatmininin GKK ve sosyal medya bağlılığıyla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğu söylenebilir. Temel gereksinme tatminleri düşük olan bireyler sosyal medyanın diğer bireylerle temasta olmak, sosyal yeterlilik geliştirmek ve sosyal bağları derinleştirmek için bir araç olarak algılanmasından dolayı sosyal medyaya yönelmektedirler.

Dolaylı olarak bakıldığında ise karşımıza GKK kavramı çıkmaktadır. Gereksinmelerdeki eksiklikler bireyleri GKK'da hassas olmaya itebilir. Bir başka deyişle GKK, psikolojik gereksinmelerdeki eksiklikleri sosyal medya bağlılığına bağlayan bir aracı olarak tanımlanabilir (Przybylski vd., 2013).

GKK hisseden bireyler sosyal ağlarda geçirdikleri zaman dışındaki yaşamlarında sürekli yalnız hissettiklerini belirtmekte, günlük hayattaki ilişkilerinde eksik olan sevgiyi sosyal medyada paylaşımlar yaparak tamamlamaya çalışmaktadırlar (Hato, 2013). Bu nedenlerden ötürü GKK hisseden bireylerde sosyal ağlara katılım oldukça çekici olabilmektedir (Dossey, 2014). Araştırmalar GKK'nın sosyal medya bağlılığı ile bireylerin ruh hallerindeki ve tatminlerindeki eksiklikler arasında bir ilişki sağlaması durumuna ek nedenler olması beklenen sosyal medyanın altında yatan güdülere odaklanmıştır.

Sosyal medya bağlılığının altında yatan içsel güdülere bakıldığında; yalnızlık (Burke vd., 2010) ve can sıkıntısı (Lampe vd., 2007) gibi olumsuz duygusal durumlardan kaçınmak insanları Facebook kullanımına zorlamaktadır.

Benzer biçimde bireyin ilişkilerindeki tatminsizlik bireyin sosyal medya kullanımının altında yatan bir güdü olarak tanımlanmıştır (Ellison vd., 2007).

Bu bakış açıları sosyal ve duygusal eziklikler (hüsranlar) barındıran insanlar için sosyal medyanın bir çıkış yolu olduğunu önermektedir.

Güdü literatürünü daha geniş bir şekilde ele aldığımızda ise GKK'nın; psikolojik tatmin gereksinmesi, genel ruh hali ve genel yaşam tatmini gibi bireylerde çeşitlilik gösteren faktörler ile sosyal medya bağlılığı arasındaki ilişkide önemli bir rol aldığı gözükmemektedir (Przyblski vd., 2013).

Yapılan başka bir çalışmaya göre GKK'nın ağ kurma davranışlarına etkilerinin varlığı tespit edilmiştir. Buna göre, GKK ile ağ kurma davranışı arasında anlamlı bir ilişki görülmekte ve GKK'nın katılımcılarda ağ kurma davranışı oluşmasında olumlu bir etki yarattığı söylenebilmektedir (Onay vd., 2015).

GKK ile ilgili bir başka önemli boyut ise psikolojik sağlık ve iyi olma durumuyla olan potansiyel ilişkisidir. Turkle (2011'den akt. Przyblski vd., 2013) kitabında; teknoloji aracılı iletişimin olumsuz olduğu gibi olumlu etkileri olduğundan da bahsetmiştir. Turkle birçok vaka analizini incelemiş ve dijital iletişim araçlarının özyansıtma'yı zayıflatabileceği ve iyi olma durumunu da eninde sonunda düşürebileceği genel durumları belirtmiştir. İletişim teknolojilerine sürekli bağlı kalmanın çevremizde olup biten önemli sosyal deneyimlerden uzaklaştırdığını öne sürmektedir. Turkle sürekli iletişim teknolojilerinin içinde olma tutkusunun araç

kullanırken dahi ne olup bittiğini kontrol etmek gibi tehlikelere yol açabildiğini de belirtmiştir.

Bunlarla beraber olarak Newyork Times yazarı Wortham sosyal medya ve GKK'nın karışımının genel mutsuzlukla bağlantılı olabileceğini öne sürmüştür. Wortham (2011), GKK'nın kısmen de olsa olumsuz ruh hali ya da depresif duyguların kaynağı olabileceği fikrini belirtmiştir. Çünkü bireyin verdiği kararların en iyi kararlar olduğu hissiyatını yılmaktadır.

Önceki bazı çalışmalar GKK'nın yaygınlığını ve sosyal medyayla ilişkisini ortaya çıkarmıştır (JWT, 2011;2012). Bu anket çalışması GKK'yı "arkadaşlarımızın yaptığı faaliyetleri ya da bir konuda bizden daha çok sahip olduğu deneyimleri bizim kaçırdığımız için huzursuz edici ve bizim için önemli olan bir kaçırma hissi" olarak tanımlamıştır. Bu çerçevede gençlerin hemen hemen %75'i bu duyguyu hissettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca bu çalışma göstermiştir ki genç insanlar bir şeyleri kaçırma kaygısını daha çok hissetmekte ve aynı zamanda; erkekler GKK'yı hissettiklerinde kadınlardan daha çok sosyal medyaya yönelmektedirler. Bu araştırmanın sonuçlarını birlikte değerlendirdiğimizde GKK'nın bazı gruplar arasında daha yaygın olduğu söylenebilmektedir.

GKK ile ilgili yapılan son çalışmalardan birinde şunlar söylenmiştir (Abel vd., 2016):

GKK çok yeni bir kavram olmasa da teknolojinin, bir diğer deyişle sosyal medyanın popülerliğinin artmasıyla daha sık tartışılmaya başlanmıştır. Bireylerin; arkadaşlarının, ailelerinin ve hatta yabancıların hayatlarında neler olup bittiğiyle ilgili bilgi edinme isteği doğrultusunda bütün iletişim kanallarından yararlanma arzusu vardır. Bu iletişim kanalları arasında, gazeteler, mektuplar, fotoğraflar bulunmaktadır (Wortham, 2011). Eskiden olaylardan haberdar olmak için günlük gazeteleri takip edip, haber saatlerini beklerken şimdi istediğimiz an cep telefonumuzdan, bilgisayarımızdan ya da tabletimizden internet aracılığıyla ulaşmak istediğimiz bilgiye ulaşmaktayız. Bu kolay erişim de bireyleri kendi hayatlarıyla, sosyal medyada gördükleri diğerlerinin hayatlarını karşılaştırmaya itmekte ve bunun sonucunda birey de yaşamı ve davranışlarından tatminsiz hissetmeye başlayabilmektedir.

GKK'nın temeli nedir? Bireylerin GKK duyduklarında; asabiyet, endişe ve eksiklik gibi duyguları yaşamasıdır. Bir başka ifadeyle asabılık, anksiyetelilik ve eksiklik hissi gibi duygulara yatkınlık daha üst seviyede GKK'ya yol açmaktadır. Dahası bireyin özsaygısı da GKK düzeyini etkileyen faktörlerden olabilir. Sıklıkla mahcubiyet ve yetersizlik olarak görülen eksiklik kavramı bazı yönlerden kişinin kendisini daha az önemli hissettiği durumlarda yaşadığı histir (Abel vd., 2016). Kişiyi aşağılık duygusuna sürükleyebilir. GKK'nın altında yatan faktörlerden anksiyete ve özsaygıyı etkileyen sosyal dışlanmışlık ve toplumdan uzaklaştırılmışlık GKK'yı açıklamakta önemli rol oynuyor olabilir. Baumeister ve Leary'nin (1995) aidiyet teorisine göre sosyal dışlanmışlık anksiyeteye neden olmaktadır. Sosyal karşılaştırma teorisine göre bireyler kendilerini başkalarıyla karşılaştırarak kendi bireysel değerlerini belirlemektedirler (Festinger, 1954). Düşük özsaygı sosyal anksiyete ve depresyon için bir risk faktörüdür (Abel vd., 2016). Düşük özsaygının, yüksek anksiyeteye yol açtığı da önceki çalışmaların bulguları arasındadır (Sowislo ve Orth, 2012).

Sosyal medya siteleri GKK kavramında büyük rol oynamaktadır. GKK'nın iletişim kanallarının varlığından beri var olan bir kavram olduğu düşünülecek olursa; sosyal medyanın hayatımızdaki varlığının, başkalarının ne yaptıkları ve ne söylediklerini bilme isteğimizi ve ihtiyacımızı kuvvetlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Abel vd., 2016). Çünkü bilgi artık günümüzde her zaman ve her yerde ulaşılabilir. Günümüz teknolojileri sayesinde bilgisayar başında olmamıza gerek kalmadan mobil aygıtlarla da internet erişimi sağlayabilmekte, sosyal medyaya erişebilmekte ve bunun sonucu olarak sosyal medya üzerinden bilgi edinmeye daha bağımlı hale gelmekteyiz. Sosyal medya bireylere başkalarıyla paylaşımında bulunma ve başkalarının ne yaptıklarını ve ne söylediklerini takip etme olanağı vermektedir. Bu durum akla birtakım sorular getirmektedir. Sosyal medyaya bağlılık mı GKK'yı tetiklemektedir? GKK'nın varlığı mı sosyal medya kullanımını artırmaktadır? Ya da bunların birleşimi gibi bir durum mu söz konusudur? Yüksek derecede GKK hisseden birey GKK duyduğundan ve psikolojisine olan olumsuz etkisinden kaçınmak için sosyal medya kullanımından uzak mı durmaktadır? Bu soruların cevabını bulabilmek GKK'yı ölçebilme becerimize bağlıdır (Abel vd., 2016).

3.1. GKK İLE İLGİLİ YURTDIŞINDA YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR

GKK alanında yurtdiőında yapılan çalışmalar incelendiğinde Przybylski vd. (2013)'nin çalışması ampirik olarak yapılan alandaki ilk çalışmadır. Çalışmada GKK üç farklı şekilde incelenmiştir. Birincisinde 10 sorudan oluşan bir GKK ölçeği geliőtirilmiőtir. İkincisinde GKK'nın demografik ve bireysel farklılık faktörleriyle sosyal medya bağlılığı arasında sağladığı iliőtkiye bakılmıőtır. Üçüncüsünde ise duygusal ve davranışsal iliőtiki incelenmiştir. Analizler göstermiştir ki GKK; gereksinme tatmininde ve yaşam doyumundaki bireysel farklılıkların sosyal medya kullanımıyla iliőtisinde bir aracı değişken olarak rol almaktadır. GKK, sosyal medya kullanımının arkasındaki itici güçtür. Özellikle genç erkekler daha çok GKK hissetmektedirler. Gereksinimlerin tatmini ve yaşam doyumunu düştükçe GKK düzeyi artmaktadır. Çalışma üniversite öğrencileri üzerinde test edilmiştir.

Hato (2013), yüksek lisans tezinde GKK'dan doğan cep telefonu kullanımını ölçmek için bir ölçek geliştirme çalışması yapmıştır. Bu çalışma da üniversite öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan ölçek; sosyal, genel, haber, iş/okul ve güvenlik olmak üzere 5 kavramsal faktörden oluşmuştur. GKK hisseden bireylerin cep telefonlarını daha sık kontrol ettikleri bulgusuna ulaőtılmıőtır.

Bir başka çalışmada ise üniversite öğrencilerinin akademik güdüleri, medya bağlılıkları ve GKK'ları incelenmiştir (Alt, 2015). Elde edilen sonuçlara göre; akademik güdüleri düşük olan öğrenciler daha fazla sosyal medya araçlarını kullanmaya eğilimlidirler. Bu iliőtkiye GKK katıldığında ise bu doğrudan anlamlı iliőtiki ortadan kalkmaktadır. Bunlara göre güdü değişkenleri GKK ile olumlu yönde bir iliőtikedir ve bu durum da sosyal medya bağımlılığını artırmaktadır.

Chaudhry'nin (2015) çalışmasında GKK olgusunun ve cep telefonu bağımlılığının insan iliőtikilerini nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu çalışmada da belirli bir meslek grubu örneklem olarak seçilmemiőtir. Sosyal medya kullanan gençlerin %75'inde GKK bulgusuna rastlanmıőtır. Bu durum cep telefonu bağlılığına yol açmakta ve bunun sonucunda da bireyler arasındaki diyaloğun kalitesi azalmaktadır.

Bir başka çalışmada sosyal medya kullanımının ve GKK'nın yurtdışında eğitim gören öğrenciler üzerindeki etkisi incelenmiştir (Hetz vd., 2015). Bu öğrenciler sosyal medyayı öncelikli olarak birbirleriyle ve aileleriyle iletişim amacıyla kullanmaktadırlar. GKK ise burada farklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yurtdışında eğitim gören öğrenciler, kendilerinin, ülkelerindeki arkadaşlarından daha doyurucu ve merak uyandırıcı deneyimler yaşadıklarını düşünmekte ve kendi paylaşımlarıyla arkadaşlarına GKK hissettirmeyi amaçlamaktadırlar.

Başka bir çalışmada; bireyin, kaçırılmış bir sosyal faaliyetin sosyal medyada fotoğraflarını görmesinin GKK düzeyini arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bireyin içinde bulunduğu mevcut durum daha zevkli ve çekici de olsa; kaçırılmış faaliyeti birey, daha keyifli ve çekici olarak düşünmektedir. Sosyal medya fotoğrafları bireyin sosyal çevresiyle ilgili değilse ya da bireyin arkadaşı sadece kendi fotoğrafını paylaştığında GKK ortaya çıkmamaktadır. GKK aynı zamanda toplumsal aidiyet konusundaki belirsizlikten de etkilenmektedir. Birey kendisini sosyal çevresinin, arkadaş grubunun bir parçası olmadığını düşündüğünde, GKK tetiklenmektedir (Rifkin vd., 2015).

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir başka çalışmada; GKK ve alkol tüketimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; yüksek düzeyde GKK hisseden bireyler, alkol aldıklarında daha fazla alkol tüketmekte ve alkol kullanımından kaynaklanan olumsuz sonuçlarla daha sık karşılaşmaktadırlar (Riordan vd., 2015).

GKK konusunda yapılan kapsamlı çalışmalardan birisi de Abel ve arkadaşlarının çalışmasıdır (2016). Bu çalışmada sosyal medya ve GKK kavramları arasındaki ilişkiyi ölçmek için bir ölçek geliştirme ve değerlendirmesi yapılmıştır. Bu çalışmanın da örneklemini üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre; yüksek derecede GKK hissedenler, sosyal ağları daha sık kontrol etme eğilimindedirler.

Alt'ın (2016) üniversite öğrencileri örnekleminde yaptığı çalışmasında, öğrencinin üniversitedeki uyumsuzluğuyla sosyal medya kullanımı arasındaki ilişki incelenmiş ve GKK'nın güçlü bir şekilde aracılığıyla aradaki ilişkinin oluştuğu bulgusu elde edilmiştir.

Beyens ve arkadaşları (2016), gençlerin ait olma ihtiyacı ve popülerite ihtiyacının artmasıyla Facebook kullanımlarının artması arasında GKK'nın aracılık ettiği olumlu yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Aynı zamanda GKK'nın artmasıyla Facebook kullanımından doğan stresin de arttığı bulgusunu elde etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre gençlerin medya kullanımı ve mutluluklarında GKK önemli bir rol oynamaktadır.

Conlin vd. (2016), GKK'nın TV izleme alışkanlıklarında ve tek seferlik büyük faaliyetlere katılımdaki rolünü incelemişlerdir. Araştırmadan elde ettikleri sonuçlara göre; GKK, bireylerin televizyon izleme sıklıkları ve ne tür diziler izlediklerine dair bazı anlamlı sonuçlar sağlamıştır.

Elhai ve arkadaşları (2016), Amazon çalışanları üzerinde yaptıkları araştırmanın sonucunda GKK ile sorunlu akıllı telefon kullanımı arasında olumlu yönlü bir ilişki elde etmişlerdir. Araştırmacılara göre; GKK akıllı telefon bağımlılığının kuvvetli bir yordayıcısıdır.

Baker vd. (2016), ABD'de 386 lisans öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmanın sonucunda GKK ile fiziksel belirtiler, depresif belirtiler ve sosyal medyada geçirilen zaman arasında olumlu yönde bir ilişki tespit etmişken; GKK ile zihinsel ilgilenim arasında olumsuz bir ilişki tespit etmişlerdir.

GKK ile ilgili bir başka çalışmada beş büyük kişilik faktörlerinden nevrotiklik ve dışadönüklük ile bağlanma tarzı ve GKK'nın sosyal medya kullanımı ve sosyal medya bağımlılığının yordayıcısı olup olmadığı incelenmiştir (Blackwell vd., 2017). Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun üniversite öğrencisi olduğu araştırmadan elde edilen bulgulara göre; nevrotiklik ve GKK sosyal medya kullanımının yordayıcısıyken, yalnızca GKK sosyal medya bağımlılığını açıklamaktadır. Kaygılı bağlanma sosyal medya bağımlılığı ile ilişkide olsa da modele GKK dâhil edildikten sonra, söz konusu ilişki anlamlılığını yitirmektedir. Ayrıca gençlerin sosyal medyayı daha çok kullandıkları da elde edilen bulgular arasındadır.

Buglass vd. (2017), Facebook kullanıcıları üzerinde yaptıkları çalışmada GKK'nın aracılığıyla sosyal medya kullanımı ve özsaygı arasında olumsuz yönlü anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir.

Stead ve Bibby'nin (2017) çalışmalarında; kişilik, GKK ve sorunlu internet kullanımı ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen

bulgulara göre; sorumluluk, dışa dönüklük, duygusal dengelilik ve uyumluluk, öznel iyi oluş ile olumlu yönde ilişkilirken, GKK ve sorunlu internet kullanımı öznel iyi oluşa olumsuz etki yapmaktadır. GKK, öznel iyi oluşun boyutlarından duygusal iyi oluş ve kişisel ilişkileri olumsuz etkilerken, fiziksel iyi oluş üzerinde bir etkiye sahip değildir.

GKK ile ilgili yapılan en yeni çalışmaların birisi de GKK, narsizm, aşırı Facebook kullanımı ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin Polonya'daki Facebook kullanıcıları üzerinde incelendiği çalışmadır (Blachnio ve Przepiorka, 2018). Araştırmanın sonuçlarına göre; yüksek GKK düzeyi ve yüksek narsizm, aşırı Facebook bağımlılığını açıklarken, GKK ve narsizm düzeyleri düştükçe yaşam doyumunu artmaktadır.

3.2. GKK İLE İLGİLİ YURTIÇİNDE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR

GKK konusunda ülkemizde yapılan çalışmaların sayısı fazla değildir. Gökler vd. (2016) GKK ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirliğini test etmişlerdir. Üniversite öğrencileri örnekleminde yapılan çalışmada Przybiski'nin (2013) ölçeği Türkçeye çevrilmiş ve ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu bulgusuna varılmıştır.

Yapılan başka bir çalışmaya göre GKK'nın ağ kurma davranışlarına etkilerinin varlığı tespit edilmiştir. Sağlık çalışanlarının örnekleme olarak seçildiği bu çalışmaya göre, GKK ile ağ kurma davranışı arasında anlamlı bir ilişki görülmekte ve GKK'nın, katılımcılarda ağ kurma davranışı oluşmasında olumlu bir etki yarattığı söylenebilmektedir (Onay vd., 2015).

Hayran vd. (2016), GKK yerine gelişmeleri kaçırma hissi adlandırmasını yapmışlar ve bu hissin pazarlamadaki uygulamalarını araştırmışlardır. 936 katılımcının %81'i gelişmeleri kaçırma hissinin yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmacılar gelişmeleri kaçırma hissinin bir durum değişkeni olduğunu savunmuşlardır. Gelişmeleri kaçırma hissi ile genel yaşam tatmini, psikolojik gereksinme tatmini, özsaygı, dışlanma korkusu, sosyal karşılaştırma yönelimi, yaş ve sosyal medya bağlılığı arasında ilişkinin tespit edildiği çalışmada; gelişmeleri

kaçırma hissini yaşadığı anda ilgilenilen eylemin tekrar niyetinin düşük olduğu ve bu yüzden bu hissin tüketici sadakati için bir tehlike arz ettiğinden bahsedilmiştir.

Gezgin vd. (2017), sosyal medyanın sorunlu kullanımını ve GKK ile ilgili değişkenleri keşfetmek ve GKK ve çeşitli sosyal ağlar arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla Türkiye'deki öğretmen adayları üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Türkiye'de öğretmen adayları orta düzeyde GKK hissetmektedirler. Erkekler kadınlara göre, 21 yaş altındaki kişiler de diğerlerine göre daha yüksek düzeyde GKK hissetmektedirler. Gün boyunca sosyal ağların kullanımı da GKK'nın tetikleyicileri arasındadır. Öğretmen adaylarının Twitter, Instagram, Swarm veya Snapchat kullanımı da GKK'yı artıran faktörlerdendir.

Üniversite öğrencileri örnekleminde GKK'nın farklı değişkenler açısından incelendiği bir başka çalışmada; öğrencilerin orta düzeyde GKK hissettikleri, yanlarında sürekli şarj aleti taşıyan ve sürekli akıllı telefonlarıyla ilgilenen öğrencilerin GKK düzeylerinin daha yüksek olduğu bulguları elde edilmiştir (Hoşgör vd., 2017).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM, BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın hipotezleri oluşturulmuş, araştırma ve anket tasarımı, araştırma modeli, evren ve örneklem açıklanarak, verilerin analizi yapılmıştır. Aynı zamanda araştırmadan elde edilen verilerin analiz sonuçları yer almaktadır. Verilerin analizi SPSS 22.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde; tanımlayıcı istatistiksel analizler ve regresyon analizi uygulanmıştır.

Araştırmanın amacına uygun olarak değişkenler arası ilişkileri ve bu ilişkilerin düzeyini inceleyen “bağıntısal” araştırma modeli kullanılmıştır (Özdamar vd., 1999:8). Bu araştırmada bağımlı ve değişkenler arasındaki ilişki ve farklılık düzeyi birlikte belirlenmiştir.

Çalışma, doktora çalışmasının ilke ve süresiyle sınırlı olup; araştırma sonuçları, araştırma verilerinin toplanmış olduğu süreç (Ocak 2019 – Şubat 2019) ile sınırlıdır. Kolayda örneklem yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında elde edilen bulguların Türkiye genelindeki bankacılık sektöründe çalışanların görüşlerini yansıtmaya iddiası yoktur. Sonuç olarak her sosyal çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın doğasında da insan ögesi bulunduğu için, sosyal bilimler alanındaki araştırmalarda insanı konu alan tüm sınırlılıklar bu çalışma için de geçerlidir.

4.1. ARAŞTIRMA VE ANKET TASARIMI

Bu araştırmada anketler Mazman ve Usluel’in (2010) de çalışmalarında uyguladıkları gibi katılımcılara online olarak gönderilmiştir. Veri toplama süreci WhatsApp üzerinden online anket linki paylaşarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, banka çalışanı arkadaşları ve arkadaşlarının tanıdıkları aracılığıyla katılımcılara ulaşmıştır. Anket formu beş bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde katılımcıların kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak 10 ifade yer almaktadır. Gosling vd. (2003) tarafından geliştirilen “beş faktör kişilik ölçeğinin kısa formu”, Atak (2013) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

İkinci bölümde Przybylski (2013) tarafından geliştirilen ve Gökler vd. (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan 10 ifadeden oluşan “gelişmeleri kaçırma korkusu” ölçeği bulunmaktadır.

İlk iki bölümdeki ölçeklerde yer alan ifadelere katılım düzeyi; “Kesinlikle Katılmıyorum ,....., Kesinlikle Katılıyorum” aralığında 7’li derecelendirme düzeyi ile sayısallaştırılmıştır.

Üçüncü bölümde Lim (2002) ve Blanchard ve Henle (2008) tarafından geliştirilmiş olup Özü ve Yıldız’ın (2014) çalışmalarında kullandıkları 14 ifadeden oluşan “sanal kaytarma“ ölçeği yer almaktadır. Bu bölümdeki yer alan ifadelere katılım düzeyi; “Hiçbir Zaman ,....., Çoğu Zaman” aralığında 7’li derecelendirme düzeyi ile sayısallaştırılmıştır.

Dördüncü bölümde 4 ifadeden oluşan Xanthopoulou vd. (2007) tarafından geliştirilen ve Baran (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan “iş yükü” ölçeği yer almaktadır. Bu ölçekte yer alan ifadelere katılım düzeyi; “Hiçbir Zaman ,....., Her Zaman” aralığında 7’li derecelendirme düzeyi ile sayısallaştırılmıştır.

Beşinci ve son bölümde ise katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik cinsiyet, yaş, şehir, medeni durum, eğitim durumu, çalışılan kurum, çalışılan kurumdaki görev süresi ve çalışılan kurumdaki görev pozisyonu sorularını içeren 7 adet ifade yer almaktadır.

Anket formuna son şekli verilmeden önce ölçeklerdeki ifadelerin anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla 57 katılımcıyla pilot bir çalışma yapılmış, uzman görüşleri alınmış ve tercüme-yeniden tercüme yöntemiyle birlikte ankete ilişkin gerekli düzenlemeler yapılarak son biçimi verilmiştir.

4.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni Türkiye'deki banka çalışanlarından oluşmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği Başkanlığı'nın 2018 yılı Aralık ayında açıkladığı verilere göre Türkiye'deki banka çalışanı sayısı 192.313'tür. Kolayda örnekleme yönteminin uygulandığı (Altunışık vd., 2010:140) bu araştırmada veri toplama sürecinde WhatsApp üzerinden bankacılık sektöründe çalışanlara anketler gönderilmiştir (Mazman ve Usluel, 2010). Araştırmanın yapıldığı dönemde toplanan kullanılabilir veri sayısı 443'tür. Bu çalışma için WhatsApp üzerinden veri toplanmasının sebeplerinden biri araştırmanın probleminin akıllı telefon sahibi olan çalışanların sanal kaytarma davranışlarıyla ilişkin olmasıdır. Ayrıca bankacılık sektöründe çalışanların anketlerde yer alan soruları cevaplarken çekinceleri olabileceği düşüncesiyle, direkt olarak bankaların müdürlükleri aracılığıyla anketler katılımcılara ulaştırılmamıştır. Tanidik vasıtasıyla WhatsApp aracılığıyla iletilen anketlerin daha doğru bir şekilde cevaplanacağı düşünülmüştür.

4.3. HİPOTEZLER VE ARAŞTIRMA MODELİ

Yapılan literatür taraması neticesinde kişilik özelliklerinin boyutlarıyla üretkenlik karşıtı davranışların yakından ilişkili olduğu görülmektedir (Salgado, 2002; Ones vd., 2003; Dalal, 2005; Sackett vd., 2006; Berry vd., 2007; Krishnan vd., 2010; Jia vd., 2013; Abidin vd., 2014; Kim vd., 2015; Sezici, 2015; Gültaş ve Tüzüner, 2017; Tan ve Demir, 2018). Üretkenlik karşıtı davranışlardan biri olan sanal kaytarma ve kişilik arasındaki mikro ilişki de araştırmacıların çalıştığı konular arasında öne çıkmaktadır (Krishnan vd., 2010; Jia vd., 2013; Abidin vd., 2014; Kim vd., 2015; Tan ve Demir, 2018).

Kişiliğin beş büyük boyutu ile sanal kaytarma arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların sonuçları farklılıklar göstermektedir.

Birçok çalışmada kişiliğin boyutlarından dışadönüklük ile sanal kaytarma arasında olumlu bir ilişki tespit edilmişken (Krishnan vd., 2010; Jia vd., 2013; Tan ve

Demir, 2018), dışadönüklük ile sanal kaytarma arasında anlamlı ilişkilerin bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur (Abidin vd., 2014; Kim vd., 2015).

Uyumluluk ile sanal kaytarma arasında olumsuz bir ilişkinin bulunduğu araştırmaların (Krishnan vd., 2010; Abidin vd., 2014; Tan ve Demir, 2018) yanında Jia ve arkadaşları (2013) ile Kim ve arkadaşları (2015) bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir.

Yapılan araştırmaların sonuçlarında sorumluluk ile sanal kaytarma arasında çoğunlukla olumsuz bir ilişki ortaya çıkmıştır (Jia vd., 2013; Abidin vd., 2014; Kim vd., 2015; Tan ve Demir, 2018).

Duygusal dengelilik ile sanal kaytarma arasında anlamlı ilişki bulunmayan çalışmalarla (Krishnan vd., 2010; Abidin vd., 2014) birlikte, olumsuz ilişkinin tespit edildiği çalışmalar da mevcuttur (Jia vd., 2013; Kim vd., 2015). Tan ve Demir'in (2018) çalışmalarında ise duygusal dengelilik ile öğrenme amaçlı sanal kaytarma arasında olumsuz bir ilişki tespit edilmişken, duygusal dengeliliğin sanal kaytarmanın diğer boyutlarıyla olumlu yönde bir ilişki içerisinde olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Birçok çalışmada yeniliğe açıklık ile sanal kaytarma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Krishnan vd., 2010; Jia vd., 2013; Abidin vd., 2014, Kim vd., 2015). Yine Tan ve Demir'in (2018) çalışmasından elde edilen sonuca göre, yeniliğe açıklık faktörü; öğrenme amaçlı ve düzensiz sanal kaytarmayla olumlu yönde ilişki içerisindeyken, sosyal amaçlı ve bağımlılık boyutlu sanal kaytarmayla olumsuz yönde ilişkiindedir.

Araştırmaların sonuçlarında gözlemlenen bu farklılıklar, kişilik ile sanal kaytarma arasındaki ilişkiyi etkileyen başka değişkenlerin de incelenmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede GKK unsuru da çalışmaya dâhil edilerek, kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişkide GKK'nın aracılık etkisi incelenmiştir.

GKK literatürü incelendiğinde, GKK'nın bireyleri sosyal medya kullanımına sevk ettiği, cep telefonlarına bağımlı hale getirdiği araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır (Ellison vd., 2007; JWT, 2011; JWT, 2012; Przybylski vd., 2013; Hato, 2013; Dossey, 2014; Alt, 2015; Chaudhry, 2015; Hetz, 2015; Rifkin vd., 2015; Onay vd., 2015; Abel vd., 2016; Beyens vd., 2016; Elhai vd., 2016; Baker vd., 2016;

Blackwell vd., 2017; Buglass vd., 2017; Stead ve Bibby, 2017; Gezgin vd., 2017; Hoşgör vd., 2017; Blachnio ve Przepiora, 2018). Bu bulgular ışığında GKK'nın dolaylı olarak sanal kaytarmayı etkileyen faktörlerden olabileceği düşünülmektedir.

Kişilik özellikleriyle GKK arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu çalışmaların birinde dışadönüklük ile GKK arasında olumlu yönde bir ilişki tespit edilmişken, duygusal dengelilik ile GKK arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir (Blackwell vd., 2017).

Stead ve Bibby'nin (2017) çalışmasından elde edilen sonuçlara göre duygusal dengelilik ve sorumluluk ile GKK arasında olumsuz bir ilişki bulunmaktadır.

Bu bağlamda araştırma kapsamında ortaya çıkan hipotezler şunlardır:

H_{1a}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından dışadönüklük ile sanal kaytarma arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H_{1b}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından uyumluluk ile sanal kaytarma arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H_{1c}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından sorumluluk ile sanal kaytarma arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H_{1d}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından duygusal dengelilik ile sanal kaytarma arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H_{1e}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından yeniliğe açıklık ile sanal kaytarma arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H_{2a}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından dışadönüklük ile GKK arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H_{2b}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından uyumluluk ile GKK arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H_{2c}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından sorumluluk ile GKK arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.

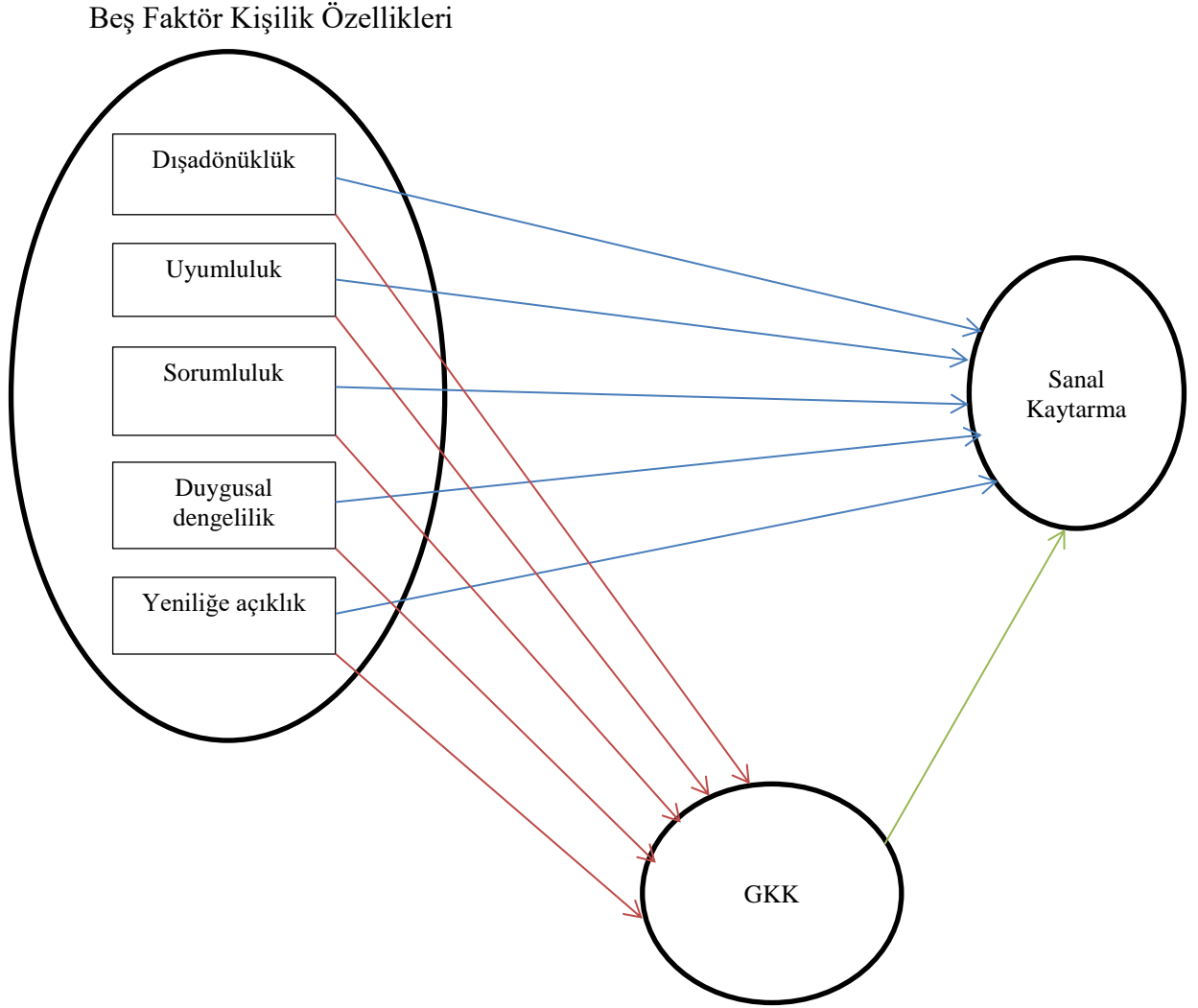
H_{2d}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından duygusal dengelilik ile GKK arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H_{2e}: Kişilik özelliklerinin boyutlarından yeniliğe açıklık ile GKK arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H3: GKK ile sanal kaytarma arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır.

H4: Kişilik özelliklerinin boyutları ile sanal kaytarma arasındaki ilişkide GKK'nın olumlu yönde aracılık etkisi bulunmaktadır.

Çalışmanın amacı çerçevesinde, araştırmanın grafiksel modeli Şekil 1'deki gibi kurulmuştur:

İş Yüğü değişkeni kontrol değişkeni olarak modele dâhil edilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Kişilik özelliklerini oluşturan boyutların birbiriyle aynı şeyleri ifade etmemesinden dolayı kişilik bir bütün olarak ele alınamamaktadır. Beş faktör kişiliği oluşturan her bir boyutun sanal kaytarma ve GKK ile olan ilişkisi ayrı ayrı değerlendirilmek üzere modele sokulmuştur.

Literatüre göre sanal kaytarmayı etkileyen faktörlerden birisi de iş yüküdür. İş yükü sanal kaytarmayı olumsuz yönde etkileyebileceği gibi bazı durumlarda da olumlu yönde etkilemektedir (Sirgy vd., 2001; Henle ve Blanchard, 2008; Debruyne, 2008; Akça, 2013; Lee vd., 2004'ten akt. Özdemir, 2016). Bu araştırmaların ışığında çalışanların iş yükünün de bir kontrol değişkeni olarak araştırmaya dâhil edilmesi uygun görülmüştür.

Sonuç olarak; beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişki ve bu ilişkiye GKK'nın etkisi, beş faktör kişilik özellikleri ile GKK arasındaki ilişki ve GKK ile sanal kaytarma arasındaki ilişki Türkiye'deki bankacılık sektöründe çalışan bireyler üzerinde incelenmiştir.

4.4. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında katılımcıların cinsiyet, yaş, şehir, medeni durum, eğitim düzeyi, çalıştıkları banka, çalıştıkları bankadaki görev süresi ve çalıştıkları bankadaki görev pozisyonu açısından demografik özellikleri incelenmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcıların % 58,4'ü erkek, % 41,6'sı kadındır. Bu bilgiden hareketle katılımcıların cinsiyet dağılımındaki erkek katılımcıların oranının kadın katılımcıların oranından daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	Yüzde
Erkek	233	52.6
Kadın	210	47.4

Tablo 2'de görüldüğü üzere katılımcıların % 2'sinin "25 ve altı" yaş aralığında, % 22,8'inin "26-30" yaş aralığında, % 43,1'inin "31-35" yaş aralığında, % 17,2'sinin "36-40" yaş aralığında, % 9'unun "41-45" yaş aralığında ve % 5,9'unun

da “46 ve üstü” yaş aralığında olduğu görülmektedir. Böylece katılımcıların büyük bir kısmının orta yaş bireylerden oluştuğu söylenebilir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	N	Yüzde
25 ve altı	9	2
26-30	101	22.8
31-35	191	43.1
36-40	76	17.2
41-45	40	9
46 ve üstü	26	5.9

Tablo 3’te görüldüğü üzere katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımına bakıldığında; katılımcıların % 2,5’inin “lise”, % 77,2’sinin “üniversite” ve % 20,3’ünün de lisansüstü düzeyde eğitime sahip bireylerden oluştuğu görülmektedir. Görüldüğü üzere ankete katılan bireylerin eğitim düzeyleri son derece yüksektir.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	N	Yüzde
Lise	11	2.5
Üniversite	342	77.2
Lisansüstü	90	20.3

Tablo 4’te katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre; katılımcıların % 3,6’sının boşanmış ya da dul, % 65’inin evli oldukları görülmektedir. Katılımcıların % 23,7’si bekâr ve yalnız olup, % 7,7’sinin ilişkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun evli olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Medeni Durum	N	Yüzde
Evli	288	65
Bekâr ve ilişkisi yok	105	23.7
İlişkisi var	34	7.7
Boşanmış/Dul	16	3.6

Tablo 5'te katılımcıların çalıştıkları bankadaki görev pozisyonlarına göre dağılımı mevcuttur. Tablodan da görüleceği üzere; katılımcıların % 26,6'sı asistan, % 46.5'i yetkili, % 23,9'u yönetici ve % 2,9'u direktör pozisyonunda çalışmaktadır. Direktör pozisyonu müdür seviyesindeki çalışanları, asistan pozisyonu da yeni başlayan çalışanları temsil etmekte olup katılımcıların % 70,4 gibi büyük bir çoğunluğunun orta kademelerde çalıştıklarını söylemek mümkündür.

Tablo 5. Katılımcıların Görev Pozisyonuna Göre Dağılımı

Görev Pozisyonu	N	Yüzde
Asistan	118	26.6
Yetkili	206	46.5
Yönetici	106	23.9
Direktör	13	2.9

Tablo 6'da görüldüğü üzere katılımcıların çalıştıkları bankadaki görev süresine göre dağılımına bakıldığında; katılımcıların % 5,6'sı "1 yıl ve daha az", % 20,8'i "2-5 yıl", % 40,2'si "6-9 yıl", % 20,5'i "10-13 yıl" ve % 12,9'u "14 yıl ve daha fazla" süre aralıklarında çalışmakta oldukları görülmektedir. Buna göre çalışanların % 60,7 gibi büyük bir kısmının ortalama olarak söylenebilecek 6 ila 13 yıldır çalıştıkları kurumda görev yaptıkları ortadadır. Bu verilerin katılımcıların görev pozisyonuyla da paralel olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Katılımcıların Çalıştıkları Bankadaki Görev Süresine Göre Dağılımı

Görev Pozisyonu	N	Yüzde
1 yıl ve daha az	25	5.6
2-5 yıl	92	20.8
6-9 yıl	178	40.2
10-13 yıl	91	20.5
14 yıl ve daha fazla	57	12.9

Tablo 7’de katılımcıların çalıştıkları bankanın sahiplik türüne göre dağılımı yer almaktadır. Tablodan da görüleceği üzere; katılımcıların % 68,6’sı kamu bankasında, % 31,4’ü ise özel bankada çalışmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği Başkanlığı’nın açıkladığı 7 Mart 2019 tarihli verilerine göre Türkiye’de kamu sermayeli mevduat bankalarının 3681, özel sermayeli mevduat bankalarının 3922 şubesinin bulunduğu görülmektedir (TBB, 7 Nisan 2019). Türkiye’de hizmet veren kamu sermayeli mevduat bankası sayısının 3, özel sermayeli mevduat bankası sayısının 9 olduğu göz önüne alındığında bu oranların da şube bazındaki sayılarla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 7. Katılımcıların Çalıştıkları Bankanın Sahiplik Türüne Göre Dağılımı

Bankanın Sahiplik Türü	N	Yüzde
Kamu Bankası	304	68.6
Özel Banka	139	31.4

4.5. KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, GKK VE SANAL KAYTARMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kişilik özellikleri, GKK ve sanal kaytarma arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Tablo 8’de faktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemek amacıyla korelasyon matrisi oluşturulmuştur. Bu sonuçlara göre kişilik özellikleri faktörlerinden “uyumluluk” ile “sanal kaytarma” arasında -0.126 ($p<0.01$) düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kişilik özellikleri faktörlerinden “sorumluluk” ile “sanal kaytarma” arasında -0.145 ($p<0.01$) düzeyinde ve “GKK” arasında -0.199 ($p<0.01$) düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yine kişilik özellikleri faktörlerinden “duygusal dengelilik” ile “GKK” arasında -0.222 ($p<0.01$) düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. “GKK” ve “sanal kaytarma” arasında 0.258 ($p<0.01$) düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 8. Korelasyon Matrisi

	Dışadönüklük	Uyumluluk	Sorumluluk	Duygusal dengelilik	Yeniliğe açıklık	Sanal kaytarma	GKK
Dışadönüklük	1	0.437**	0.270**	0.217**	0.435**	-0.049	-0.036
Uyumluluk	0.437**	1	0.312**	0.268**	0.348**	-0.126**	-0.94*
Sorumluluk	0.270**	0.312**	1	0.292**	0.375**	-0.145**	-0.199**
Duygusal dengelilik	0.217**	0.268**	0.292**	1	0.283**	-0.086	-0.222**
Yeniliğe açıklık	0.435**	0.348**	0.375**	0.283**	1	-0.059	-0.083
Sanal kaytarma	-0.049	0.126**	-0.145**	-0.086	-0.059	1	0.258**
GKK	-0.036	-0.94*	-0.199**	0.222**	-0.083	0.258**	1

GKK'nın kişilik özellikleri ve sanal kaytarma ilişkisindeki aracılık etkisinin test edilmesi amacıyla Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen üç aşamalı regresyon analizi uygulanmıştır. Bu yönteme göre, aracılık etkisinden söz edilebilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanması gerekmektedir:

- 1- Bağımsız değişkenin (Kişilik özellikleri) bağımlı değişken (Sanal kaytarma) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır.
- 2- Bağımsız değişkenin (Kişilik özellikleri) aracı değişken (GKK) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır.
- 3- Aracı değişken (GKK) bağımsız değişkenle (kişilik özellikleri) birlikte regresyon analizine dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin (kişilik özellikleri) bağımlı değişken (sanal kaytarma) üzerindeki regresyon katsayısı düşerken, aracı değişkenin (GKK) de bağımlı değişken (sanal kaytarma) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır.

Bağımsız değişkenin katsayısında düşüş olması kısmi aracılık, bu ilişkinin tamamen ortadan kalkması, başka bir deyişle istatistiksel olarak anlamsız çıkması durumu ise tam aracılık etkisi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki ilişkilerin azalması ya da ortadan kalkmasının istatistiksel olarak test edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla Sobel testi kullanılmakta, bu test yardımı ile hesaplanan değer anlamlılığına bakılmaktadır (Kenny vd., 1998).

Tablo 9. Kişilik Özellikleri ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-1

Model	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	R	R ²	Ayar. R ²	F	p
1	Kişilik Özellikleri	Sanal Kaytarma	0.174 ^a	0.030	0.019	2.718	0.020 ^{a*}
Kontrol değişkeninin dâhil edildiği model	Kişilik Özellikleri	Sanal Kaytarma	0.174 ^b	0.030	0.017	2.270	0.036 ^{b*}
	İş yükü						

- a. Bağımsız değişkenler: dışadönüklük, uyumluluk, duygusal dengelilik, yeniliğe açıklık, sorumluluk.
b. Bağımsız değişkenler: dışadönüklük, uyumluluk, duygusal dengelilik, yeniliğe açıklık, sorumluluk, iş yükü.

Tablo 9’da görüldüğü üzere bağımsız değişken kişilik özellikleri ile bağımlı değişken sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (F = 2.718; p < 0.05). Kişilik özellikleri faktörleri sanal kaytarma adlı bağımlı değişkeninin tamamının yaklaşık olarak % 2’sini açıklamaktadır. Modele kontrol değişkeni iş yükü eklendiğinde bağımsız değişken ve bağımlı değişken arasındaki anlamlı ilişkinin gücü azalmaktadır (F=2.270; p < 0.05).

Tablo 10’da regresyona ilişkin standardize edilmiş beta (β) değerleri bakımından incelendiğinde kişilik özellikleri faktörlerinden “sorumluluk” ($\beta = -0.118$; p < 0.05) sanal kaytarma değişkeninin tamamı üzerinde bir etkiye sahiptir. Kişilik özellikleri faktörlerinden “dışadönüklük”, “uyumluluk”, “duygusal dengelilik”, “yeniliğe açıklık” faktörü ve modele kontrol değişkeni olarak dâhil edilen “iş yükü” faktörü ile sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Bu sonuçlara göre H_{1a}, H_{1b} ve H_{1d} hipotezleri reddedilirken; H_{1c} ve H_{1e} hipotezleri desteklenmiştir.

Tablo 10. Kişilik Özellikleri ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-2

Model	Bağımsız değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
		B	Std. Sapma	B		
H _{1a}	Dışadönüklük	0.028	0.059	0.026	0.469	0.639
H _{1b}	Uyumluluk	-0.109	0.061	-0.098	-1.783	0.075
H _{1c}	Sorumluluk	-0.138	0.062	-0.118	-2.223	0.027*
H _{1d}	Duygusal dengelilik	-0.038	0.053	-0.036	-0.704	0.482
H _{1e}	Yeniliğe açıklık	0.020	0.065	0.017	0.310	0.756
Kontrol değişkeninin dâhil edildiği model	Dışadönüklük	0.025	0.060	0.024	0.419	0.676
	Uyumluluk	-0.109	0.061	-0.097	-1.779	0.076
	Sorumluluk	-0.138	0.062	-0.118	-2.223	0.027*
	Duygusal dengelilik	-0.038	0.053	-0.036	-0.707	0.480
	Yeniliğe açıklık	0.021	0.065	0.018	0.322	0.747
	İş yükü	0.014	0.056	0.012	0.249	0.803

Bağımlı Değişken: Sanal kaytarma

Tablo 11’de görüldüğü üzere bağımsız değişken kişilik özellikleri ile bağımlı değişken GKK arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($F = 6.773$; $p < 0.01$). Kişilik özellikleri faktörleri GKK adlı bağımlı değişkeninin tamamının yaklaşık olarak % 6’sını açıklamaktadır.

Tablo 11. Kişilik Özellikleri ile GKK Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-1

Model	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	R	R ²	Ayar. R ²	F	p
1	Kişilik Özellikleri	GKK	0.267	0.072	0.061	6.773	0.000**

Bağımsız değişkenler: dışadönüklük, uyumluluk, duygusal dengelilik, yeniliğe açıklık, sorumluluk

Tablo 12’de regresyona ilişkin standardize edilmiş beta (β) değerleri bakımından incelendiğinde kişilik özellikleri faktörlerinden “sorumluluk” ($\beta = -0.157$; $p < 0.01$) ve “duygusal dengelilik” ($\beta = -0.185$; $p < 0.01$) faktörleri GKK değişkeninin tamamı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Kişilik özellikleri faktörlerinden “dışadönüklük”, “uyumluluk” ve “yeniliğe açıklık” faktörü ile sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Bu sonuçlara göre H_{2a} ve H_{2b} hipotezleri reddedilirken; H_{2c} , H_{2d} ve H_{2e} hipotezleri hipotezleri desteklenmiştir.

Tablo 12. Kişilik Özellikleri ile GKK Arasındaki İlişkide Çoklu Regresyon Analizi-2

Model	Bağımsız değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
		B	Std. Sapma	B		
H_{2a}	Dışadönüklük	0.044	0.048	0.050	0.919	0.359
H_{2b}	Uyumluluk	-0.020	0.050	-0.022	-0.405	0.685
H_{2c}	Sorumluluk	-0.155	0.051	-0.157	-3.034	0.003**
H_{2d}	Duygusal dengelilik	-0.164	0.044	-0.185	-3.722	0.000**
H_{2e}	Yeniliğe açıklık	0.013	0.054	0.014	0.249	0.803

Bağımlı Değişken: GKK

Tablo 13’te görüldüğü üzere bağımsız değişken GKK ile bağımlı değişken sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($F = 31.447$; $p < 0.01$). GKK, sanal kaytarma adlı bağımlı değişkeninin tamamının yaklaşık olarak % 6’sını açıklamaktadır. Regresyona ilişkin standardize edilmiş beta (β) değerleri bakımından incelendiğinde “GKK” ($\beta = 0.258$; $p < 0.01$) sanal kaytarma değişkeninin tamamı üzerinde bir etkiye sahiptir. Bu sonuçlara göre H_3 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 13. GKK ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkide Regresyon Analizi

	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	R	R ²	Ayar. R ²	F	p	β
H ₃	GKK	Sanal Kaytarma	0.258	0.067	0.064	31.447	0.000**	0.258

Tablo 14 ve 15 incelendiğinde “GKK”nın modele dâhil edilmesi ile birlikte “kişilik özellikleri” faktörlerinin regresyon katsayılarının düşüş gösterdiği ve “GKK” ile birlikte modeldeki etkisinin ortadan kalktığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre aracılık etkisi için üçüncü şartın da gerçekleştiğinden ve “GKK”nın “kişilik özellikleri” ile “sanal kaytarma” arasında tam aracılık etkisinden bahsedilebilir. Bu sonuca göre H₄ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 14. Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları-1

Model	Bağımsız değişkenler	Bağımlı değişken	R	R ²	Ayar. R ²	F	p
1	Kişilik Özellikleri	Sanal Kaytarma	0.174	0.030	0.019	2.718	0.020*
Aracı değişkenin dâhil edildiği model	Kişilik Özellikleri	Sanal Kaytarma	0.287	0.082	0.070	6.509	0.000**
	GKK						

Tablo 15. Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları-2

Model	Bağımsız değişken	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
		B	Std. Sapma	B		
1	Dışadönüklük	0.028	0.059	0.026	0.469	0.639
	Uyumluluk	-0.109	0.061	-0.098	-1.783	0.075
	Sorumluluk	-0.138	0.062	-0.118	-2.223	0.027*
	Duygusal dengelilik	-0.038	0.053	-0.036	-0.704	0.482
	Yeniliğe açıklık	0.020	0.065	0.017	0.310	0.756
Aracı değişkenin dâhil edildiği model	Dışadönüklük	0.015	0.057	0.014	0.263	0.793
	Uyumluluk	-0.103	0.060	-0.092	-1.734	0.084
	Sorumluluk	-0.094	0.061	-0.080	-1.545	0.123
	Duygusal dengelilik	0.008	0.053	0.008	0.160	0.873
	Yeniliğe açıklık	0.016	0.063	0.014	0.259	0.795
	GKK	0.282	0.057	0.237	4.973	0.000**

Bağımlı değişken: Sanal kaytarma

Kişilik özelliklerinin sorumluluk boyutu ile sanal kaytarma arasında GKK'nın aracı role sahip olduğu Sobel testi ile görülmüştür (Sobel test değeri = -3.6224, standart hata = 0.0146, p = 0.001).

Aracılık ilişkisinin istatistiksel olarak bir diğer testi bootstrapping yaklaşımı ile de gerçekleştirilmiştir. Process Macro (Hayes, 2017) analizi neticesinde dolaylı etkinin anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta_{\text{dolaylı}} = -.06$, standart hata = .01, alt sınır güven aralığı = -.097, üst sınır güven aralığı = -.02).

Sonuç olarak çalışmada oluşturulan hipotezlerin durumu Tablo 16'daki gibidir.

Tablo 16. Hipotez Sonuçları

H_{1a}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından dışadönüklük ile sanal kaytarma arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklenmedi
H_{1b}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından uyumluluk ile sanal kaytarma arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklenmedi
H_{1c}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından sorumluluk ile sanal kaytarma arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklendi
H_{1d}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından duygusal dengelilik ile sanal kaytarma arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklenmedi
H_{1e}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından yeniliğe açıklık ile sanal kaytarma arasında bir ilişki bulunmamaktadır.	Desteklendi
H_{2a}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından dışadönüklük ile GKK arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklenmedi
H_{2b}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından uyumluluk ile GKK arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklenmedi
H_{2c}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından sorumluluk ile GKK arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklendi
H_{2d}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından duygusal dengelilik ile GKK arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklendi
H_{2e}	Kişilik özelliklerinin boyutlarından yeniliğe açıklık ile GKK arasında bir ilişki bulunmamaktadır.	Desteklendi
H₃	GKK ile sanal kaytarma arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır.	Desteklendi
H₄	Kişilik özelliklerinin boyutları ile sanal kaytarma arasındaki ilişkide GKK'nın olumlu yönde aracılık etkisi bulunmaktadır.	Desteklendi

SONUÇ

Bu çalışmada kişilik özellikleri, GKK ve sanal kaytarma arasındaki ilişkiler sınanmıştır. Kişilik özellikleri bağlamında beş faktör kişilik özelliklerinin incelendiği çalışma bankacılık sektöründe çalışanlar üzerinde gerçekleştirilmiş olup, WhatsApp üzerinden çalışanlara gönderilmiş olan online anket formuyla 443 katılımcıya ulaşılabilmektedir. Elde edilen verilerin analizi neticesinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişkinin incelendiği ilk hipotezler sonucunda beş faktör kişilik özelliklerinin sorumluluk boyutu ile sanal kaytarma arasında olumsuz yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu literatürdeki çok sayıda araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir (Jia vd., 2013; Abidin vd., 2014; Kim vd., 2015; Tan ve Demir, 2018). Bu bulguların ışığında, sorumluluk sahibi bireylerin işyerinde öncelikle işlerine odaklandıklarını ve üretkenlik karşıtı davranışlardan biri olan sanal kaytarma eğiliminde olmadıklarını söylemek mümkündür.

Beş faktör kişilik özelliklerinin diğer boyutlarından dışadönüklük ile sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Literatürde bu sonucun desteklendiği çalışmalar da mevcuttur (Abidin vd., 2014; Kim vd., 2015).

Beş faktör kişilik özelliklerinin bir diğer boyutu uyumluluk ile sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Jia ve arkadaşları (2013) ile Kim ve arkadaşları (2015) da bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir.

Duygusal dengelilik ile sanal kaytarma arasında anlamlı ilişki bulunmayan çalışmalarla (Krishnan vd., 2010; Abidin vd., 2014) paralel olarak bu çalışmada da duygusal dengelilik ile sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Beş faktör kişilik özelliklerinin beşinci ve son boyutu olan yeniliğe açıklık ile sanal kaytarma arasında da yine istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamış

olup, literatürdeki çok sayıda çalışma da bu bulguyu destekler niteliktedir (Krishnan vd., 2010; Jia vd., 2013; Abidin vd., 2014, Kim vd., 2015).

Literatürde beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında elde edilen bulguların çalışmadan çalışmaya farklılık gösterdiği görülmektedir. Bazı çalışmalarda bazı boyutlarla sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler çıkmaktayken, başka çalışmalarda anlamlı ilişki bulunamamakta ya da farklı boyutlarda farklı ilişkiler ortaya konulmaktadır. Bu sebeple beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasında var olduğu düşünülen ilişkiyi etkileyen başka birtakım değişkenlerin olup olmadığına bakılmasının gerektiği düşünülmüştür. Bu çerçevede araştırmaya çalışanların sanal kaytarmada bulunma eğilimini etkileyebilecek faktörlerden biri olarak iş yükünü ölçmek amacıyla kontrol değişkeni olarak iş yükü faktörü dâhil edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde iş yükü ile sanal kaytarma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna göre çalışanların işlerinin fazlalığı ya da azlığı, onların sanal kaytarmada bulunma eğilimini olumlu ya da olumsuz yönde etkilememektedir.

Literatür taraması yapılırken sanal kaytarmayı etkileyebileceği öngörülen kişisel etkenlerin içerisinde birtakım psikolojik faktörlerin de olduğu görülmüştür (Akca, 2013). Beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişkiye psikolojik faktörlerden GKK dâhil edilmiştir. Literatür incelendiğinde GKK ile sanal kaytarma arasındaki ilişkinin yeni yeni incelenmeye başlandığı görülmektedir. Alanda ülkemizde yapılan en yeni çalışmaların birisinde GKK'nın sanal kaytarmanın önemli bir yordayıcısı olduğu, GKK düzeyi yüksek olan bireylerin daha sık sanal kaytarma davranışında buldukları sonucu elde edilmiştir (Tozkoparan ve Kuzu, 2019). Ayrıca direkt olarak sanal kaytarma kavramı kullanılmasa da internet, cep telefonu, sosyal medya kullanımı gibi mesai saatlerinde gerçekleştirildiğinde sanal kaytarma anlamına gelen davranışlarla GKK arasındaki ilişkinin incelendiği ve aradaki ilişkinin olumlu yönde istatistiksel olarak anlamlı çıktığı çok sayıda çalışma da literatürde mevcuttur (Ellison vd., 2007; JWT, 2011; JWT, 2012; Przybylski vd., 2013; Hato, 2013; Dossey, 2014; Alt, 2015; Chaudhry, 2015; Hetz, 2015; Rifkin vd., 2015; Onay vd., 2015; Abel vd., 2016; Beyens vd., 2016; Elhai vd., 2016; Baker vd., 2016; Blackwell vd., 2017; Buglass vd., 2017; Stead ve Bibby, 2017; Gezgin vd., 2017; Hoşgör vd., 2017; Blachnio ve Przepiorka, 2018).

Bu bilgilerden yola çıkarak GKK ile sanal kaytarma arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analizlerin sonucuna göre GKK ile sanal kaytarma arasında olumlu yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Tozkoparan ve Kuzu'nun (2019) çalışmasında olduğu gibi bu çalışmada da GKK'nın sanal kaytarmanın %6'sını açıkladığı görülmektedir. Bu bulguların ışığında GKK düzeyi yüksek olan bireylerin çevrelerinde nelerin olup bittiği konusunda daha fazla meraklanıp daha fazla haber alma istekleri olacağından dolayı işyerlerinde daha sık internete girip, daha sık telefonlarını kullanacaklarını ve sanal kaytarma davranışında bulunacaklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

GKK ile sanal kaytarma arasında bulunan istatistiksel olarak anlamlı ilişkiyle birlikte GKK'nın kişilik özellikleri ve sanal kaytarma arasındaki ilişkide aracılık rolü olabileceği öngörülmüştür. Bu çerçevede öncelikle beş faktör kişilik özelliklerinin boyutlarıyla GKK arasındaki ilişki incelenmiştir.

Beş faktör kişilik özelliklerinden dışadönüklük, uyumluluk ve yeniliğe açıklık boyutları ile GKK arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sorumluluk ve duygusal dengelilik boyutu ile GKK arasında ise olumsuz yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgular beş faktör kişilik özellikleri ve GKK arasındaki ilişkinin incelendiği çok az sayıda çalışmadan biri olan Stead ve Bibby'nin (2017) çalışmasından elde edilen bulgularla paraleldir.

Sorumluluk sahibi bireylerin bilinçli, iradeli, kendini kontrol eden bireyler olduğu düşünüldüğünde GKK düzeylerinin düşük olması beklenen bir sonuçtur (Somer ve Goldberg, 1999).

Duygusal dengelilik düzeyi düşük olan bireyler nevrotik bireyler olup bu bireyleri kaygılı, endişeli gibi sıfatlar tanımlamaktadır (Somer ve Goldberg, 1999). Nevrotikliğin temelinde de aynı GKK'nın temelinde olduğu gibi anksiyete, kaygınlık, güvensizlik gibi duygular yatmaktadır (McCrae ve Costa, 1987). Buna göre duygusal dengelilik puanları yüksek olan bireylerin düşük olanlara nazaran çok daha az GKK hissetmeleri beklenebilir. Başka bir deyişle nevrotik bireylerin çevrelerinde olup bitenleri öğrenme kaygıları yüksek olacağı için GKK düzeylerinin de yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişkide GKK'nın aracılık etkisinin incelendiği analizlerin sonucuna göre; kişilik özellikleri faktörlerinin

regresyon katsayılarının düşüş gösterdiği ve GKK ile birlikte modeldeki etkisinin ortadan kalktığı görülmektedir. Beş faktör kişilik özelliklerinin boyutlarından sorumluluk boyutu ile sanal kaytarma arasındaki anlamlı ilişki GKK'nın modele dâhil olmasıyla birlikte anlamsız hale dönüşmüştür. Bu sonuç GKK'nın sanal kaytarmayı açıklamadaki gücünü ortaya koymaktadır. Buna göre; bireylerin sanal kaytarma davranışında bulunmaları, kişilik özellikleriyle şekillenmekte, bunun sonucunda da kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişki GKK bağlamında oluşmaktadır. Örneğin beş faktör kişilik özelliklerinden sorumluluk boyutunun düşük olması bireylerin sanal kaytarma davranışında bulunacakları anlamına gelmemektedir. Bireyleri sanal kaytarmaya iten sebeplerden biri bireylerin GKK'larının yüksek olmasıdır.

Bu sonuç kişilik özelliklerinin sanal kaytarma davranışı üzerinde GKK aracılığı ile dolaylı bir etkisinin olduğunu, doğrudan bir etkisinin ise olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle bireylerin sanal kaytarma davranışlarının, bireylerin sorumluluk duyguları artsa bile GKK'larının yüksek olması durumunda artacağı ve GKK'nın sanal kaytarma üzerinde kişilik özelliklerinden daha fazla bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Günümüzde gelişen iletişim teknolojileriyle çalışanların sanal kaytarma davranışında bulunmaları çok daha kolay hale gelmiştir. Artık hemen hemen herkesin cebindeki akıllı telefonların iş hayatına olan faydalarının yanında üretkenlik karşıtı davranışlardan biri olan sanal kaytarmayı da kolaylaştırması gibi zararlarının olduğu da söylenebilmektedir. Sanal kaytarma diğer meslek gruplarına nazaran işyerinde dikkat, odaklanma ve hızlı çalışmayı gerektiren mesleklerde çalışanlara ve kurumlara daha büyük zararlar getirmektedir. Bankacılık sektörünün de bu tarz bir meslek grubu olduğu düşünülürse, bankacılık sektöründe çalışanların mesai saatlerinde iş dışı internet kullanımının hem kendilerini hem de çalıştıkları bankayı zarar uğratması olasıdır. Geçmişte akıllı telefonlar yokken bankadaki bilgisayarlara kurumlar tarafından konulan bazı sınırlandırıcı programlar sayesinde sanal kaytarmanın bir nebze de olsa önüne geçiliyor olsa da artık akıllı telefonlar sayesinde çalışanlar işteki bilgisayarlarına ihtiyaç duymamaktadır. Bazı sektörlerde olduğu gibi mesai öncesi telefonların toplatılması gibi bir uygulama da bankalarda mümkün olmadığından dolayı sanal kaytarmanın önüne geçmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu şartlar altında bankaların çalışanları işe alırken sanal kaytarmaya olan

eğilimlerini de ölçerek, sanal kaytarmaya yatkın olmayan çalışanları seçmeleri gerekebileceği düşünülmektedir. Bu çalışma ve literatürdeki geçmiş çalışmalarda bireylerin kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişki incelenerek, hangi kişilik özelliklerine sahip bireylerin sanal kaytarmada bulunma eğiliminin daha düşük olacağı tespit edilmeye çalışılmış olsa da araştırmaların sonuçlarındaki tutarsızlıklar bu konuda net bir şey söylemeyi mümkün kılmamaktadır. Bu nedenle sanal kaytarmayı etkileyebilecek farklı değişkenlerin de olabileceği düşünülerek bu çalışmada GKK olgusu araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarında da daha önce belirtildiği üzere GKK, sanal kaytarmanın önemli bir yordayıcısıdır. Aynı zamanda kişilik özellikleriyle sanal kaytarma arasındaki ilişkide GKK'nın önemli bir etkisi mevcuttur.

Beş faktör kişilik özellikleri, GKK ve sanal kaytarmanın birlikte incelendiği ilk çalışma özelliğini taşıyan bu çalışmadan elde edilen en önemli bulgu GKK'nın etkisidir. Daha önce de belirtildiği gibi beş faktör kişilik özelliklerinin boyutları ile sanal kaytarma arasındaki ilişkide farklı araştırmacılar farklı sonuçlar elde etmiştir. Bu sonuçların birbirinden farklılaşmasının ve ortak bir paydada buluşmamasının en önemli nedenlerinden birisi de bu ilişkiyi etkilemesi olası birtakım değişkenlerin göz ardı edilmiş olmasıdır. Sanal kaytarmayı etkileyen faktörlerden kişisel etkenler bağlamında kişilik özelliklerinin incelenmesi çok doğal olsa da, kişilik özelliklerinin sanal kaytarmayı tek başına açıklamaya gücü yetmemektedir. Görece yeni bir kavram olan GKK'nın temeli incelendiğinde, beş faktör kişilik özellikleri ve sanal kaytarma arasındaki ilişkiyi açıklamada GKK'nın önemli bir etkisi olabileceği öngörülmüş ve nihayetinde bu hipotez desteklenmiştir.

GKK ile ilgili literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; iki değişken arasındaki tam anlamıyla açıklanamayan ilişkilerde GKK'nın önemli bir rolünün olduğu görülmüştür. Przybylski (2013), psikolojik gereksinmelerdeki eksikliklerle sosyal medya bağlılığı arasındaki ilişkide GKK'nın aracılık yaptığını belirtmekteyken; Beyens vd. (2016), ait olma ihtiyacı ve popülerite ihtiyacı ile Facebook kullanımı arasındaki ilişkide GKK'nın aracılık etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Aynı şekilde Blackwell vd. (2017), bağlanma tarzı ile sosyal medya bağlılığı arasındaki ilişkide aracılık yapan GKK'yı tespit etmişlerdir. Buglass vd. (2017), sosyal medya kullanımı ile özsaygı arasında GKK'nın aracılık yaptığı bulgusuna ulaşmışlarken; Alt (2015), akademik motivasyon ve sosyal medya bağlılığı arasındaki ilişkide GKK'nın

aracılık etkisi olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Araştırmacının başka bir çalışmada ise öğrencinin okula uyum sağlayamaması ile sosyal medya bağıllığı arasındaki ilişkide yine GKK'nın aracılık etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Alt, 2016). Sayısını artırmanın mümkün olduğu bu gibi örnek çalışmalardan da yola çıkarak GKK'nın değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamada son derece önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda uygulayıcılara yönelik birtakım öneriler sunmak mümkündür. Kurumlar bir şekilde çalışanlarının sanal kaytarmada bulunma davranışlarını engelleyebilseler dahi sanal kaytarmayı etkileyen önemli bir faktör olan GKK'dan dolayı çalışanlar telefonlarını kontrol edemeyip, internete giremeyince odaklanma problemi yaşayabilirler ve işteki performansları düşebilir. Bir başka deyişle çalışanları internetten uzak tutmak veya mesai saatlerinde telefonlarıyla ilgilenmelerinin önüne geçmek sanal kaytarmayı ortadan kaldırırsa da başka sorunlar yaratabilir. Üretkenlik karşıtı davranışlarla karşılaşmaktan kaçınmak ve sanal kaytarma eğiliminde olmayan personelleri işe almak isteyen kurumların işe alım süreçlerinde bireylerin kişilik özellikleri ile birlikte GKK düzeylerini de ölçmeleri gerektiği söylenebilir. GKK düzeyleri yüksek olan çalışanlarının GKK düzeylerini düşürmek adına ne gibi faaliyetlerde bulunulabileceği üzerine düşünmek kurum açısından önemli olabilir. GKK, neden ve sonuçlarıyla birlikte irdelendiğinde sadece sanal kaytarma davranışına yol açmakla kalmayıp aynı zamanda çalışanların genel yaşam tatminlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle kurumlar gerekirse çalışanlarına bu konuda uzmanlar tarafından psikolojik destek sağlama yoluna da gidebilirler.

Araştırmacılara yönelik önerilere bakılacak olursa; sanal kaytarma davranışının, sonuçları itibariyle bir iş gücü kaybına yol açtığı ortadadır ve mesaisinin belli bir zamanını iş dışı internet kullanımıyla geçiren bir çalışanın performansının düşeceği düşünülmektedir. Bu sebeple sanal kaytarma üzerine gelecekte yapılacak olan çalışmalar, insan kaynakları yönetimi ve iş performansı bağlamında incelenebilir. Bu çalışmanın literatüre kazandırdığı en önemli sonuç GKK'nın sanal kaytarma üzerindeki etkisidir. Daha önceki çalışmalarda beş faktör kişilik özellikleri ile sanal kaytarma arasındaki ilişki defalarca incelenmiş ve çalışmaların sonuçlarında tutarsızlıklar ortaya çıkmıştır. Beş faktör kişilik özelliklerinin bazı boyutları bazı çalışmalarda sanal kaytarmayı yordayan boyutlar

olarak karşımıza çıkarken, bazı çalışmalarda aradaki ilişkinin yönü değişmekte, bazı çalışmalarda ise arada bir ilişkiye rastlanmamaktadır. Bu sebeple bu ilişkiyi etkileyen başka faktörler olabileceği düşüncesiyle GKK araştırma modeline dâhil edilmiş olup, GKK'nın sanal kaytarmayı açıklamadaki etkisi gözler önüne serilmiştir. Örgütsel davranış literatüründe görece yeni bir kavram olan GKK, daha önce de belirtildiği gibi çok sayıda çalışmada değişkenler arasındaki ilişkilerde aracılık yapmaktadır. Bu sebeple GKK'nın gelecek araştırmalarda daha geniş bir şekilde ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Örgütsel davranış ile ilgili örgütsel vatandaşlık, örgütsel bağlılık, örgüt kültürü, motivasyon, etik, üretkenlik karşıtı davranışlar, iş tatmini, grup dinamikleri, takım çalışmaları, liderlik, örgütlerde çatışma, örgütsel stres ve stres yönetimi, mobbing ve işten uzaklaşma gibi birçok konuda GKK kavramı incelenmelidir. Özellikle literatürde görüş birliğinin sağlanamadığı, aradaki ilişkilerin net olarak tespit edilmediği konularda GKK'nın belirleyici bir rol oynayabileceği düşünülmelidir.

Bu çalışmanın bankacılık sektöründe gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulursa farklı sektörlerde çalışanların daha sonraki araştırmalarda incelenmesi özellikle GKK'nın etkisinin net olarak ortaya konulması açısından önemli olabilir. Yine farklı sektörlerde, farklı departmanlarda ve farklı görev tanımlarında çalışanlar arasında hem GKK düzeyi hem sanal kaytarma davranışı bakımından anlamlı farklılıklar ortaya çıkabilir. GKK'nın bireye ve dolaylı olarak kuruma olumsuz sonuçları düşünüldüğünde bireylerin hissettiği GKK'nın ortadan kaldırılması ya da azaltılması bakımından ne gibi çalışmalar yapılabileceği üzerine araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmalarla birlikte GKK'yı nelerin artırdığı incelenip, bu etkenlerin ortadan kaldırılması amacıyla birtakım çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Bu çalışmada çalışanlara anketler gönderilmiş ve kendilerinden bu anketleri doldurmaları istenmiştir. Sanal kaytarma konusu çalışanların önyargısız ve doğru cevaplar verme konusunda hassas davranabilecekleri bir konu olduğundan dolayı gelecek çalışmalarda nitel araştırmalara yönelmek faydalı olabilir. Aynı zamanda nedensel ilişkileri ortaya daha güçlü bir şekilde çıkarabilmek için gelecekte deneysel tasarıma sahip araştırmalar yapmak yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Abel, J.P.; Buff, C.L. ve Burr, S.A. (2016). Social media and the fear of missing out: scale development and assessment. *Journal of Business & Economics Research*, C: 53, No:1, ss. 33-44.

Abidin, R.; Abdullah, C.S.; Hasnan, N. ve Bajuri, A.L. (2014). The relationship of cyberloafing behavior with big five personality traits. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, C: 8, No: 12, ss. 61-66.

Ahmadi, H., Bagheri, F., Ebrahimi, S.A., Rokni, M.A.N. ve Kahrer, M.S. (2011). Deviant work behavior: Explaining relationship between organizational justice and cyber- loafing as a deviant work behavior. *American Journal of Science Research*, C: 24, ss. 103-116.

Akca, A. (2013). "Okul yöneticilerinin iş dışı internet kullanım (siber aylaklık) davranışlarının incelenmesi". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi

Amarat, M.; Durmuş, A.; Şahin, H. ve Güteryüz, M. (2018). Kuşaklar arasındaki sanal kaytarma davranışlarının belirlenmesi

Alt, D. (2015). College students' academic motivation, media engagement and fear of missing out. *Computer in Human Behavior*, C: 49, ss. 111-119

Alt, D. (2016). Students' wellbeing, fear of missing out, and social media engagement for leisure in higher education learning environments. *Curr Psychol*. C: 37, No: 1, ss. 128-138.

Anandarajan, M. ve Simmers, C. A. (2004). *Personal Web Usage in the Workplace: A Guide to Effective Human Resources Management*. Hershey: Information Science Publishing.

Andreassen, C.S.; Torsheim, T. ve Pallesen, S. (2014). Predictors of use of social network sites at work - A specific type of cyberloafing. *Journal of Computer-Mediated Communication*, C: 19, ss. 906-921.

Askew, K.; Buckner, J.E.; Taing, M.U.; Ilie, A.; Bauer, J.A. ve Coover, M.D. (2014). Explaining cyberloafing: The role of the theory of planned behavior. *Computers in Human Behavior*, C: 36, ss. 510-519.

Aydemir, Y. (2008). "OHSAS/TS 1800 İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının çalışma yaşamı kalitesine etkisi". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Baron, R. ve Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, C: 51, No: 6, ss. 1173-1182.

Baumeister, R. ve Leary, M. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, C: 117, No: 3, ss. 497-529.

Barrick, M.R. ve Mount, M.K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis. *Personnel Psychology*, C: 44, ss. 1-26.

Baturay, M.H. ve Toker, S. (2015). An investigation of the impact of demographics on cyberloafing from an educational setting angle. *Computers in Human Behavior*, C: 50, ss. 358-366.

Berry, C.M.; Ones, D.S. ve Sackett, P.R. (2007). Interpersonal deviance, organizational deviance, and their common correlates: A review and meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, C: 92, No: 2, ss. 410-424.

Beyens, I.; Frison, E. ve Eggermont, S. (2016). "I don't want to miss a thing": Adolescents' fear of missing out and its relationship to adolescents' social needs, Facebook use, and Facebook related stress. *Computers in Human Behavior*, C: 64, ss. 1-8.

Blachnio, A. ve Przepiorka, A. (2018). Facebook intrusion, fear of missing out, narcissism, and life satisfaction: A cross-sectional study. *Psychiatry Research*, C: 259, ss. 514-519.

Blackwell, D.; Leaman, C.; Tramposch, R.; Osborne, C. ve Liss, M. (2017). Extraversion, neuroticism, attachment style and fear of missing out as predictors of social media use and addiction. *Computers in Human Behavior*, C: 116, ss. 69-72.

- Blanchard, A.L. ve Henle, C.A. (2008). Correlates of different forms of cyberloafing: The role of norms and external locus of control. *Computers in Human Behavior*, C: 24, ss. 1067-1084.
- Blau, G.; Yang, Y. ve Ward-Cook, K. (2006). Testing a measure of cyberloafing. *Journal of Allied Health*, C: 35, No: 1, ss. 9-17.
- Block, W. (2001). Cyberslacking, business ethics and managerial economics. *Journal of Business Ethics*, C: 33, No: 3, ss. 225-231.
- Broos, A. (2005). Gender and information and communication technologies (ICT) anxiety: Male self-assurance and female hesitation. *CyberPsychology & Behavior*, C: 8, No:1, ss. 21–31.
- Bruck C.S. ve Allen T.D. (2003). The relationship between big five personality traits, negative affectivity, type a behavior, and work-family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, C: 63, ss. 457-472.
- Buglass, S.L.; Binder, J.F.; Betts, L.R. ve Underwood, J.D.M. (2017). Motivators of online vulnerability: The impact of social network site use and FOMO. *Computers in Human Behavior*, C: 66, ss. 248-255.
- Burke, M.; Marlow, C. ve Lento, T. (2010). Social network activity and social well-being. *Postgraduate Medical Journal*, C: 85, ss. 455-459.
- Chaudhry, L.A. (2015). Can you please put your phone away? Examining how the FOMO phenomenon and mobile phone addiction affect human relationships. *Undergraduate Research Posters*. Poster 143.
- Cloninger, S. C. (2004). *Theories of personality understanding person* (4th Edition). New Jersey: Person Prentice Hall.
- Conlin, L.; Billings, A.C. ve Averset, L. (2016). Time-shifting vs. appointment viewing: The role of fear of missing out within TV consumption behaviors. *Communication & Society*, C: 29, No: 4, ss. 151-164.
- Correa, T.; Hinsley, A.W. ve De Zuniga, H.G. (2010). Who interacts on the Web?: The intersection of users' personality and social media use. *Computers in Human Behavior*, C: 26, ss. 247-253.
- Cüceloğlu, D. (2005). *İnsan ve davranışı* (14. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi

- D'Abate, C.P. (2005). Working hard or hardly working: A study of individuals engaging in personal business on the job. *Human Relations*, C: 58, No: 8, ss. 1009-1032.
- Dağdeviren, M.; Eraslan, E. ve Kurt, M. (2005). Çalışanların toplam iş yükü seviyelerinin belirlenmesine yönelik bir model ve uygulama. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C: 20, No: 4, ss. 517-525.
- Dalal, R.S. (2005). A meta-analysis of the relationship between organizational citizenship behavior and counterproductive work behavior. *Journal of Applied Psychology*, C: 90, No: 6, ss. 1241-1255.
- Debruyne, A.M. (2008). "Psychological and workplace attributes that influence personal web use (pwu)". Yayınlanmamış doktora tezi. Auckland: Massey University.
- Debruyne, A.M.; Stratton, M.T. ve Stark, G. (2014). Personal web use in the workplace: Why does it persist in a context of strict security and monitoring? *International Journal of Business Administration*, C: 5, No: 3.
- Digman, J.M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology*, C: 44, ss. 417-440.
- Doorn, O.N.V. (2011). "Cyberloafing: A multi-dimensional construct placed in a theoretical framework". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eindhoven: Eindhoven University of Tehcnology.
- Eddy, E.R.; D'Abate, C.P. ve Thurston Jr, P.W. (2010). Explaining engagement in personal activities on company time. *Personnel Review*, C: 39, No: 5, ss.639-654.
- Elhai, J.D.; Levine, J.C.; Dvorak, R.D. ve Hall, B.J. (2016). Fear of missing out, need for touch, anxiety and depression are related to problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior*, C: 63, ss. 509-516.
- Ellison, N.B.; Steinfield, C. ve Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends": Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, C: 12, ss. 1143-1168.
- Erdoğan, İ. (1991). *İşletmelerde davranış*. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları

Eren, E. (2001). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (7. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Ergen, H.İ. (2015). “İş yükünün çalışma hayatı kalitesine etkisi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi’nde bir araştırma”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Fallows, D. (2005). How women and men use the Internet. *Pew Internet & American Life Project*, C: 28.

Fathonah, N. ve Hartijasti, Y. (2014). The influence of perceived organizational injustice towards workplace personal web usage and work productivity in Indonesia. *The South East Asian Journal of Management*, C: 8, No: 2, ss. 151-166.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, C: 7, ss. 117.

Fine, S.; Horowitz, I.; Weigler, H. ve Basis, L. (2010). Is good character good enough? The effects of situational variables on the relationship between integrity and counterproductive work behaviours. *Human Resource Management Review*, C: 20, ss. 73-84.

Garrett, R.K. ve Danziger, J.N. (2008). On cyberslacking: Workplace status and personal internet use at work. *CyberPsychology & Behavior*, C: 11, No: 3, ss. 287-292.

Gezgin, D.M.; Hamutoğlu, N.B.; Gemikonaklı, O. ve Raman, İ. (2017). Social networks users: Fear of missing out in preservice teachers. *Journal of Education and Practice*, C: 8, No: 17, ss. 156-168.

Glassman, J.; Prosch, M. ve Shao, B.B.M. (2015). To monitor or not to monitor: Effectiveness of a cyberloafing countermeasure. *Information & Management*, C: 52, ss. 170-182.

Goldberg, L.R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons. *Review of Personality and Social Psychology*, C: 2, ss. 141-166.

Gökler, M.E.; Aydın, R.; Ünal, E. ve Metintaş, S. (2016). Sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve

güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, C: 17, No: 1, ss. 53-59.

Greenfield, D.N. ve Davis, R.A. (2002). Lost in cyberspace: The web @ work. *Cyber Psychology and Behavior*, C: 5, ss. 347–353.

Greengard, S. (2000). The high cost of cyberslacking: Employees waste time online. *Work Force*, C: 79, No: 12, ss. 22-24.

Gültaş, İ. ve Tüzüner, V.L. (2017). Verimlilik karşıtı iş davranışlarının beş faktör kişilik özellikleri ve bilişsel yetenek ile ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, C: 46, No: 1, ss. 47-61.

Güney, S. (2008). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hargittai, E. ve Shafer, S. (2006). Differences in actual and perceived online skills: The role of gender. *Social Science Quarterly*, C: 87, No: 2, ss. 432–448.

Hato, B. (2013). “(Compulsive) mobile phone checking behavior out of a fear of missing out: development, psychometric properties and test-retest reliability of a c-fomo-scale”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Tilburg: Tilburg University.

Hayes, A.F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis*. New York: Guilford Press.

Henle, C.A. ve Blanchard, A.L. (2008). The interaction of work stressors and organisational sanctions on cyberloafing. *Journal of Managerial Issues*, C: 20, No: 3, ss. 383-400.

Hetz, P.R.; Dawson, C.L. ve Cullen, T.A. (2015). Social media use and the fear of missing out (FOMO) while studying abroad. *Journal of Research on Technology in Education*, C: 47, No: 4, ss. 259-272

Hoşgör, H.; Koç Tütüncü, S.; Gündüz Hoşgör, D. ve Tandoğan, Ö. (2017). Üniversite öğrencileri arasında sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusu yaygınlığının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies*, C: 3, No: 17, ss. 213-223.

Houkes, I.; Janssen, P.P.M.; Jonge, J. ve Bakker, A.B. (2003). Specific determinants of intrinsic work motivation, emotional exhaustion and turnover intention: A

multisample longitudinal study. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, C: 76, ss. 427-450.

İlgaz Yıldırım, B. (2014). “Çalışanların beş faktör kişilik özellikleri ile iş tatminleri arasındaki ilişki: Alanya’daki beş yıldızlı oteller üzerine bir uygulama”. Yayınlanmamış doktora tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2012). *Kişilik Kuramları*, 6. Baskı, Pegem Yayınevi.

Jackson, L.A.; Ervin, K.S.; Gardner, P.D. ve Schmitt, N. (2001). Gender and the Internet: Women communicating and men searching. *Sex Roles*, C: 44, No: 5–6, ss. 363–379.

Jandaghi, G.; Alvani, S.M.; Matin, H.Z. ve Kozekanan, S.F. (2015). Cyberloafing management in organizations. *Iranian Journal of Management Studies*, C: 8, No: 3, ss. 335-349.

Janssen, P.P.M.; Peeters, M.C.W.; Jonge, J. de; Houkes, I. ve Tummers, G.E.R. (2004). Specific relationships between job demands, job resources and psychological outcomes and the mediating role of negative work-home interference. *Journal of Vocational Behaviour*, C: 65, ss. 411-429.

Jia, H.; Jia, R. ve Karau, S. (2013). Cyberloafing and personality: The impact of the big five traits and workplace situational factors. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, C: 20, No: 3, ss. 258-365.

JWT (2011). Fear of missing out (FOMO). http://www.jwtintelligence.com/production/FOMO_JWT_TrendReport_May2011.pdf (Erişim tarihi: 21.02.2016).

JWT (2012). Fear of missing out (FOMO). http://www.jwtintelligence.com/wp-content/uploads/2012/03/F_JWT_FOMO-update_3.21.12.pdf (Erişim Tarihi: 21.02.2016).

Kaplan, M. ve Çetinkaya, A.Ş. (2014). Sanal kaytarma ve demografik özellikler açısından farklılıklar: Otel işletmelerinde bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C: 25, No: 1, ss. 26-34.

- Kaplan, M. ve Öğüt, A. (2012). Algılanan örgütsel adalet ile sanal kaytarma arasındaki ilişkinin analizi: Hastane çalışanları örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi*, C: 13, No: 1, ss. 1-13.
- Keklik, B.; Kılıç, R.; Yıldız, H. ve Yıldız, B. (2015). Sanal kaytarma davranışlarının örgütsel öğrenme kapasitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Business and Economics Research Journal*, C: 6, No:3, ss. 129-144.
- Kenny, D.; Kashy, D. ve Bolger, N. (1998). *Data Analysis In Socialpsychology*. Berlin: Springer-Verlag.
- Keser, A. (2006). Çağrı merkezi çalışanlarında iş yükü düzeyi ile iş doyumu ilişkisinin araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 11, No:1, ss. 100-119.
- Kim, J.M. (2012). "A longitudinal study on the relationship between workplace harassment and cyberloafing." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Northern Illionois University.
- Kim, K.; Triana, M.C.; Chung, K. ve Oh, N. (2015). When do employees cyberloaf? An interactionist perspective examining individual differences, justice, and empowerment. *Human Resource Management, Forthcoming*.
- Kim, S.J. ve Byrne, S. (2011). Conceptualizing personal web usage in work contexts: A preliminary framework. *Computers in Human Behavior*, C: 27, ss. 2271-2283.
- König, C.J.ve Guardia, M.E.C. (2014). Exploring the positive side of personal internet use at work: Does it help in managing the border between work and nonwork? *Computers in Human Behavior*, C: 30, ss. 355-360.
- Köse, S.; Oral, L. ve TÜresin, H. (2012). İş yaşamında sosyal kolaylaştırma kavramı ve sanal kaytarma ile ilişkisi: Araştırma görevlileri üzerinde bir araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C: 4, No: 1, ss. 287-295.
- Krishnan, S.; Lim, V.K.G. ve Teo, T.S.H. (2010). How does personality matter? Investigating the impact of bigfive personality traits on cyberloafing. *ICIS 2010 Proceedings*, 6.
- Kuravatti, P.B. ve Malipatil, R.P. (2017). *Factors Affecting of Personality Development*. Grenze Sceintific Society, ss. 607-610.

- Landers, R.N. ve Lounsbury, J.W. (2006). An investigation of Big Five and narrow personality traits in relation to Internet usage. *Computers in Human Behaviour*, C: 22, ss. 283-293.
- Larose, R.; Kim, J.H. ve Peng, W. (2010). Social networking: Addictive, compulsive, problematic, or just another media habit? *A Networked Self: Identity, Community and Culture on Social Network Sites*, NY: Routledge, 59-81.
- Li, S.M. ve Chung, T.M. (2006). Internet function and internet addictive behavior. *Computers in Human Behavior*, C: 22, ss. 1067-1071.
- Lieberman, B.; Seidman, G.; McKenna, K. ve Buffardi, L. (2011). Employee job attitudes and organizational characteristics as predictors of cyberloafing. *Computers in Human Behavior*, C: 27, No: 6, ss. 2192-2199.
- Lim, V.K.G. (2002). The it way of loafing on the job: Cyberloafing, neutralizing and organisational justice. *Journal of Organisational Behaviour*, C: 23, No: 5, ss. 675–694.
- Lim, V.K.G. ve Chen, D.J.Q. (2012). Cyberloafing at the workplace: Gain or drain on work? *Behaviour & Information Technology*, C: 31, No: 4, ss. 343-353.
- Lim, V.K.G ve Teo, T.S.H. (2005). Prevalence, perceived seriousness, justification and regulation of cyberloafing in Singapore. *Information ve Management*, C: 42, ss. 1081-1093.
- MacDonald K. (1995). Evolution, the five-factor model and levels of personality. *Journal Of Personality*, C: 63, No: 3, ss. 525-567.
- Mahatanankoon, P. (2006). Predicting cyber-production deviance in the workplace. *International Journal of Internet and Enterprise Management*, C: 4, ss. 314–330.
- Mark, G. ve Ganzach, Y. (2014). Personality and Internet usage: A large-scale representative study of young adults. *Computers in Human Behavior*, C: 36, ss. 274-281.
- Mazman, S. ve Usluel, Y. (2010). Modeling educational uses of Facebook. *Computers & Education*, C: 55, No: 2, ss. 444-453.

- McCrae, R.R. ve Costa, P.T. Jr. (1985). Updating Norman's "adequate taxonomy": Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology*, C: 49, ss. 710-721.
- McCrae, R.R. ve Costa, P.T. Jr. (1986). Personality, coping, and coping effectiveness in an adult sample. *Journal of Personality*, C: 54, ss. 385-405.
- McCrae, R.R. ve Costa, P.T. Jr. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, C: 49, No: 1, ss. 81-90.
- McFarland, S.G.; Ageyev, V.S. ve Abalakina-Paap, M.A. (1992). Authoritarianism in the former soviet union. *Journal of Personality and Social Psychology*, C: 63, No: 6, ss. 1004-1010.
- Mount, M.K.; Barrick, M.R.; Scullen, S.M. ve Rounds, J. (2005). Higher order dimensions of the big five personality traits and the big six vocational interest types. *Personalpsychology*, C: 58, ss. 447-478.
- Norman, W.T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. C: 66, No: 6, ss. 574-583.
- O'Neill, T.A.; Hambley, L.A. ve Chatellier, G.S. (2014). Cyberslacking, engagement, and personality in distributed work environments. *Computers in Human Behavior*, C: 40, ss. 152-160.
- Onay, M.; Saygın, M. ve Sakallı, S.Ö. (2015). *Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun Sağlık Çalışanlarının İş Tatmini Ve Ağ Kurma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. 3. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı, ss. 24-29.
- Ones, D.S.; Viswesvaran, C. ve Schmidt F.L. (2003). Personality and absenteeism: a meta-analysis of integrity tests. *European Journal of Personality*, C: 17, No: 1, ss. 19-38.
- Ono, H. ve Zavodny, M. (2003). Gender and the Internet. *Social Science Quarterly*, C: 84, No: 1, ss. 111-121.
- Örücü, E. ve Yıldız, H. (2014). İşyerinde kişisel internet ve teknoloji kullanımı: Sanal kaytarma. *Ege Akademik Bakış*, C: 14, No: 1, ss. 99-114.

- Özdamar, K.; Odabaşı, Y.; Hoşcan, Y.; Bir, A.A.; İftar, G.K.; Özmen, A. ve Uzuner, Y. (1999). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Özdemir, A. (2016). “Sanal kaytarmanın iş tatmini üzerine etkisi: Aksaray üniversitesi örneği.” Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aksaray: Aksaray Üniversitesi.
- Özkalp, E.; Arıcı, H.; Bayraktar, R.; Aydın, O.; Erkal, B. ve Uzunöz, A. (2003). *Davranış bilimlerine giriş* (2. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Özkalp, E.; Aydın, U. ve Tekeli S. (2011). *Sapkın Örgütsel Davranışlar Ve Çalışma Yaşamında Yeni Bir Olgu: Sanal Kaytarma (Cyberloafing) Ve İş İlişkilerine Etkileri*. 19. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale (26-28 Mayıs), ss. 465-470.
- Özkalp, E.; Aydın, U. ve Tekeli, S. (2012). Sapkın örgütsel davranışlar ve çalışma yaşamında yeni bir olgu: Sanal kaytarma (cyberloafing) ve iş ilişkilerine etkileri. *Çimento İşveren Dergisi*, C: 26, No: 2, ss. 18-33.
- Parry, A. (2003). Cyberloafing and how it affects productivity. *InformationWeek*, 963. Yayınlanma Tarihi: 10 Kasım 2003.
- Pindek, S.; Krajcevska, A. ve Spector, P.E. (2018). Cyberloafing as a coping mechanism: Dealing with workplace boredom. *Computers in Human Behavior*, C: 86, ss. 147-152.
- Piotrowski, C. (2012). Cyberloafing: A content analysis of the emerging literature. *Journal of Instructional Psychology*, C: 39, No: 4, ss. 259-261.
- Przyblski, A.K.; Murayama, K.; DeHaan C.R. ve Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, C: 29, ss. 1841-1848.
- Ramayah, T. (2010). Personal web usage and work inefficiency. *Business Strategy Series*, C: 11, No: 5, ss. 295-301.
- Reinecke, L. (2009). Games at work: The recreational use of computer games during working hours. *Cyberpsychology & Behaviour*, C: 12, No: 4, ss. 461-465.
- Rifkin, J.; Cindy, C. ve Kahn, B. (2015). Fomo: How the fear of missing out leads to missing out. *Advances in Consumer Research*, C: 43, ss. 244-248.

- Riordan, B.C.; Flett, J.A.M.; Hunter, J.A.; Scarf, D. ve Conner, T.S. (2015). Fear of missing out (FoMO): the relationship between FoMO, alcohol use, and alcohol-related consequences in college students. *Annals of Neuroscience and Psychology*, C: 2, ss. 7.
- Robbins, S.P. ve Judge, T.A. (2013). *Organizational behavior*, 14th Edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Robinson, S.L. ve Bennett, R.J. (1995). A Typology of Deviant Workplace Behaviors: A Multidimensional Scalling Study. *Academy of Management Journal*, C: 38, No: 2, ss. 555-572.
- Russell, G.F. (1999). Cyberloafing becomes new issue for employers. *Telegram & Gazette*. Yayınlanma Tarihi: 24 Ekim 1999.
- Sackett, P.R.; Berry, C.M.; Wiemann, S.A. ve Laczó, R.M. (2006). Citizenship and counterproductive behavior: Clarifying relations between the two domains. *Human Performance*, C: 19, No: 4, ss. 441-464.
- Salgado, J.F. (2002). The big five personality dimensions and counterproductive behaviors. *International Journal of Selection and Assessment*, C: 10, No: 1-2, ss. 117-125.
- Schaufeli, W.B. ve Bakker, A.B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organisational Behaviour*, C: 25, ss. 293-315.
- Schumacher, P. ve Morahan-Martin, J. (2001). Gender, Internet and computer attitudes and experiences. *Computers in Human Behavior*, C: 17, No: 1, ss. 95–110.
- Seymour, L. ve Nadasen, K. (2007). Web access for it staff: A developing world perspective on web abuse. *The Electronic Library*, C: 25, No: 5, ss. 543-557.
- Sezici, E. (2015). Üretkenlik karşıtı iş davranışları üzerinde kişilik özelliklerinin rolü. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, C: 7, No: 14, ss. 1-22.
- Sheikh, A.; Atashgah, M.S. ve Adibzadegan, M. (2015). The antecedents of cyberloafing: A case study in an Iranian copper industry. *Computers in Human Behavior*, C: 51, ss. 172-179.

Sirgy, M.J.; Efraty, D.; Siegel, P. ve Lee, D.J. (2001). A new measure of quality of work life (QWL) based on need satisfaction and spillover theories. *Social Indicators Research*, C: 55, ss. 241-302.

Somer, O. ve Goldberg, L.R. (1999). The structure of Turkish trait-descriptive adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, C: 76, No: 3, ss. 431-450.

Sowislo, J. F. ve Orth, U. (2012). Does low self-esteem predict depression and anxiety? A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, C: 139, No: 1, ss. 213-240.

Spector, P.E. ve Jex, S.M. (1998). Development of four self-report measures of job stressors and strain: Interpersonal conflict at work scale, organizational constraints scale, quantitative workload inventory, and physical symptoms inventory. *Journal of Occupational Health Psychology*, C: 3, No: 4, ss. 356-367.

Stanton, J.M. (2002). Web addict or happy employee? *Communications of the ACM*, C: 45, No: 1, ss. 55-59.

Stead, H. ve Bibby, P.A. (2017). Personality, fear of missing out and problematic internet use and their relationship to subjective well-being. *Computers in Human Behavior*, C: 76, ss. 534-540.

Tan, M. ve Demir, M. (2018). İşgörenlerin kişilik özelliklerinin sanal kaytarma davranışı üzerindeki etkisi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, C: 4, No: 1, ss. 49-68.

Teo, T. S. ve Lim, V. K. (2000). Gender differences in internet usage and task preferences. *Behaviour & Information Technology*, C: 19, No: 4, ss. 283-295.

Tozkoparan, S.B. ve Kuzu, A. (2019). Öğretmen adaylarının gelişmeleri kaçırma korkusu (fomo) düzeyleri ve siberaylaklık davranışları arasındaki ilişki. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, C: 9, No: 1, ss. 87-110.

Triandis, H.C. ve Suh, E.M. (2002). Cultural influences on personality. *Annual Review of Psychology*, C: 53, No: 1, ss. 133-160.

Türkiye Bankalar Birliği. www.tbb.org.tr. 7 Nisan 2019

Türkiye İstatistik Kurumu. www.tuik.gov.tr. 22 Nisan 2019.

- Ugrin, J.C. ve Pearson, J.M. (2013). The effects of sanctions and stigmas on cyberloafing. *Computers in Human Behavior*, C: 29, ss. 812-820.
- Varoğlu, D. ve Sığırı, Ü. (2013). Örgütsel davranışın karanlık yüzü: İşyerinde üretkenlik karşıtı davranışlar. *Örgütsel Davranış*. (Ed: Ü. Sığırı ve S. Gürbüz). İstanbul: Beta Basım Yayın. ss. 627.
- Vestre, N.D. (1984). Irrational beliefs and self-reported depressed mood. *Journal of Abnormal Psychology*, C: 93, ss. 239-241.
- Vitak, J.; Crouse, J. ve LaRose, R. (2011). Personal internet use at work: Understanding cyberslacking. *Computers in Human Behavior*, C: 27, ss. 1751-1759.
- Wagner, D.T.; Barnes, C.M.; Lim, V.K.G. ve Ferris, D.L. (2012). Lost sleep and cyberloafing: Evidence from the laboratory and a daylight saving time quasi-experiment. *Journal of Applied Psychology*. C: 97, No: 5, ss. 1068-1076.
- Watson, D. ve Clark, L. A. (1997) “Extraversion and its Positive Emotional Core”, In R. Hogan, J. Johnson, ve S. Briggs (Eds.), *Handbook of Personality Psychology* ss. 767-793, San Diego: CA: Academic Press.
- Weiser, E.B. (2000). Gender differences in Internet use patterns and internet application preferences: A two-sample comparison. *CyberPsychology and Behavior*, C: 3, No: 2, ss. 167–178.
- Whitty, M.T. ve Carr, A.N. (2006). New rules in the workplace: Applying object-relations theory to explain problem Internet and email behaviour in the workplace. *Computers in Human Behavior*, C: 22, ss. 235-250.
- Witt, L.A.; Burke, L.A.; Barrick, M.R. ve Mount, M.K. (2002). The interactive effects of conscientiousness and agreeableness on job performance. *Journal Of Applied Psychology*, C: 87, No: 1, ss. 164-169.
- Wolff, H.G. ve Kim, S. (2012). The relationship between networking behaviors and the big five personality dimensions. *Career Development International*, C: 17, No: 1, ss. 43-66.
- Wortham, J., *Feel like a wallflower? Maybe it's your facebook wall*. The New York Times, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/2011/04/10/business/10ping.html>, 19 Aralık 2013.

Yelboğa, A. (2006). Kişilik özellikleri ve iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi, “*İş, Güç*” *Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, C: 8, No: 2.

Yıldız, H.; Yıldız, B. ve Ateş, H. (2015). Sanal kaytarma davranışlarının sergirilmesinde örgütsel adalet algısının rolü var mıdır? *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, C: 10, No: 2, ss. 55-66.

Yıldız, H.; Yıldız, B. ve İyigün, N.Ö. (2016). Psikolojik sözleşme algısının sanal kaytarma davranışları üzerindeki etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 47, ss. 147-165.

Zel, U. (2001). *Kişilik ve liderlik: Evrensel boyutlarıyla yönetsel açıdan araştırmalar, teoriler ve yorumlar*. Ankara: Nobel Yayın.

Zoghbi, P., Tacoronte, D.V. ve Ding, J.T. (2006). Do current anti-cyberloafing disciplinary practices have a replica in research findings? A study of the effects of coercive strategies on workplace internet misuse. *Internet Research*, C: 16, No: 4, ss. 450-46.

Zoghbi, P. (2009). Inequity, Conflict, and Compliance Dilemma as Causes of Cyberloafing. *International Journal of Conflict Management*, C: 20, No: 2, ss. 188-201.

EKLER

Ek-1: Anket Formu

Doktora Tez Çalışması

Sayın katılımcı,

Bu araştırma, bankacıların internet kullanım alışkanlıklarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Ankette yer alan ifadelere sizi yansıtacak şekilde cevap vermeniz çalışmanın bilimsel bulgulara ulaşabilme açısından önemlidir.

Araştırma kapsamında kurumunuza ve size ait hiçbir bilgi üçüncü şahıslarla kesinlikle paylaşılmayacaktır. Bu nedenle ankette sizin ve çalıştığınız kurumun adı sorulmamaktadır. Anketi doldurmanız gönüllülük esasına dayalıdır ve yaklaşık 3-4 dakikanızı alacaktır.

Şimdiden ayıracağınız vakit ve duyarlılığınız için teşekkür eder iyi çalışmalar dilerim.

Arş. Gör. Hamid Murad ÖZCAN
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
E-posta: hmozcan@ogu.edu.tr

* Gerekli

Kendinizi nasıl tanımladığınıza dair aşağıdaki ifadelerden size en uygun olanını seçiniz.

1. 1- Kendimi dışı dönük ve istekli birisi olarak görürüm. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

2. 2- Kendimi eleştirel ve geçimsiz birisi olarak görürüm. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

3. 3- Kendimi güvenilir ve öz disiplinli birisi olarak görürüm. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

4. 4- Kendimi kaygılı ve kolaylıkla hayal kırıklığına uğrayan birisi olarak görürüm. *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

5. 5- Kendimi yeni deneyimlere açık birisi olarak görürüm. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

6. 6- Kendimi çekingen ve sessiz birisi olarak görürüm. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

7. 7- Kendimi sempatik ve sıcak birisi olarak görürüm. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

8. 8- Kendimi düzensiz ve dikkatsiz birisi olarak görürüm. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

9. 9- Kendimi sakin ve duygusal olarak dengeli birisi olarak görürüm. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

10. 10- Kendimi geleneksel ve yaratıcı olmayan birisi olarak görürüm. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

Genel yaşantınızla ilgili aşağıdaki ifadelerden size en uygun olanını seçiniz.

11. 1- Başkalarının benimkilerden daha doyurucu deneyimler yaşadığından korkarım. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

12. 2- Arkadaşlarımın benimkilerden daha doyurucu deneyimler yaşadığından korkarım. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

13. 3- Arkadaşlarımın ben yokken eğlendiklerini öğrendiğimde canım sıkılır. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

14. 4- Arkadaşlarımın neler yaptığını bilmediğimde huzursuz hissedirim. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

15. 5- Arkadaşlarımın 'aralarındaki şakaları ve muhabbetleri' anlamak benim için önemlidir. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

16. 6- Bazen neler olup bittiğini takip etmek için fazla zaman harcıyıp harcamadığımı düşünürüm. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

17. 7- Arkadaşlarımla buluşma fırsatını kaçırmış olmak canımı sıkır. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

Scanned with
CamScanner

18. 8- lvi bir zaman geçirdiğimde bunun detaylarını online olarak paylaşmak benim için önemlidir. *

Yalnızca bir ıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

19. 9- Planlanmış bir buluşmayı kaçırmak canımı sıkar. *

Yalnızca bir ıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

20. 10- Tatle çıktığımda arkadaşlarımlın ne yaptığını taklip etmeye devam ederim. *

Yalnızca bir ıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

Aşağıda bahsi geçen sanal eylemleri bilgisayar ya da cep telefonunuzla MESAI SAATLERİNİZ İÇİNDE hangi sıklıkla gerekleştirdiğinizi belirtiniz.

21. 1- İnternet üzerinde oluşmuş olan sanal toplulukları ziyaret etmek (ekşli sözlük, forumlar vb.) *

Yalnızca bir ıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	çoğu zaman

22. 2- İnternet üzerinden iş ile ilgili olmayan video seyretmek (YouTube vb.) *

Yalnızca bir ıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	çoğu zaman

23. 3- Blogları okumak (yazar ile okuyucu arasındaki zgr iletişimli sağlama platformu) *

Yalnızca bir ıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	çoğu zaman

24. 4- Sosyal içerikli ağlarda vakit geçirmek (Facebook, Twitlter, Instagram, Snapchat vb.) *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

25. 5- İnternet üzerinden müzik, video, film veya doküman indirmek *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

26. 6- Eğlence amaçlı veya boş zaman doldurmak için oyun oynamak. *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

27. 7- İnternet üzerinden yazılı/görsel iş dışı görüşme yapmak (chat yapmak, whatsapp, messenger) *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

28. 8- İnternet üzerinden iş arama sitelerini ziyaret etmek *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

29. 9- İnternet üzerinden bankacılık işlemleri yapma (EFT, Havale işlemleri gibi) *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

30. 10- İnternet üzerinden haber sitelerini ziyaret etme (gazete, online haber TV'leri ve diğer haber siteleri) *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

31. 11- İş dışı haberleşme için e-posta alma, gönderme veya kontrol etme. *
Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

32. 12- Kişisel ürünler için internet üzerinden alışveriş yapmak. *
Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

33. 13- İş dışı genel amaçlı Web sitelerini ziyaret etme (sörf yapmak) *
Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

34. 14- Yatırımla ilgili Web sitelerini ziyaret etmek (finans,borsa siteleri gibi) *
Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Çoğu zaman

İşinizle ilgili aşağıdaki ifadelerden en uygun olanını seçiniz.

35. Hızlı çalışmak zorundayım. *
Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Her zaman

36. Yapmam gereken çok fazla işim var. *
Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Her zaman

37. Bir işi zamanında yetiştirmek için sıklıkla fazla mesai yapmam gerekir. *
Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Her zaman

38. Çalışırken üzerimde zaman baskısı hissederim.
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	1	2	3	4	5	6	7	
Hiçbir zaman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Her zaman

Aşağıdaki demografik değişkenlere ait soruları lütfen cevaplayınız.

39. Cinsiyetiniz *
Uygun olanların tümünü işaretleyin.

- Kadın
 Erkek

40. Yaşınız *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- 25 ve daha az
 26-30
 31-35
 36-40
 41-45
 46 ve daha fazla

41. Medeni Durumunuz *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Bekar ve ilişkisi yok
 Evli
 Boşanmış/Dul
 İlişkisi var

42. Eğitim Durumunuz
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Lise
 Üniversite
 Lisansüstü

43. Yaşadığınız şehir *

44. Çalıştığınız banka *
Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Kamu bankası
 Özel banka

45. Çalıştığınız kurumdaki görev süreniz *

Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

- 1 yıl ve daha az
 2-5 yıl
 6-9 yıl
 10-13 yıl
 14 yıl ve daha fazla

46. Kurumunuzdaki görev pozisyonunuzu lütfen belirtiniz. *

Yalnızca bir şıkki işaretleyin.

- Asistan
 Yetkili
 Yönetici
 Direktör

Scanned with
CamScanner